

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

APRILIE 2001

magazin istoric

Anul XXXIV – serie nouă – nr. 4 (409)
aprilie 2001

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>
e-mail: mistoric@itcnet.ro

1 Maitreya Buddha, statuie din bronz din Epoca celor trei Regate, de la sfârșitul secolului VI e.n. Civilizația coreeană nu a fost doar o strălucită sinteză a culturilor înconjurătoare, ci a marcat și premiere culturale de maximă importanță, precum crearea tiparului mobil

2 Fibulă mare, piesă din tezaurul de la Pietraroș, lăsat de goți în urma migrației lor

3 Cărțile de joc, din diferite epoci, reflectă mentalitatea acelor vremuri, fiind și ele unul dintre documentele pe care istoricii le pot folosi pentru a afla ce gândeau semenii noștri din urmă cu câteva veacuri.

4 Din toate colțurile Europei, unde ajungeau emisiile Serenissimei, seseau rapoarte detaliate despre principalele evenimente. Din Spania sau de la Curtea Franței, din Istanbul sau din Țările Române, peste tot unde Veneția avea interese economice și politice, veștile erau așteptate cu mare interes. Reproducăm imaginea Bisericii Santa Maria della Salute, construcție din secolul XVII, operă a lui Baldassare Longhena

Revistă editată de FUNDAȚIA CULTURALĂ MAGAZIN ISTORIC

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

Consiliul științific:
academician DAN BERINDEI,
academician VIRGIL CÂNDEA,
DINU C. GIURESCU,
membru corespondent
al Academiei Române

Redactor-sef:

Dorin Matei

Secretar general de redacție:

Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,

Theo Stănescu-Stanciu,

Marian Ștefan

Secretar de redacție

și macheta artistică:

Theodor Lianos

Director economic:

Doina Pascu

Corectura:

Georgeta Apreoteșei,

Constanța Avram,

Mădălina Geambașu

Secretariat:

Floarea Dragne,

Tudora Petre

Difuzare:

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăceanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

aprilie

2001

4 A doua părăsire a Daciei?

M. ELIADE

5 Sfaturile bătrânului vizionar pentru proaspătul dictator

GH. POPP

11 Rentabilitatea, la scadență

De ce nu a ocupat Hitler România?

N. JURCA

O ȚARĂ, DOUĂ LUMI

17 Nici Stânca nu a rezistat

Castelul familiei Rosetti-Roznovanu

N.D. ION

23 Înainte de revoluție...

Amintiri de la început de veac

N. CONSTANTINIDE

29 ...și după

Anul 1951, în România

A. VRIONI

SECERA, CIOCANUL ȘI RAMURA DE MĂSLIN

33 Două săbii într-o teacă

Despre polemica sovieto-chineză

R.I. BUDURA

37 Oglindă, oglinjoară, cine-i mai pacifist în țară?

Dialog Mao-Koșighin despre dezarmare

L.D. GRIGORESCU

40 Adevărații polcovnici din M.F.A. Consilierii sovietici

A. POP

46 Un aventurier la Curtea reginei Maria

Colonelul canadian Joseph Boyle

F. DWORSCHAK

50 Ilustrate din război

Jurnalul unui sublocotenent pe frontul din Dobrogea (1916)

I.N. DINIU

54 Cu batiscaful în ape tulburi

Frații Cousteau în vremea celui de al doilea război mondial

ASA VĂ PLACE ISTORIA?

58 **Invitație la Curte**
*Alba Iulia în vremea
Bathoreștilor*

F. STAN

65 **Omorârea fiului**
risipitor

*Don Carlos, victimă a
intoleranței tatălui său,
Filip II*

C. ANTONIADE

71 **Caii trec,**
tezaurele rămân

*Piese de artă din epoca
migrațiilor*

R. HARHOIU

REVERBERAȚII, ECOURI, INTERFERENȚE

75 **Cu două sute de**
ani mai devreme

*Coreenii inventează
tiparul mobil înaintea
lui Gutenberg*

I. URIAN

IUBIRI CELEBRE

78 **Alexandru**
Odobescu, între Sașa și
Hortensia

F. POPESCU

82 **Caro, treflă,**
ghindă, roșu

*Istoria unui alt fel de
cărți*

T. STĂNESCU-
STANCIU

EVENIMENT

16 **Acasă la domnul**
Titulescu

M. ȘTEFAN

87 **Tăcerea**
asurzitoare a armelor
La Palatul Suțu

I. ZĂNESCU,
C. ENE,

88 **Români cu a**
înainte

Un album și o expoziție

RUBRICI

64 **Pentru biblioteca**
dumneavoastră

86 **Amprente în timp**
La Epurescu

L. COLIN

90 **În București,**
acum 50 ani

I. LĂCUSTĂ

53; 94; 95

Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

DESTINUL CULTURII ROMÂNEȘTI

Trebuie să amintim mereu că România modernă și independentă nu are încă o sută de ani de existență, iar întregirea țării a avut loc de-abia acum 35 de ani. Făcând bine socotelile, vedem că România întregită s-a bucurat numai de 20 de ani de libertate. Și, totuși, cât de mult s-a creat în acest răstimp? Dacă ar fi avut încă 20-30 de ani de relativă liniște, este probabil că România s-ar fi remarcat printr-un aport în felurile domeniului ale culturii europene. Dar istoria

românilor nu cunoaște perioade lungi de liniște; de aceea, spiritul creator nu se poate manifesta decât în intermitențe pe planul culturii scrise, savante. În continuu și inepuizabilă se manifestă doar creația spiritualității populare și, de aceea, am stăruit atât asupra ei: ea singură ne revelează constantele geniului românesc...

Nu trebuie să uităm o clipă că, acolo unde s-a întins Grecia, Roma și creștinismul arhaic, s-a conturat adevărata Europă, nu cea geografică, ci Europa spirituală. Și toate valorile create înăuntrul acestei zone privilegiate fac parte din *patrimoniul comun* al culturii europene.

Nu ne putem imagina o cultură europeană redusă numai la formele ei occidentale. Culturalicește, ca și spiritualicește, Europa se întregeste cu tot ce a creat și păstrat spațiul carpatic-baltic. Ceva mai mult, avem motive să credem că spațiul în care s-a întruchipat

MIRCEA ELIADE

Zalmoxis, Orpheu și misterele *Mioriței* și ale *Meșterului Manole* nu și-a secătuit izvoarele de creație: acolo unde moartea e încă valorificată ca o nuntă, izvoarele spirituale sunt intacte.

Europa este locul predestinat al creațiilor multiple, variate, complementare: spiritualicește și culturalicește, Europa nu este – și nici nu poate fi – un bloc monolitic. Ea are, deci, nevoie de dimensiunea orphică și zalmoxiană pentru a se putea întregi...

Mai rămâne să ne punem o singură întrebare. Ea depășește problemele culturii românești, interesând destinul istoric al românilor. Întrebarea este aceasta: printr-un miracol, sămânța Romei nu s-a pierdut după părăsirea Daciei de către Aurelian, deși această părăsire a însemnat o adevărată catastrofă pentru locuitorii bogatei provincii.

Dar Europa își mai poate îngădui această a doua părăsire a Daciei în zilele noastre? Făcând parte, trupestă și spiritualicește, din Europa, mai putem fi sacrificați fără ca sacrificiul acesta să nu primejduiască însăși existența și integritatea spirituală a Europei? De răspunsul acesta care va fi dat de istorie acestei întrebări, nu depinde numai supraviețuirea noastră ca neam, ci și supraviețuirea Occidentului.

(*Destinul culturii românești*, în *Destin*, revistă de cultură românească, caietul 6-7, Madrid, august 1953; fragmente)

Populația dintr-un sat basarabeian întâmpină trupele române

1966. PLEDOARIE PENTRU BASARABIA

„Am fost conștient că România Mare, fiind rezultatul triumfului ideii democratice de autodeterminare a popoarelor mici, va trăi atât timp cât

această idee va fi stăpânitoare în politica internațională și că, în momentul când democrația va fi învinsă, soarta României va fi nesigură și expusă celor mai mari primejdii. Democrația este condiția de existență și garanția viitorului Unității noastre naționale. Tara noastră trăiește și va trăi prin ea și va cădea odată cu acest mare principiu”.

GHITĂ POPP

Astfel își sintetiza, spre sfârșitul vieții, crezul său unul dintre membrii marcant ai Partidului Național-Tărănesc, din anii interbelici, gazetar și om politic animat de idealurile naționale – Ghiță Popp (1883-1967).

Înainte de a parcurge documentul care urmează – inedit, după știința noastră – să prezentăm câteva date biografice ale unei personalități mai puțin cunoscute astăzi.

S-a născut în comuna Poiana Sărată, din fostul județ Trei Scaune. Tatăl său a fost notar.

A urmat cursurile primare în localitate, apoi la Brașov (școala confesională luterană), unde a absolvit și liceul. A studiat dreptul la Budapesta, Cluj și Viena, audiind, în același timp, cursuri de filologie, filosofie, literatură.

A debutat în gazetărie în 1904, în Tribuna (Arad), fiind acreditat corespondent parlamentar al ziarului la Budapesta. A putut astfel cunoaște frământările politice din monarhia austro-ungară, participând la acțiunile fruntașilor politici români pen-

tru drepturi naționale, pentru unitate și realizarea idealului unirii cu frații de peste Carpați.

În iulie 1914 a venit în București, alăturându-se celor ce militau pentru intrarea României în război. A colaborat la ziarele Adevărul și Dimineata, fiind, totodată, director al revistei Tribuna, scoasă de Onisifor Ghibu și Iosif Schiopu.

La intrarea României în război, a fost mobilizat, ca voluntar, pe lângă Cartierul General al Diviziei IV. S-a retras, odată cu unitățile române, în Moldova; îmbolnăvindu-se de tifos, a fost internat la Iași.

La începutul lui iulie 1917, un grup de ziariști (ardelenii Sever Bocu, Gh. Popp, Iosif Schiopu și bucovineanul Traian Dobos) au fost trimiși de guvernul de la Iași la Kiev, spre a difuza ziarul România Mare printre prizonierii români din armata austro-ungară aflați în lagăre din Rusia.

Bolșevicii (stăpâni din martie 1918 și la Kiev) au interzis ziarul. Ghiță Popp s-a refugiat la Kursk, apoi la Moscova. „Cele 14 luni

petrecute în Rusia revoluționară – notează el în câteva pagini autobiografice, păstrate la Direcția Arhivelor Istorice Centrale și din care am citat și la începutul acestei prezentări – au fost un prilej de bogate și interesante experiențe“.

Plecat înapoi în țară, „prin Ucraina, ocupată de austro-germani, cu riscul de a fi prins și executat îndată de ei (cum s-a întâmplat cu mulți sârbi), am sosit la 1 august 1918 la Chișinău. Prietenul Onisifor Ghibu îmi propune și primesc cu plăcere să intru colaborator în redacția ziarului România Nouă, pe care îl conducea de puțin timp acolo, cu un succes neașteptat...”.

„Șederea mea în Chișinău – continuă Gh. Popp – a fost mult mai scurtă decât credeam. Se isprăvește în octombrie când, trecând prin Iași și aflând de convocarea unei Mari Adunări Naționale la Alba Iulia, am plecat prin Bucovina în Transilvania. Străbătând prin această provincie în plină mișcare de eliberare națională, printre gărzile naționale românești, ungurești și săsești, prin valurile de agitație de o splendidă însuflețire național-românească, am ajuns în ziua de 30 noiembrie la Alba Iulia. Aici mi se comunică știrea că sunt destinat să iau parte la Adunarea Națională de la 1 Decembrie, nu în calitate de privitor, ci ca membru oficial cu drept de vot în Adunarea care va hotărî unirea cu România“.

Palatul Sfatului Țării

La 2 decembrie 1918, a fost ales notar (secretar) al Consiliului Dirigent, care, în februarie 1919, l-a desemnat să sprijine, ca ziarist, activitatea delegației române la Conferința de Pace. Împreună cu N. Petrescu-Comnen și Iosif Schiopu a înființat la Berna „un birou de presă românesc, care prin comunicate zilnice aduce lumină asupra situației interne din fostul Imperiu habsburgic și silește pe unguri să fie cât mai rezervați și prudenți la lansarea informațiilor, interpretărilor privitoare la fosta monarhie“.

Întors în țară, în octombrie 1919, a fost ales deputat în primul Parlament al României Mari, apoi senator. De două ori subsecretar de Stat (17 iunie-8 octombrie 1930, 10 octombrie 1930-4 aprilie 1931), apoi ministru al Cultelor și Artelor (4 noiembrie-6 decembrie 1944, 6 decembrie 1944-28 februarie 1945). În anii 1940-1947 a fost secretar general al P.N.Ț.

A făcut parte din delegația română care a semnat Armistițiul cu Puterile Aliate la Moscova, în septembrie 1944.

Arestat, împreună cu alți frunzași țărăniști (I. Maniu, I. Mihalache) a fost condamnat la 29 ianuarie 1948, de Tribunalul Militar București, executând zece ani de temniță grea (14 iulie 1947-10 iulie 1957) și cinci ani (1957-1962, dintre care unul în închisoarea preventivă din București) de domiciliu obligatoriu la Lătești, în Bărăgan.

Revenit în București, octogenar de-acum, a fost nevoit să trăiască într-o altă lume pe care încerca să o înțeleagă, sperând că orientarea comuniștilor aflați la conducere, de promovare a unei politici de independență față de U.R.S.S. (în urma Declarației din aprilie 1964) ar putea duce și la scoaterea Moldovei dintre Prut și Nistru de sub ocupația sovietică.

Iluzionat de acest gând, Ghiță Popp a întocmit, spre finele lui 1964 și începutul lui 1965, un memoriu privind soarta românilor basarabeni cu intenția de a-l adresa lui Gh. Gheorghiu-Dej. Moartea, în martie același an, a liderului comunist, l-a determinat să amâne proiectul.

Doi ani mai târziu, în toamna lui 1966, Ghiță Popp a revenit asupra memoriului său, redactându-l într-o formă mult amplificată (19 pagini, față de 7 pagini ale celui din 1965) și destinat noului conducător al partidului, Nicolae Ceaușescu. Credea, la fel ca mulți alții, că venise momentul pentru a se interveni, la nivel oficial, în sprijinul românilor basarabeni. De aici și formulările sale elogioase la adresa lui Nicolae Ceaușescu, căruia, „prin glasul meu, generația veche” îi dorea să refacă „organismul viu și sănătos [al țării] precum a fost, trăindu-și integritatea individualității proprii, căreia au predestinat-o geografia, istoria și geniul național”.

Noi am crezut că *drumul dreptății sociale nu trece decât prin poarta triumfală a unității naționale*. Dacă D-voastră, inversând acest program, veți izbuti să înfăptuiți din nou unitatea națiunii, trecând prin poarta eliberării sociale, noi bătrânii, ca și tinerii, vă vom felicita cu sinceră însuflețire și vă vom da tot sprijinul de care vom fi capabili.

Îmi dau seama de dificultățile mari ale acestei noi „sarcini” în afară de plan și chiar de eventualele ei riscuri, și nu este în gândul meu de a vă îndemna la o acțiune necugetată care ar pune în cumpănă fie existența, fie siguranța statului românesc de astăzi. Chiar dacă nu am avea încă vie în memorie catastrofa națională la care ne-a dus aventura ambițioasă a generalului Antonescu, nici un spirit lucid nu ar putea concepe ideea neroadă a unui război împotriva marelui nostru vecin de

Autorul memoriului s-a străduit să găsească argumente chiar din arsenalul frazeologic al acestei ideologii.

Mulți au sperat într-o schimbare în acei ani, 1964-1968, speranță înlocuită cu deziluzii, după 1971. Memoriul este datat „luna noiembrie 1966” și semnat „Gheorghe Popp, fost ministru, București [raionul] Lenin 5, strada Salvator 37”. Reproducem din el câteva fragmente (nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile din text).

Ambele memorii se păstrează în originale, copii dactilo și o ciornă manuscrisă la Direcția Arhivelor Istorice Centrale, fondul Ghiță Popp. Nu știm dacă textul i-a fost trimis lui Nicolae Ceaușescu.

Ioan LĂCUSTĂ

la răsărit, în prezent, probabil, cea mai mare putere militară a lumii. Dimpotrivă, socot că o acțiune, un cuvânt pripit, ar putea deveni periculoase scopului urmărit. Nu se dispune dinainte un partener cu care vrei să tratezi pentru un rezultat ce poate fi obținut în mod pașnic. Am totuși credința că reintegrarea [reîntregirea] țării poate fi înfăptuită pe cale de persuasiune *pașnică*, a unei acțiuni politico-diplomatice

răbdătoare, prudente și bine pregătite. Îmi întemeiez această convingere pe considerentele ce urmează:

Istoria mișcărilor revoluționare din Rusia și ideologia lor demonstrează că, începând cu „decembriștii” de la 1815-1825 ai lui Pestel și până la Revoluția din 1917, toți propagandiștii și ideologii revoluționari ruși au condamnat politica de cuceriri războinice ale țarismului, cum

Stradă din Chișinău

și rezultatul ei, sistemul de asuprire și înăbușire a libertății popoarelor supuse. Al Herten, Bakunin, Kropotkin, Plehanov și atâtea alte capete luminate, apostoli ai libertății, au fost unanimi a cere, odată cu încetarea războaielor de expansiune, și sfârșitul politicii de desnaționalizare și rusificare a naționalităților supuse cu forța armelor și ținute cu nagaica sub tăcere și ascultare. Cu deosebire partidele socialiste au înscris în programele lor eliberarea neamurilor alogene și dreptul lor la libertate prin autodeterminarea națională.

Unirea Basarabiei cu Țara-mamă a fost precedată de hotărârile și declarațiile formale ale celor două partide socialiste rusești, enunțate aproape îndată după căderea țarismului și după proclamarea „Republicii Poporului Rusesc” în anul 1917, manifestări care au dat acestei provincii în mod formal dezlegare de a se

desprinde de Rusia, aflată ea însăși în plină transformare. Îndată după luarea puterii politice (27 octombrie 1917), șeful partidului, Vladimir Ilici Lenin, în calitate de prim ministru, a declarat că este partizanul principiului de autodeterminare a naționalităților „până la dreptul de despărțire”.

In urma acestei declarații, constituția nouă a Rusiei Sovietice a înscris acest drept în cuprinsul ei, reproducând textual cuvintele lui Lenin „vploti do otdeleniia” (până la despărțire). Chiar și fără aceste declarații, singur numai în baza principiului naționalităților, recunoscut și acceptat de conștiința universală a epocii, Basarabia avea incontestabil dreptul de a se desprinde după căderea țarismului, autor al raptului din 1812, dar declarațiile celor două partide socialiste, menșevic și bolșevic, deși

rivale, fiind ambele de acord asupra principiului autodeterminării, au creat și baza formală, atât morală cât și juridico-politică a hotărârii luate de Sfatul Țării din Chișinău.

Chestiunea legalității Sfatului Țării fiind pusă de unele voci sovietice este momentul să amintim că el a fost format, ce-i drept, fără alegeri legal organizate, neexistând atunci o lege electorală pentru sfaturile provinciale. El a fost constituit printr-o înțelegere-acord între diversele forțe politice existente în acel timp pe arena politică a Basarabiei, din reprezentanți ai tuturor naționalităților, românii, conform statisticilor țariste, formând majoritatea. Astfel, Sfatul Țării a fost un *produs al Revoluției rusești* (înainte de intrarea trupelor românești), întocmai ca și „Rada” ucraineană de la Kiev în 1917 și întocmai așa ca și „Sovietul muncitorilor, țăranilor și soldaților deputați”, care în 1917-1918, *fără alegeri*, format de Vladimir Ilici Lenin, a instaurat regimul politic și social economic, stăpânitor până astăzi în Uniunea Sovietică. Contestând legalitatea „Sfatului Țării”, contestatarii atacă implicit și baza legală a „Sovietului” din Petrograd din 1917-1918, care a fost la temelia situației interne a Uniunii din prezent.

Faptele istorice sunt de o putere de elocvență decisivă: Basarabia ne-a fost luată *de trei ori fără plebiscit și fără orice*

De la dreapta: Ghiță Popp, soția sa, Iuliu Maniu, Aurel Dobrescu cu soția

altă formă de consultare a voinței populare (în 1812, 1940 și 1944-1946, fără a mai aminti ocuparea celor trei județe basarabene în 1878); dar ea a revenit la Țara-mamă în 1918 prin votul liber al Sfatului Țării, legal constituit, având în compunerea lui reprezentanți ai tuturor naționalităților, o parte dintre aceștia *votând și ei pentru unire*.

Regimul de rusificare a Basarabiei și izolarea ei de Țările Române timp de peste 100 de ani făcuse să se creadă că această parte a neamului se va pierde pentru românism, dar îndată după izbucnirea revoluției burghezo-democratice, în martie 1917, fără propagandă sau educație politică pregătitoare, conștiința națională latentă s-a trezit cu o vigoare și dinamism surprinzător, ducând în puține luni la formarea „Sfatului Țării”, care a proclamat unirea cu Țara-mamă. Spoiala rusificării de peste un veac a căzut în scurt timp ca un pospai, dovedind justetea tezei vechi că glasul conștiinței naționale nu poate fi înăbușit definitiv prin nici un artificiu sau opresiune. Cum pot crede conducătorii de azi ai Uniunii că, după 50 de ani de revenire la conștiința naționalității românești, basarabenii vor putea fi convinși că nu sunt români?

O Basarabie, chiar autonomă, înglobată definitiv în Uniune, ar reprezenta o anomalie geografică și politico-administrativă unică în istoria

imperialismelor cuceritoare. Cum va putea naționalitatea velico-rusă, nucleul central și principal al Uniunii, elementul etnic conducător (cum a scris *Pravda* într-un articol interesant, publicat aproximativ în 1946), să justifice rolul său „conducător”, deci superior, peste o provincie europeană de altă substanță etnico-culturală cu care nu a avut și nu are nici un contact, măcar geografic, *nefiind nici măcar limitrofă cu ea*, fiind nevoită să-și exercite acțiunea sa guvernamentală și administrativă „peste capul” unei Ucraine autonome?

Și nu s-ar putea atunci ca Velico-Rusia să-și anexeze chiar și Portugalia? Care ar fi situația dacă Ucraina, locuită de o națiune cu individualitate națională proprie, tot mai energic accentuată, s-ar desface de Velico-Rusia pentru a forma un stat independent, „Republica moldovenească”, urmând să mențină contactul

cu Uniunea prin aer, sau prin Marea Neagră? Și cum ar putea Velico-Rusia și Moscova să afirme că românii basarabeni doresc și preferă să fie „conduși” de un popor etnicește atât de deosebit, de care îi desparte teritorial o distanță de 500-600 km în linie dreaptă și că refuză să trăiască în unire politică, economică și culturală cu frații lor de care-i leagă atât geografia, cât și istoria, limba, cultura și conștiința, factor atât de suveran și hotărâtor în epoca modernă?

Vă este, de asemenea, desigur, cunoscut și faptul că, după sfârșitul primului război mondial, Ucraina națională s-a desprins de Velico-Rusia și a fost condusă câțiva ani de ucrainenii naționaliști, având în frunte ca președinte pe istoricul Ucrainei, profesorul Hrușevski, pe urmă pe Simion Petliura. La București s-a

Gara din Bender

deschis atunci o legatie ucraineană, condusă de profesorul Mațievici, pe care l-am cunoscut. El mi-a declarat că, din însărcinarea guvernului său, a adresat guvernului român o notă oficială, comunicând că guvernul Ucrainei, dorind să întrețină relații de prietenie cu statul român, recunoaște fluviul Nistru ca graniță dintre cele două state, ceea ce implică a însemnat și recunoașterea Unirii Basarabiei cu Țara-mamă. Nu știu dacă acest act se mai găsește în arhiva Ministerului nostru de Externe, dar, deși Ucraina nu mai există în prezent ca stat independent (cu toate acestea, ea are un reprezentant cu drept de vot la O.N.U.), socot că faptul nu este lipsit de orice interes și nu este exclus să revie în actualitate.

Rezultă de aici perspectiva, poate nu prea îndepărtată, a unei viitoare conferințe care, pe lângă cele două probleme,

a securității și dezarmării, strâns legate până în prezent, ar putea îmbrățișa și pe o a treia problemă spinoasă, a *frontierelor din Europa, ca al treilea element*, fapt nou, extrem de important.

Ca transilvănean, nu pot privi decât cu îngrijorare eventualitatea redeschiderii problemei hotarelor noastre de la apus, pe care Europa ni le-a recunoscut de două ori, în 1920 (Trianon) și 1944-1946 (Tratatul de la Moscova și Paris). Marea importanță a acestor două *urmă* trebuie reținută. Prin ele, noi am obținut pentru *întâia oară* semnătura Rusiei și a Americii, recunoscând și ele, la 24 ani după Tratatul de la Trianon, neșemnat de ele, granițele noastre spre Apus. Cele două puteri au lipsit de la Conferința de Pace din Paris în anul 1919-1920 și de aceea nu au semnat Tratatul de la Tri-

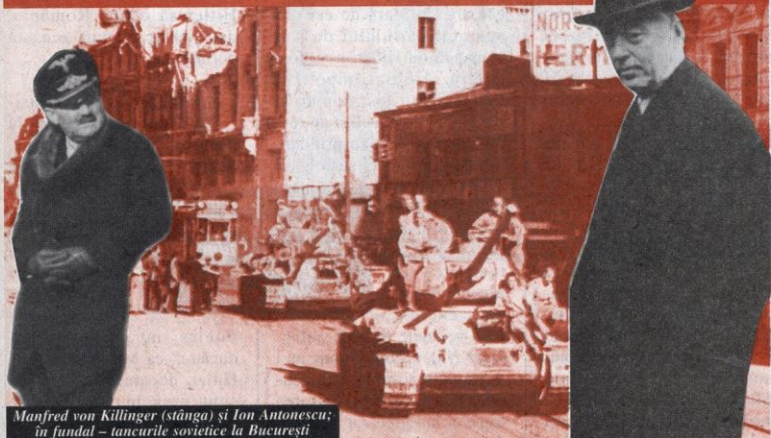
non. Astfel, *le cas échéant* [dacă e cazul], România într-o nouă conferință le va putea opune propria lor semnătură. Cu toate acestea și cu orice riscuri pentru granița noastră de la Apus, am fi grav vinovați dacă în ipoteza acestei conferințe am lipsi de la datoria noastră de a ridica problema dreptului nostru asupra Basarabiei și Bucovinei, provincii rupte din trupul și sufletul neamului românesc. (Încă o remarcă: socot că la o eventuală conferință de această natură, situația țării noastre va putea fi anevoioasă, fiind nevoită să susțină o luptă pe două fronturi în același timp: pe chestia hotarelor noastre de la Apus și de la Răsărit. În vederea acestei posibilități, ar fi recomandabil ca chestia hotarului de la Răsărit să fie, dacă e posibil, soluționată încă mai înainte pe calea conferinței, pe cale de tratative bilaterale, prietenești, rămânând ca la conferință să ne apărăm pe un singur front).

Să nu uităm că în lupta ce va trebui să se dea pentru redobândirea celor două provincii de peste Prut, vom avea un aliat de mare autoritate internațională și morală, pe însuși Marx Karl. Acesta ar rămâne uimit cum la o jumătate de veac de la dispariția țărilor și a țarismului, moștenirea lăsată de aceștia, imperialismul, este apărată cu stăruință de către marxistii ruși de astăzi. Să nu pierdem nădejdea că ei singuri își vor da seama de anomalia unei poziții ca aceasta și vor înțelege glasul vremii. ■

Catedrala din Chișinău, bombardată de sovietici

Microarhiva Magazin istoric

Manfred von Killinger (stânga) și Ion Antonescu;
în fundal – tancurile sovietice la București

ATACUL FĂRĂ ROST ASUPRA BUCUREȘTIULUI

Dr. H. Klugkist a fost șeful Serviciului economic al Legației germane din București în perioada 1936-1944. În anii 1952-1953, ca și alți diplomați și militari germani prezenți în România în perioada celui de al doilea război mondial, a fost solicitat de Institutul de istorie contemporană din München să răspundă la un chestionar cu privire la relațiile româno-germane, în care se insista asupra celor întâmplate la 23 august 1944. Stimulat de o asemenea solicitare, dr. Klugkist a elaborat un text, cuprinzând observații și informații deosebit de utile pentru istorici.

Afirmând că raporturile dintre Hitler și Antonescu s-au caracterizat încă de la început printr-un sentiment de stimă și încredere deplină al lui Hitler față de conducătorul român, Klugkist înclină să creadă că aceste raporturi au prevalat în asemenea grad în cadrul alianței româno-germane, încât au blocat orice măsură de siguranță menită să preîntâmpine o eventuală defecțiune a Bucureștilor. Interesante sunt însă și alte observații și fapte relevate de fostul diplomat german, atunci când reconstituie atmosfera din România în ultimele zile ale lunii august 1944.

Vom reproduce pasajele cele mai semnificative ale acestui document, introducând între paranteze drepte numai scurte explicații pe care le-am considerat absolut necesare înțelegerii textului sau care aduc unele mici corecturi. Titlul, ca și subtilurile ne aparțin; întreruperile au fost marcate prin trei puncte.

Prof. univ. dr. Nicolae JURCA

La întrebarea dacă Germania a fost loială față de România sau, mai exact, dacă Germania a respectat interesele proprii ale statului român, ale aliaților săi de război români, aş răspunde, în baza tuturor datelor cunoscute de mine, că *da*, şi rămâne o întrebare pur ipotetică dacă Germania a respectat integritatea României din principii etice sau, în ciuda tuturor intenţiilor expansioniste, n-a putut să acapareze România. Când, în 1945, eram consul în Elveţia, mi s-a spus: „Bineînţeles voi germanii aţi respectat totdeauna neutralitatea elveţienilor. Dar de ce? În primul rând v-aţi fi spart capetele în munţii noştri şi în al doilea rând Elveţia nu v-a interesat ca bază de operaţii militare. Dacă noi, elveţienii, am fi locuit în Olanda, atunci aţi fi încercat în mod cert să ne invadeaţi“.

Dacă se analizează poziţia sau atitudinea germană faţă de România, trebuie mai întâi pusă întrebarea: ce sau cine a fost Germania, din 1939 până în 1944? Pentru aceasta există un singur răspuns: în problemele hotărâtoare ale politicii

externe, Germania şi Hitler au fost una şi aceeaşi persoană.

Poporul şi intelectualitatea germană, aşadar pătura conducătoare, în afară de cei din aparatul partidului de sub comanda lui Hitler, n-au fost pentru războiul împotriva Poloniei. Au fost împotriva războiului cu Rusia şi au respins atacul prin surprindere împotriva Olandei şi Belgiei.

Cu toate acestea, atât poporul german, cât şi intelectualitatea au executat în cel mai energic mod ordinele date de Hitler. Dacă Hitler, căruia nimic nu i se părea imposibil – vezi acţiunea din Caucaz şi intrarea trupelor în Egipt – ar fi dat ordin ca România să fie ocupată, aceasta ar fi fost cu siguranţă ocupată. Deci totul depindea numai de hotărârea lui Hitler. Acesta nu avea reţineri morale şi, fără să chibzuiască în vreun fel, prin atitudinea sa machiavelică, ar fi călcat în picioare pe oricare din aliaţi, dacă asta i s-ar fi părut necesar pentru milenarul imperiu.

De aici trag concluzia că nici scrupulele morale, nici posibilitatea de realizare militară nu l-ar fi reţinut pe Hitler să ocupe România, dacă el ar fi avut această dorinţă...

Hitler avea o consideratie colegială pentru mareşalul Antonescu, pe care-l socotea conducătorul

statului român şi îl preţuia foarte mult ca om de stat şi comandant de armată. Antonescu, bine-

Românul nu găseşte o plăcere în a subordona totul unui conducător (dictator) sau în a se sacrifica pentru el.

înţeles, nu era un „conducător“ ca Mussolini ori ca Hitler, deoarece românii nu sunt prea bucuroşi să se supună şi nici nu-şi doresc un dictator. Sentimentul de supunere oarbă îi este străin poporului român. Românul nu găseşte o plăcere în a subordona totul unui conducător (dictator) sau în a se sacrifica pentru el. Ei sunt pătrunşi de un înalt sentiment patriotic şi au un spirit critic dezvoltat faţă de toţi oamenii. Pentru Hitler însă, dimpotrivă, Antonescu era egal cu România. El ar fi considerat ocuparea României ca un act de perfidie faţă de Antonescu şi de aceea a respins propunerile de ocupare a României...

Această hotărâre i-a fost încurajată de intelectualitatea germană, care considera că ocuparea României ar fi nerentabilă atât din punct de vedere militar, cât şi din punct de vedere economic. Părerea şi-a însușit-o şi Hitler şi, spre deosebire de ceilalți şi dr. Neubacher [Hermann, expert în probleme economice]. Această poziție era întemeiată sub raport etic, dar discutabilă

22 noiembrie 1940: I. Antonescu, în vizită la Berlin, trece în revistă garda de onoare

sub raport economic: eu cred că am fi primit mai mult petrol avându-i pe români ca sclavi, decât ca aliați. Societățile noastre germane ar fi putut să organizeze sondele de foraj și toată aparatul potrivit școlii noastre și am fi fost scutiți de veșnicele șicane și greutăți pe care ni le-au pregătit românii până la sfârșit...

Părerea că și fără ocuparea României va curge mai mult petrol s-a impus treptat la Berlin și l-a determinat, fără îndoială, pe Hitler să respecte suveranitatea României...

Din discuția avută cu colonelul în rezervă Bauer, fostul șef al trupelor de apărare din România, care este foarte bine edificat asupra amănuntelor din războiul dus împreună, cât și asupra perioadei de prăbușire, au reieșit următoarele:

La 15 [corect, 19 spre 20] august, rușii au forțat și au străpuns frontul. În acel moment era deja cunoscut faptul că regele României convocase un Consiliu de Coroană pe 26/27 august, la care urma să participe și ambii comandanți ai armatei române, care trebuia să vină de pe front [în realitate, organizatorii lovirii de stat proiectaseră pentru acea dată declanșarea acțiunii lor].

Colonelul Bauer l-a informat pe ministrul von Killinger și i-a comunicat că la acest Consiliu de Coroană va fi hotărâtă poziția României în război. Killinger a nesocotit această avertizare, deoarece informațiile sale prin canalul Rödel [reprezentantul Abwehrului în România] se refereau la

30 august 1944: trupe sovietice pe străzile Bucureștilor

o continuare a marșului [alianței] României. Dar, deoarece rușii înaintau fără oprire, Consiliul de Coroană nu s-a mai ținut și, astfel, prin propria putere, regele l-a destituit pe Antonescu și a propus armistițiul. După Bauer,

aceasta s-ar fi întâmplat miercuri, 23 august; Bauer nu a auzit la radio comu-

nicatul regelui, dar nici pe mine nu mă credea: că în această cuvântare li s-a dat trupelor germane ultimatum de retragere liberă din România. Zile și nopți el a umblat între București - Sibiu și Cartierul general al Grupului de armate Sud [fost Ucraina de Sud] din Sfântul Gheorghe și a constatat că unele unități române au primit ordin să lase trupele germane să treacă spre Vest. De altfel, erau cu toate în stare de alarmă, mai ales pentru a putea fi folosite împotriva Ungariei. Deoarece Killinger raportase că nu se poate întâmpla nimic, trupele germane au rămas fără ordine de la Cartierul general. Astfel, în noua situație creată, comandanții de unități nu puteau

să decidă ce hotărâre să ia: să organizeze retragerea sau să treacă la rezistență față de armatele române.

Gerstenberg, care avea unitățile de aviație, ci și trupele de apărare din jurul Ploieștiului, a primit un asemenea ordin [de retragere] abia după ce capitala României fusese devastată de aviația germană în 25 și 26 august 1944. În acele clipe, românii s-au hotărât să intervină, să facă pasul hotărâtor și să declare război Germaniei. Aceasta a fost vineri, 26 [corect 25] august 1944, la ora 16, după care s-a ajuns la lupte între trupele germane care se retrăgeau și unitățile române. În mare parte, rezistența română a fost nedefinită și, în afară de asta, mulți conducători ai unităților române, care mai purtau însemnele de război germane, se eschivau intenționat de la asemenea lupte și lăseau trupele germane să treacă. În acele zile au fost aduse în grabă unități pentru întărirea trupelor germane care luptau în Carpați. Armatele sovietice trecuseră deja prin strămtori [pasurile carpatine].

*Cred că am fi primit
mai mult petrol
avându-i pe români
ca sclavi, decât ca aliați.*

Era fascinant să observi cum egocentrismul naționalist al fascismului românesc se confrunta cu interesele germane, pentru că, în ceea ce-i privea, nemții nu aveau nici un interes ca România să fie puternică și era exclus să facă ceva în problema Transilvaniei, așa cum sperau românii. La urma urmei, fascismul maghiar era mai vechi decât cel românesc. Unii nemți erau destul de sinceri pentru ca să explice aceste gardistilor. În prezența mea, un diplomat nazist experimentat i-a spus unui conducător gardist că România nu avea nici o șansă la o mie să recapete Transilvania; iar în ceea ce privește Basarabia, dacă o luau vreodată înapoi de la ruși, germanii ar păstra-o pentru ei. Conducătorul gardist răspunse înfuriat: „În acest caz, monsieur, ne vom lupta împotriva Germaniei cu rușii”. Și era sincer.

Așa arăta lealitatea față de Germania într-o țară totalitară. Egocentrismul naționalist fiind însăși esența totalitarismului, era inevitabil ca orice țară care, spontan sau nu, devenea fascistă, să aibă doar un singur scop: menținerea sau restaurarea independenței și integrității sale naționale, și de aceea era menită să se întoarcă împotriva dominației germane. Și asta deschidea perspectiva neașteptată a unei Europe totalitare, pronunțând condamnarea patriei totalitarismului.

R.G. Waldeck, Athénée Palace

fapt ce s-ar fi putut evita. După părerea colonelului Bauer, ministrul Killinger poartă vina grea a acestui dezastru, din următoarele considerente: 1. La Berlin, în baza rapoartelor sale, a fost o surprindere totală prăbușirea frontului în România, așadar nu s-a pregătit retragerea trupelor în spatele Carpaților. 2. Nu au fost suficiente trupe la dispoziție pentru ocuparea Bucureștiului. 3. În această dezordine, Gerstenberg, cu știrea lui Killinger, a dezlănțuit atacul fără rost asupra Bucureștiului. 4. Nu s-a pregătit o apărare a lanțului carpat. 5. Toate rezervele germane și toate bunurile economice au căzut în mâna rușilor. Bineînțeles, la cartierul general se azeau știri neplăcute, dar nimeni nu acționa în vreun fel.

Bauer spunea că Spalke și Hansen ar fi fost pentru primirea propunerii românești privind retragerea trupelor germane spre Vest...

Pe marginea însemnărilor lui Hanno Sörensen privind *Sfârșitul Germaniei în România*, vreau să fac câteva observații referitoare la unele neadevăruri și exagerări privind evenimentele la care autorul n-a fost martor ocular...

Eu nu cred că România poate fi trasă la răspundere pentru soarta tragică a soldaților și a civililor germani, deoarece România a acționat în situația nou creată; românii

— scrie chiar autorul — s-au străduit permanent să amelioreze situația, duritățile...

Caracterizarea ministrului von Killinger este greșită. Nu a putut niciodată să se acomodeze cu problemele economice, după cum am constatat cu regret în cei trei ani

cât am fost referent economic... Killinger ducea o viață de familie, având în jurul său doar pe soția sa și cele două fiice. Despre o legătură cu secretara sa personală n-am auzit și n-am observat nimic. Din cauza bombardamentelor, secția politică a legației a fost mutată la periferia orașului. Numai noi, economiștii, am rămas pe loc și, probabil, că viața în comun a dat naștere la unele presupuneri și discuții. Killinger era îndesat, dar nu deosebit de gras. Fotografia sa reprezentându-l ca porc n-am văzut-o niciodată.

Deoarece guvernul român nu a pus la dispoziție suficienți bani pentru întreținerea trupelor germane, unele servicii germane s-au hotărât să procure mijloacele necesare, plătiind în aur...

Evenimentele din seara zilei de 24 [corect 23] august 1944 nu sunt redate corect. Prin radio, s-a comunicat și s-a făcut cunoscut, la ora opt [cele mai multe surse indică ora 22.20], că regele s-a hotărât să-l numească pe generalul

Să nătescu prim-ministru și că noul guvern, având în vedere situația lipsită de perspectivă, a cerut armistițiul. Despre un termen privind retragerea trupelor germane nu s-a comu-

România nu poate fi trasă la răspundere pentru soarta tragică a soldaților și a civililor germani, deoarece România a acționat în situația nou creată; românii s-au străduit permanent să amelioreze situația.

nicat nimic la radio — de aceasta îmi amintesc cu certitudine.

Consilierul de legatie Stelzer a fost chemat la noul ministru [român] de Externe, Niculescu-Buzești, pentru a i se explica situația și

pentru a-l ruga să determine retragerea trupelor germane din România în timp de trei zile. După câte știu, înainte de aceasta, domnul von Killinger a fost chemat la Palat, unde regele i-a explicat că el, ca Hohenzollern, regretă evoluția evenimentelor și îl roagă să determine guvernul Reichului să retragă neîntârziat trupele germane din România, pentru a scuti frăția de arme a celor două armate de cea mai grea încercare. Domnul von Killinger s-a mulțumit, după ce făcuse imi amintesc, să primească explicațiile fără nici un comentariu. O comunicare a explicațiilor regelui și ministrului de Externe n-a mai avut loc, deoarece circuitul telefoanelor și telegrafelor a fost întrerupt.

Se poate ca și șeful Misiunii militare germane, generalul Hansen, să fi fost chemat la Palat [a fost, împreună cu generalul Gerstenberg, în jurul orei 23.00], deoarece în următoarele zile, când eram în sediul legăției și ne apăram de atacurile aeriene, mai era încă îmbrăcat în strălucitoarea uniformă albă, care apoi a devenit neagră.

O convorbire telefonică între ministrul de Externe al Reichului, Ribbentrop, și ministrul Killinger n-a avut loc; după câte știu eu, generalul de aviație Gerstenberg a vorbit la telefon prin firul armatei cu generalul Kriepe (astăzi în Ministerul Federal al Transporturilor), care a bagatelizat evenimentele și a obținut deplina putere de a-i constrânge din aer pe românii nesupuși să renunțe la rezis-

tență. În urma acestui telefon, a doua zi dimineață, au apărut Stukasurile care au distrus Bucureștiul...

Este adevărat că polonezii internați [în 1939] au fost adăpostiți în lagărul de la Târgu Jiu, unde, mai târziu, guvernul lui Antonescu i-a trimis pe deținuți politici români...

În urma discuțiilor avute pe marginea întrebărilor speciale ale Institutului, colonelul Bauer mi-a relatat următoarele:

Gerstenberg a bagatelizat evenimentele și a obținut deplina putere de a-i constrânge din aer pe românii nesupuși să renunțe la rezistență.

1. În iulie 1942, Misiunea militară germană din București a fost împărțită. O parte a rămas la Bucu-

rești, pentru a continua, împreună cu corpul didactic al Statului Major, cursurile de învățământ cu românii, în timp ce generalul Hauffe și locotenent-colonelul Zöller din Statul Major au primit ordin să plece la Nahitcevan, lângă Rostov pe Don, pentru a organiza Grupul de armate Don. Acesta urma să fie alcătuit din armatele 3 și 4

române și din a 6-a germană (Paulus) și să fie pus sub comanda supremă a mareșalului Antonescu, cu Șteflea șef al Statului Major... Germanii trebuiau să îndeplinească funcția primordială de nucleu, în spatele frontului, iar Hauffe să fie șeful statului major de legătură. Neînțelegerile cu Șteflea au dus la rechemarea lui Hauffe la București, unde în februarie 1943 a fost înlocuit prin Hansen... Din cauza catastrofei de la Stalingrad, Grupul de armate Don n-a mai fost constituit...

3. Grupul de armate Sud (înainte, Ucraina-Sud) era subordonat, la începutul lunii august 1944, generalului colonel Schörner și generalului Wenck, ca șef al Statului Major. De la jumătatea lunii august, generalul-colonel Friessner și generalul Grolman, ca șef al Statului Major, au preluat comanda acestui grup. De la Nord la Sud, grupul era alcătuit din comandamentul Armatei 8, din Armata 6, din Armata 5 tancuri și din resturi provenite din trupele române care ar fi stat la dispoziție doar cu efectivul unei divizii [în realitate, în dispozitiv de

Prizonieri germani lucrează la înlăturarea efectelor bombardamentului german asupra Capitalei

apărare se aflau cele două armate române – 3 și 4].

4. Trupe române gata de atac nu se găseau în spatele frontului, ci erau numai formațiuni de rezervă. Din cauza atacurilor aeriene, acestea fuseseră împărțite prin sate și n-ar fi fost apte să facă față unui marș tactic...

6. În situația unei retrageri, fusese pregătită distrugerea

bazinului petrolifer românesc, dar din cauza dezordinii generale nu s-au dus la îndeplinire cele prevăzute.

7. Cazul Avramescu este adevărat, dar consider că trebuie tratat cu discreție.

8. Werkmeister a fost trimis sâmbătă, 26 sau 27 august 1944, în secuime, pentru a forma, sub protecția Grupului de armate Sud, guvernul român

din exil. După cum afirmă Bauer, de la început a fost vorba de Horia Sima și nu de [generalul Ion] Gheorghe...

9. Trupele unităților împărțite în Muntenia, precum și formațiile O.T. (Organisation Todt) s-au pierdut. După opinia lui Bauer, trupele de luptă au reușit, în parte, deși cu pierderi, să se retragă în vestul Carpaților. ■

15-16 martie 2001

ACASĂ LA NICOLAE TITULESCU

Cu dragoste și pasiune se pot găsi resursele necesare pentru a face posibil actul de cultură. În acest spirit au acționat Prefectura, Consiliul Județean și Inspectoratul pentru Cultură și Culte Olt, cu sprijinul și sub oblăduirea cărora s-au desfășurat manifestările organizate sub genericul *Zilele Nicolae Titulescu* din acest an.

Cum era și firesc, la împlinirea a șase decenii de la moartea marelui diplomat și om politic român, cea de a XI-a ediție a *Zilelor Nicolae Titulescu* a inclus în program un număr de manifestări cultural-istorice. În după-amiaza zilei de 15 martie, în sala de festivități a Muzeului Județean de Istorie și Artă Olt din Slatina, a fost lansată lucrarea semnată de dr. George G. Potra, *Titulescu. Spre Țara Dreptilor*, din care *Magazin istoric* (nr. 3/2001) a publicat în avanpremieră un cuprinzător fragment. Cartea reprezintă o cercetare de ultimă oră și a fost cofinanțată de Consiliul Județean Olt, tipărirea fiind asigurată de Editura Fundației „Universitatea pentru toți” Slatina.

A doua zi, 16 martie, la Biserica „Sf. Mucenic Gheorghe” din localitatea Nicolae Titulescu, aflată la 40 km de Slatina, P.S. Irineu Slătineanu, Episcop Vicar al Episcopiei Râmnicului, cu un sobor de preoți, a oficiat o

slujbă de pomenire. La ora 11, Casa memorială „Nicolae Titulescu”, aflată într-un stadiu avansat de restaurare, a găzduit o sesiune de comunicări științifice. Istoricii și oameni de cultură din București, Craiova și Slatina au descifrat noi aspecte ale vieții și activității marelui diplomat. Dincolo de valoarea lor istorico-documentară, comunicările și dezbaterile care le-au urmat au dovedit că *Zilele Nicolae Titulescu* sunt o manifestare de rezonanță națională.

Ar fi nedrept să încheiem aceste rânduri înainte de a consemna numele câtorva oameni, fără eforturile cărora zilele de 15 și 16 martie 2001 ar fi rămas fără un semn anume în calendarul acestui an. Ei sunt: *Aurelia Grosu, Dorin Teodorescu, Gheorghe Mihai, Traian Zorzolui și Laurențiu Guțică*, pasionați cercetători ai fenomenului titulescian. Muncii și pasiunii lor li s-a alăturat contribuția unor istorici și muzeografi precum *George G. Potra, Ion Calafeteanu, Nicolae Petrescu* (din București), *Luchian Deaconu și Otilia Gherghel* (din Craiova).

Pe linia unei frumoase tradiții, comunicările susținute au fost reunite într-un *Caiet al simpozionului*, editat cu acest prilej. ■

Marian ȘTEFAN

Vechi conace boieresti

STÂNCA

„Moșia Stânca, văzută de departe, apare ca un castel feudal, zidit pe muchea dealului care stăpânește Valea Prutului... E aici un castel, e Stânca cu palatele sale, care stau ca dovadă de viața ce s-a scurs acolo din bătrâne vremuri. Aici e legătura cu trecutul, căci scările ce le sui, copacii ce-i vezi, via sădită, parcul regulat, aleea tunsă, biserica clădită, palatul somptuos, toate îți spun că acolo e îngrămădită munca din neam în neam și că, dar, fiecare rând de oameni a adăugat la munca înaintașilor condiția neapărată a progresului”.

Rudolf Suțu:
Iași de odinioară

NARCIS DORIN ION

Numit până în 1964 Stânca-Roznovanu, satul Stânca al comunei Victoria este situat la 16 kilometri de Iași, în partea de est a Câmpiei Jijiei inferioare, în lunca de pe terasele de pe malul drept al Prutului, la poalele colinelor Bahluiului. În acest pitoresc decor a dăinuit până în 1944 castelul familiei Rosetti-Roznovanu, „cea mai impunătoare și frumoasă așezare boierească, singurul chateau din toată țara românească”, după opinia lui Constantin Argetoianu. Bogățiile sale interioare (mobiliere franțuzesc, tablouri, porțelanuri, argintărie, bibliotecă) au fost admirate de aristocrația ieșeană și numeroșii oaspeți care i-au trecut pragul. „Construit în stilul francez din secolul al XVIII-lea – preciza același C. Argetoianu –, castelul are o înfățișare princiară și domină un frumos parc care coboară peste Prut. Saloane mari, frumos parchetate și cu mobile vechi, o vastă bibliotecă și o scară monumentală reamintesc instalațiile similare din Occident, din Franța sau din Italia.”

Din nefericire, din toate aceste splendori au mai rămas doar arhiva depusă la Iași, câteva fotografii ale castelului (în colecția doamnei Ana Georgescu) și amintirea unei mari familii și a unei vieți senioriale demult apuse.

Istoria castelului de la Stânca, precum și aceea a palatului din Iași (în care funcționează și azi Primăria orașului) sunt strâns legate de familia Rosetti-Roznovanu, cea care le-a ctitorit și le-a avut în stăpânire timp de aproape un secol și jumătate. Ramura Roznovanu a familiei Rosetti coboară din vistiernicul Iordache Ruset (mort în 1718). Despre el Radu Rosetti ne spune că „a lăsat cea mai mare avere teritorială ce s-a văzut vreodată în Moldova”. Întemeietorul ramurii Roznovanu a fost însă nepotul său Neculai Rosetti-Roznovanu (1715-1805), cel care timp de aproape o jumătate de secol a ocupat cele mai importante dregătorii din Moldova (logofăt, paharnic, vornic, vistiernic) și a fost unul dintre cei mai bogați oameni ai timpului. În 1776 posedă

peste 30 de moșii, avea 70 pogoane de vie, 150 de țigani, 200 de cai, 100 de boi și 500 de stupi, reședința sa preferată fiind la Roznov (jud. Neamț). A avut moșii și în Bucovina, pe care – după ocupația austriacă din 1775 – le-a schimbat cu altele din Moldova, ale boierilor care doreau să rămână în teritoriul ocupat.

Avere și mărire

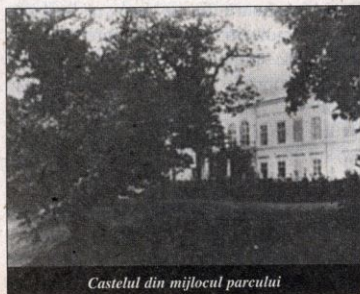
În 1941, unul dintre urmașii familiei afirma că la Stâncă „este singurul castel istoric bine întreținut din toată Moldova, clădit de strămoșii mei prin anul 1630”. De fapt, în 1630 la Stâncă fusese ridicat probabil primul conac, castelul somptuos, devenit celebru prin recepțiile și balurile date acolo de familia Roznovanu, a fost construit la începutul secolului XIX, de către marele vistiernic Iordache Rosetti-Roznovanu (1763-1836), fiul lui Neculai Rosetti-Roznovanu și al Smarandei, născută Hrisoscoleu. Și tot el a construit în același timp și splendidul palat de la Iași. Lângă castelul de la Stâncă, în parc, a ctitorit și o biserică, al cărei clopot a fost turnat în 1806 și refăcut în 1845, în aliajul său fiind amestecat și argint, clopotul ajungând la o greutate de 800 kg.

Iordache Rosetti-Roznovanu a devenit în 1795 vistiernic al Moldovei, iar spre sfârșitul vieții a fost președinte al Divanului Domnesc. Se spunea despre el că „îi plăcea să ție casă mare și să desfășure un lux deosebit”. În august 1803, el a dat la

Stâncă, în cinstea domnului Alexandru Moruzi, un bal ce l-a costat enorma sumă de 1 254 parale. În amintirea contemporanilor s-au întipărit însă și alte două baluri celebre: cel din 6 decembrie 1833, organizat cu prilejul zilei țarului, și un altul din 1834, cu ocazia venirii la Iași a ambasadorului turc Mușir Ahmed Pașa.

Iordache Rosetti-Roznovanu a fost căsătorit cu Profira (Pulheria) Balș, cu care a avut doi fii: Neculai (1794-1858) și Alecu (1798-1853). A încetat din viață pe 16 februarie 1836; și el și soția sa au fost înmormântați la Mitropolia din Iași. Prin testamentul din 12 februarie 1836, a lăsat fiului său Nicolae palatul din Iași, castelul și moșia de la Stâncă, plus moșiile Pașcani, Hodora, Ibănești, Vornicenii, Cristienești, Balinți, Ștubeenii (jud. Botoșani), Armășeni și târgurile din Basarabia. Celui de-al doilea fiu, Alexandru (Alecu) i-a dat Roznovul (jud. Neamț), plus moșiile Faraoani, Valea Mare, Cleja (jud. Bacău), Stânceni, Unțeni, Bătrânești, Tulbureni (jud. Neamț) și viile pe care le avea la Iași.

Sub administrarea lui Nicolae, castelul de la Stâncă a cunoscut o nouă perioadă de glorie, fastuoasa reședință fiind „veșnic plină, în cursul verii, de lumea cea mai aleasă din țară și care mai ospăta pe toți străinii de distincțiune, stând în țară sau trecând numai printr-însă”. Nicolae a îmbogățit biblioteca și colecțiile de obiecte prețioase și a continuat lucrările la palatul de la Iași. Primind o educație aleasă în Franța și Germania, Nicolae Rosetti-Roznovanu a fost preocupat de dezvoltarea instrucției elementare în Moldova. A ocupat funcții importante în stat (mare spătar, agă și vistiernic, din 1815 până în 1851), a candidat în 1856 la cămăcămie și a visat să devină domn al Moldovei. A dus o viață aventuroasă. A fost însurat în două rânduri. Din prima căsătorie, cu Catinca Ghică, a avut trei fiice: Ruxandra (măritată în 1841 cu contele Saburov), Pulheria (căsătorită în 1843 cu baronul von Rosen) și Maria (devenită în 1844 soția contelui Sologub).

Castelul din mijlocul parcului

Marghiolița

A doua sa căsătorie, cu Maria (Marghiolița) Ghica-Comănești (1806-1887) a provocat însă un imens scandal în întreaga Moldovă. Marghiolița a fost una dintre cele mai frumoase femei din Moldova vremii sale.

„Frumusețea ei – scria Gheorghe Sion – era încă atât de strălucită încât nu i s-ar fi putut determina numărul anilor fără act de botez. Toate grațiile din mitologie îi făcuseră parte din darurile lor ferme-cătoare: figură, corp, talie, spirit, toate erau în perfecțiune la dânsa; se putea zice că reprezenta idealul frumuseții perfecte.” Ea se căsătorise în 1824 cu beizadea Nicolae Sturdza, fiul domnului Moldovei Ioan Sandu Sturdza, iar mai apoi cu logofătul Costache Sturdza, proprietarul palatului de la Ruginoasa.

O iubire ca-n romane

Mare cuceritor de inimi, vistiernicul Nicolae Rosetti-Roznovanu s-a îndrăgostit de Marghiolița și soțul acesteia a fost nevoit, pentru a o scăpa de asiduitățile cūrtenitoare al Roznovanului, să se refugieze cu ea la Odessa și mai apoi la Kiev. Zadarnic însă. Dându-se drept francez, Roznovanu a plecat și el în Rusia, continuându-și aventura cu Marghiolița.

Pasiunea celor doi era reciprocă. Disperat, logofătul Costache Sturdza s-a întors în țară și a pus-o pe soția sa sub paza unei gărzi înarmate conduse chiar de Săndulache Sturdza, fiul său din prima căsătorie. Nimic nu putea sta însă în calea celui îndrăgostit. În fruntea a 60 arnăuți, Roznovanu a sosit la Ruginoasa și – după o scurtă luptă cu oamenii lui Sturdza, în cursul căreia Săndulache a fost ucis – a răpit-o pe Marghiolița și a expediat-o la castelul său de la Stâncă.

Cei doi îndrăgostiți s-au căsătorit pe 14 noiembrie 1842, în Bucovina, la Cernauca Hurmuzăkeștilor. Au avut împreună trei copii: Maria (căsătorită în 1856 cu colonelul Ștefan Rosetti) și doi gemeni – Smaranda-Ema (măritată în 1862 cu generalul conte Henri de Bouillé) și Nicolae (Nunuță), devenit proprietarul castelului Stâncă și al palatului de la Iași.

Nicolae Rosetti-Roznovanu a murit la Viena (13 mai 1858), fiind adus cu vaporul pe Dunăre până la Galați și de aici transportat la Iași. A fost înmormântat în ziua de 23 mai la Mitropolia din Iași, alături de părinții săi. Marghiolița i-a supraviețuit aproape trei decenii, până în 6 decembrie 1887.

Nicolae (Nunuță), noul proprietar de la Stâncă, a fost și el o figură interesantă a epocii. Născut în 1842, și-a luat bacalaureatul la Paris în 1858, apoi licența în drept, revenind la Iași, unde timp de doi ani (1861-1863) a luat lecții de limba română cu ...Titu Maiorescu. Ca și tatăl său, a dorit să ajungă domn al Moldovei, după mișcarea separatistă din aprilie 1866, dar în final a trebuit să se mulțumească cu funcții mai modeste (consilier municipal, deputat, ofițer). Și tot ca tatăl său, a fost căsătorit de două ori: în 1867 cu Adela Cantacuzino-Pășcanu (de care a divorțat în 1873), cu care a avut un fiu, George (1869-1937), iar în 1875 s-a însurat cu Lucia Vogoride, fiica Cocuței Conachi și a cai-macamului Nicolae Vogoride.

Răsfățat de mama sa și de destin, Nunuță Roznovanu „era atât de distrat – își amintea C. Argetoianu –, încât pe seama lui se povestesc și azi o sumă de istorioare. Se zice că-și confunda nevestele

Nicolae Rosetti-Roznovanu

– fusese înșurat de mai multe ori – și că într-o seară, la un bal, a vrut să plece acasă cu precedentă sa soție, de care uitase că se despărțise”.

El a continuat să ducă același mod de viață ca și înaintașii săi, cheltuind mult cu numeroasele recepții. Și-a ipotecat moșia Pașcani, iar în 1890, puțin înainte de a muri, a vândut Primăriei din Iași palatul din strada Ștefan cel Mare. La 22 octombrie 1891, a încetat din viață, la numai 49 de ani. Rupând cu tradiția familială, a cerut să fie înmormântat în biserica clădită de bunicul său la Stânca. Odată cu dispariția lui, s-a încheiat și epoca de glorie a castelului de la Stânca.

Mii de cărți și documente

Soția lui Nunuță Roznovanu, Lucia, s-a recăsătorit în 1894 cu fruntașul conservator Dimitrie A. Grecianu. Cât timp a trăit acesta (a dispărut tragic în timpul atentatului terorist de la Senat, din 8 decembrie 1920), castelul de la Stânca a mai găzduit unele recepții, cum a fost aceea din 25 iulie 1907, în cinstea principesei Maria. Câțiva ani mai târziu, în timpul retragerii de la Iași, în 1917, de data aceasta ca regină și

însoțită și de regele Ferdinand, Maria a vizitat din nou Stânca. Și tot în timpul primului război mondial, Lucia Grecianu a fost vizitată de doi soldați ruși, care – urmărind niște schițe – au făcut săpături în parc pentru a descoperi ...comoara ascunsă aici de eteriști. Se zice că aceștia ar fi ascuns la Stânca, în vâlmășagul evenimentelor din primăvara lui 1821, nu mai puțin de 14 căruțe cu obiecte din aur și argint. Până azi nu s-a găsit însă nimic din toate acestea.

Nunuță Roznovanu a avut doi fii din căsătoria cu Lucia Vogoride: Anton (1876-1953) și Emanuel (1878-1931). Ca și tatăl lor, și-au făcut studiile în străinătate; Anton – Școala militară de la Saint-Cyr, iar Emanuel dreptul la Bruxelles, intrând în diplomatie.

Până în 1938, când a murit, proprietară a castelului de la Stânca a fost Lucia Grecianu, care stăpânea și moșia de 929 hectare. Coproprietar era fiul cel mare, Anton, ultimul stăpân al castelului (împreună cu fiul său Nicolae-Niky Roznovanu). Conștient de valoarea colecțiilor de la Stânca, Anton a reușit să vândă, în 1934, Arhivelor Statului din Iași bogatul fond documentar al familiei.

Om cult (cunoștea franceza, germana și rusa) și pasionat bibliofil, vistiernicul Iordache Roznovanu întemeiase la Stânca prima mare bibliotecă din Moldova. Cărțile în limbile franceză, greacă și latină fuseseră aduse de la Paris, în 1818. În anul următor se întocmise și un catalog al bibliotecii. În arhiva familiei s-a păstrat o întreagă corespondență a vistiernicului cu fiul său Nicolae și librarul lor din Paris, din care aflăm că publicațiile din Franța ajungeau la Stânca prin intermediul Casei Pop din Sibiu.

În 1931, când era prim-ministru, Nicolae Iorga, apreciind valoarea colecțiilor de la Stânca, a trimis o scrisoare Luciei Grecianu, exprimându-și dorința de a cumpăra pentru stat castelul de la Stânca și bibliotecile de acolo. Din lipsa fondu-

Fațada castelului de la Stânca

rilor – țara se afla deja în plină criză economică – proiectul nu s-a putut realiza. Așa cum nu s-a materializat nici încercarea făcută, șase ani mai târziu, în 1937, de Casa regală de a achiziționa, pentru moștenitorul tronului, Marele Voievod de Alba Iulia Mihai, colecția bibliotecii. S-a ratat, astfel, ultima ocazie de a se salva celebra bibliotecă a Roznovanilor, care avea să cadă pradă bombardamentelor din 1944.

Prădat de amici și bombardat de inamici

Arhiva familiei, vândută de Anton Roznovanu în 1934, a fost atent studiată de către istoricul Sever Zotta, director al Arhivelor Statului din Iași la acea dată. El a întocmit un inventar minuțios al tuturor pieselor. Din cele 5 000 unități inventariate (datând din sec. XV până în veacul XIX), 4 027 erau documente interne, restul redactate în limbi străine (franceză, rusă, turcă, greacă). Importantă pentru istoria Moldovei în sec. XVII-XIX era corespondența diplomatică a familiei Roznovanu cu înalți demnitari ruși: contele Stroganov, prințul N. Voronțov, consulul A. Pini, cancelarul Nesselrode sau guvernatorii Basarabiei. „Actele, în cea mai mare parte franceze – scria Sever Zotta –, le-am rezumat personal cu cel mai mare interes, îmbogățindu-mi, *ca din nici un alt izvor*, cunoștințele istorice cu privire la istoria Moldovei din începutul veacului al XIX-lea, pentru care, din nefericire, ne lipsesc arhivele publice, înființate abia în 1831-1832.” Existau și alte documente de valoare privitoare la evenimentele din prima jumătate a veacului XIX. „Arhiva Roznovanu – aprecia Sever Zotta – unică în felul ei dintre arhivele familiilor boierești, prin variația și importanța cuprinsului ei, trebuie neapărat să intre în proprietatea statului.” Și acest lucru s-a și întâmplat, din fericire.

Declinul și, în final, sfârșitul castelului de la Stânca s-au produs în timpul celui de-al doilea război mondial. Prima dată s-a confruntat cu trupele române aflate în

zonă în iunie 1941, la începutul campaniei pentru eliberarea Basarabiei. Tot ce s-a întâmplat acolo aflăm dintr-un amplu memoriu înaintat de Anton Rosetti-Roznovanu generalului Ion Antonescu, conducătorul statului. Deși, „avându-se în vedere toate comorile ce le conținea”, ministrul de Război Constantin Pantazi scutise complet de rechiziții castelul de la Stânca, „trupele germane și române au ocupat castelul din prima zi a războiului, prin spargere, nelăsându-mă să le trimit mai întâi cheile palatului, bunăvoința mea putând fi oricând dovedită prin dl. col. Captaru, prefectul județului Iași, și prin dl. director al Siguranței Generale a Statului din Iași, dl. Cozma, cărora luni, 23 iunie, le-am adus toate cheile palatului”.

Socat de cele întâmplate, Anton Rosetti-Roznovanu s-a adresat mai întâi prefectului de Iași, col. Captaru, care a ordonat șefului postului de jandarmi local să facă cercetările de rigoare. Convins că „atât ca valoare cât și felul cum s-a procedat la distrugerea mobilierului din castel și a pivnițelor de la vie, nu vor putea fi redată de un proces verbal dresat de un șef de post”, Anton Roznovanu a întocmit el însuși memoriul către generalul Ion Antonescu, cu rugămintea de „a delega unul sau mai mulți experți competenți în antichități pentru a evalua valoarea celor reclamate de mine și dacă au fost distruse din rea voință sau din necesitatea războiului, mai ales că majoritatea obiectelor constituie piese de muzeu”.

La Stânca se petrecuseră scene de adevărat coșmar. „Pivnițele, în care se găseau 10 000 litri de vin Cotnari-Roznovanu, extrem de vechi, precum și 13 000

Nicolae (Nunuță)
Roznovanu

litri, produs al viei Stânca, au fost sparte cu desăvârșire și vinul, până la ultima picătură, băut și înstrăinat. Acest lucru l-a făcut Regimentul 6 vânători și 7 Prahova și toate rugămintele administratorului viei, Constantin Gherasim, către toți d-nii ofițeri și către însuși dl. colonel comandant al Reg. 6 vânători au rămas zadarnice, neavând nici un efect, ba ceva mai mult, dl. colonel comandant a răspuns administratorului viei: «Zi bogdaproste că nu te-a împușcat, căci așa e la război!».

Generalul Ion Antonescu a ordonat Comandamentulul 4 teritorial Iași să efectueze o anchetă. În referatul din 15 august 1941, semnat de lt. col. Gheorghe Bucșa, s-a constatat că „reclamațiunea este întemeiată, castelul și crama fiind grav devastate, prin degradarea unei mici părți din mobilier, veselă, argintărie, lenjerie de pat și masă și prin dispariția celor mai mari părți din acestea și a vinului din cramă, indicii de vinovăție sunt împotriva lor: dl. colonel comandant al Regimentului 6 vânători, de la data de 22 până la data de 25 iunie 1941, și maiorul Fărcaș, care la acea dată făcea legătura trupelor române cu cele germane în regiunea Sculeni”.

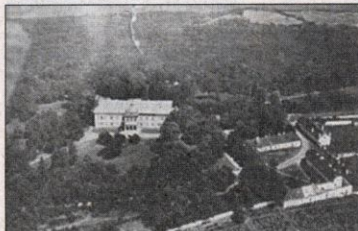
Ce a fost cu adevărat distrus la Stânca aflăm tot din memoriul lui Anton Rosetti-Roznovanu: „În castel se găseau mobile de artă, tablouri, porțelanuri de Sèvres, cristaluri Baccarat și argintărie, toate cu vechime de 100 și mai bine de ani, din care acum nu au rămas decât corpuri delict, de care anchetatorii se vor putea servi pentru

a vă putea confirma exactitatea celor arătate de mine și toate acestea, după cum v-am arătat mai sus, distruse și dispărute definitiv din pură răutate omenească. Porțelanurile, cristalurile și argintăriile se găseau într-o cameră blindată, denumită «Gherghir», și aproape toate au fost scoase, distruse și înstrăinate prin ruperea gratiilor cele groase de la fereastră, deoarece ușa de fier nu au putut-o deschide, cu toate eforturile lor.”

Din 1941, familia lui Anton Rosetti-Roznovanu s-a mutat la Iași. Vara mai venea la castel, alături de care fiul lui Anton, Niky Roznovanu a construit, împreună cu soția sa Ana Băncilă (fiica pictorului Octav Băncilă), o casuță cu trei camere, în care vor locui. Din păcate, Anton nu a evacuat lucrurile de preț, cu excepția câtorva lăzi cu obiecte care au fost aduse la București; au fost și ele surprinse în gara Basarab de bombardamentul aliat din 4 aprilie 1944. Temporar, Anton a putut salva doar două valize cu acte și bijuterii de familie, pe care le-a păstrat în casa de pe strada Temișana din Capitală, până în 1945, când a fost evacuat din casă de soldați sovietici care i-au furat cele două valize.

Castelul de la Stânca, împreună cu biserica au fost bombardate în timpul luptelor din perioada 30 mai-12 iunie 1944, când trupele germane și sovietice au ocupat pe rând localitatea, distrugând totul. Din întreg complexul de la Stânca nu au mai rămas până azi decât beciurile pentru vin. Cărămida castelului a fost folosită de săteni pentru construirea unei alte biserici în sat, după 1945, în care au fost reînhamuți Nunuță Roznovanu și fiul său Emanuel.

În 1991, exact pe locul unde era castelul, a fost ridicată o cruce în memoria ostașilor căzuți în luptele de aici. În vara lui 1999, autoritățile locale au început o operațiune de degajare a ruinelor castelului și de scoatere a butoaielor cu vin ce au mai rămas în enormele pivnițe... ■

O vedere aeriană a domeniului de la Stânca (mulțumim doamnei Ana Georgescu pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziție fotografiile)

NOTI CONSTANTINIDE - AMINTIRI

Noti Constantinide a făcut parte din elita diplomației românești din perioada interbelică, rămasă în Ministerul de Externe până în 1947. Provenind dintr-o familie bogată cu adânci rădăcini în trecutul fanariot al țării, cu studii de drept și doctorat la Roma, cu rude în aristocrația vieneză, italiană și franceză, el și-a făcut ucenicia în diplomatie în preajma marilor

personalități ale României moderne - Ion I.C. Brătianu, Alexandru Vaida-Voevod, Take Ionescu, Nicolae Titulescu, Gheorghe Diamandy. Întâlnindu-l la Helsinki, ca șef al Legației României, scriitorul italian Curzio Malaparte îi remarcă deosebita cultură și finețea observațiilor sale. În cartea sa *Kaputt*, reproduce lungile lor discuții pe teme politice, filosofice și artistice, purtate în serile nesfârșite ale capitalei nordice. „Ministrul României, Noti Constantinide, scrie Malaparte, care a petrecut în Italia cei mai frumoși ani ai vieții sale și ar dori să-și sfârșească zilele la Roma, via Panama, vorbea de vara română, de susurul fântânilor din piețele pustii, în canicula amiezii... Constantinide se reîntorsese din orașul Mikeli, de la cartierul general al mareșalului Mannerheim, unde a fost pentru a înmâna mareșalului o înaltă decorație pe care i-a conferit-o tânărul rege Mihai de România.”

Dat afară din Ministerul de Externe la 15 noiembrie 1947, împreună cu alți 160 de diplomați de carieră, lăsat fără pensie și alungat din propria-i casă, el a fost nevoit să locuiască împreună cu familia în case impropii, în beciuri și să

Cu tatăl, cele două surori, mama vitregă și fițița ei din prima căsătorie

doarmă chiar pe bănci în parcuri. A găsit însă o sursă de supraviețuire, dând meditații la limbi străine și vânzând lucruri de valoare.

A avut și puterea de a-și scrie memoriile în ultimii săi ani de viață. Moare la 67 de ani, în martie 1957, la o lună după ce mai adresase o cerere Ministerului de Externe de a i se trimite actele pentru a cere pensie. Până și moartea sa a

fost suspectă. A plecat într-o zi de acasă și n-a mai venit. După ce-l căutase peste tot, la o săptămână, familia a primit o telegramă în care era anunțată să se prezinte la morga spitalului „Gheorghe Marinescu” pentru a-i ridica trupul. S-a spus că fusese lovit de un camion pe bordura unui trotuar.

Am găsit întâmplător cele 12 caiete de memorii depuse de familie într-o arhivă, cu prilejul documentării pe care am făcut-o pentru cartea mea *Un secol de agenții de presă românești*, apărută anul trecut la Editura „Paralela 45”. Le-am tradus din limba franceză și le-am adunat într-o carte intitulată *Noti*, care se află sub tipar la Editura Libra.

Înainte de a urmări fragmente din însemnările lui Noti Constantinide, câteva lămuriri despre biografia sa. Strămoșii săi au fost greci fanarioți veniți în țara noastră în secolul XVIII, în suita domnului Nicolae Mavrocordat. Viitorul diplomat și-a petrecut copilăria în București în mijlocul familiei sale, oameni bogați și cultivați. Descrie luxul în care trăia protipendada bucureșteană, călătoriile la moșie, întâlnirea cu țărani din sat, dar și frumusețea Capitalei la

început de secol. Primul an la drept dar și anul de armată și-i face la București. Pleacă la Roma pentru a-și continua studiile universitare, dar face o escală la Viena, la rude, unde îl întâlnește întâmplător pe împăratul Franz Josef. În Italia a stat 5 ani (1907-1913), timp în care și-a terminat studiile de drept și și-a dat doctoratul. Cât a fost student s-a învățat în lumea boemei italiene, a teatrelor, palatelor și cafenelelor literare. În memoriile sale descrie sărăcia locuitorilor capitalei italiene în comparație cu bunăstarea de atunci a populației bucureștene, palate și personaje ciudate ale Romei începutului de secol, spectacole de teatru, viața prelaților catolici.

Cu licența și diploma de doctor în drept în buzunar, se reîntoarce la București, unde intră în barou. În 1916 începe războiul și este chemat sub arme la un regiment din Cernavodă. A stat sub bombardamentele germane, relatează mișcările regimentelor românești și rusești, comportamentul soldaților, raporturile cu ofițerii ruși, dar și momentele de dragoste cu o infirmieră rusoaică. Povestește sugestiv retragerea spre Moldova, haosul retragerii, trecerea prin Galați și Brăila, orașe pline cu soldați ruși, care se comportau ca niște cuceritori. Sfârșitul războiului îl prinde la Botoșani.

Reîntors la București, este uluit de starea de euforie a locuitorilor, fericiți de terminarea războiului. Își reia activitatea de avocat, însă o telegramă din partea premierului Brătianu îl cheamă, la 28 de ani, la Paris la Conferința de Pace, în calitate de consilier de presă pe lângă delegația transilvană condusă de Vaida-Voevod. Începe o muncă laborioasă de publicare în presa franceză a punctului de vedere românesc în problema minorităților din Transilvania și Banat. Își face relații în saloanele aristocrației pariziene pentru a ajunge la ziariști de

succes și a-i determina să contracareze propaganda ungară. Ne comunică amănunte din culisele convorbirilor, opinii din afara conferinței, prezintă argumentele românești, lupta diplomatică dusă de delegație pentru câștigarea Banatului, constituirea „Miciei Antante“, plecarea intențivă a lui Brătianu. Se pune în slujba lui Take Ionescu la Paris, îi organizează conferințele de presă, descrie personalitatea, atitudinile și eforturile acestuia de a introduce România în noile alianțe care se creau.

Apoi, împreună cu un prieten, avocat și îl înființează în 1921 agenția de presă RADOR, al cărui corespondent la Paris este câțiva ani. Ca atașat de presă la Legația României din Paris, a aranjat vizita neoficială în capitala franceză a regelui Ferdinand, pe care l-a însoțit în raidurile sale incognito prin cârciumile pitorești de cartier, scene pe care le descrie cu amuzament.

Secretar de Legație la Berlin în 1929, remarcă vulgaritatea oamenilor și cenușiul orașului, viața sobră a locuitorilor, în comparație cu veselia Bucureștiului. Este martor la ascensiunea lui Hitler la putere, descrie climatul politic al acelor ani la Berlin.

În 1937 este numit șef al Legației României de la Roma. Aici intră în saloanele lui Ciano. A încercat să-i schimbe părerea despre România, prevădându-se de amănuntul că amândoi erau de origine greacă. Se reîntoarce la București în 1938, unde este numit șeful serviciului de presă și cenzură din Ministerul Afacerilor Străine. Ultimul eveniment istoric pe care l-a consemnat în memorii este victoria germanilor la Sedan (în anul 1940). Nu a mai apucat să descrie anii petrecuți ca ministru plenipotențiar al României la Helsinki (1940-1942), în timpul cărora a fost prieten cu scriitorul italian Curzio Malaparte.

Florica VRÂNCEANU

VÂRSTA DE AUR

M-am născut la București în ultimii ani ai secolului al XIX-lea dintr-o familie originară din Constantinople, unde au trăit strămoșii mei greci-fanarioți din tată-n fiu. La începutul secolului al XVIII-lea, unul din strămoșii mei a venit în România împreună cu prințul Nicolae Mavrocordat, domnitor al Moldovei. Acest strămoș, aflat în anturajul prințului, a cumpărat mai târziu pământ lângă București și casă în oraș. Asta s-a întâmplat sub domnia lui Constantin Mavrocordat, fiul lui Nicolae, care a domnit de 12 ori alternativ la

Iași și București. Urmașii acestui străbun al meu nu și-au părăsit niciodată banca și vechile lor case de pe malul Bosforului, unde petreceau adesea câteva luni pe iarnă.

Străbunicul meu, adică bunicul tatii, a luptat în 1821 alături de Alexandru Ipsilanti pentru eliberarea grecilor de sub jugul turcesc, dar a fost prins și măcelărit de turci, iar familia a fost

nevoită să se refugieze în străinătate. A trăit mult timp în exil, întâi în Serbia și apoi la Viena. Din fericire, o mare parte din averea lor fusese depusă în bănci austriece.

Tatăl meu mi-a povestit episodul aproape dramatic al fugii străbunicii cu cei doi copii din Grecia. A fost nevoită să treacă munții călare cu cei doi băieți mici băgați în saci și prinși de

artiștilor, dar a murit atât de tânăr, încât tatăl meu aproape nu i-a păstrat nici o amintire. Își amintea doar de lungile plimbări cu mașina la Viena în Prater, în care bunicul îl ținea de mână fără să scoată nici o vorbă.

Bunica îmi vorbea foarte rar despre sotelul ei. Singura amintire pe care mi-o povestea adesea

era voiajul ei de nuntă pe care l-a făcut în trăsură de la București la Viena și de acolo cu trenul la Paris. Mirii erau însoțiți în acest voiaj de un paznic albanez îmbrăcat în costum național brodat

Biserica Zlătari, pe Calea Victoriei, peste drum de Galerile Lafayette, (Magazinul Victoria)

burta calului. Doar bunica mea s-a stabilit în România după moartea prematură a bunicului. Crescut la Viena, bunicul fusese un om bogat și cultivat, dar taciturn și distant. El și-a dus traiul liniștit, a voiajat mult și s-a ocupat de averea sa din care o mare parte era formată din pământuri în România. Se pare că vorbea 9-10 limbi străine și prefera societatea scriitorilor și

cu fir de aur și pe cap cu tradiționalul fes. Era înarmat cu două pistoale și un iatagan turcesc. Bunica avea pe atunci 15 ani. Într-unul din hanurile de popas, bunicul, ca proaspăt mire, a dat să intre seara în camera bunicii. Când l-a auzit încercând ușa, bunica a început să țipe de frică, iar albanezul crezând că au dat hoții, a sărit cu iataganul și pistoalele să-și apere stă-

pâna. Și-a recunoscut însă stăpânul, deși doar o clipă a lipsit ca să-l trimită pe lumea cealaltă.

Mama mea se trăgea dintr-o familie de emigranți francezi din 1789. Din păcate, s-a prăpădit când nu împlinisem nici trei ani și nu mi-o amintesc decât vag. Știu doar că era mică, blondă și că mă ținea mult în brațe. Parcă îmi amintesc figura ei blândă, surâzătoare, cu ochii mari albaștri. Când încerc să-mi amintesc de mama, totul îmi apare ca într-o ceață, parcă a fost un vis.

Casa părintească în care m-am născut se afla în centrul Bucureștiului, era acoperită cu viță sălbatecă și înconjurată de o grădină umbroasă și puțin primitivă, cu copaci foarte bătrâni, cu multe flori și tufișuri. Cea mai importantă încăpere era salonul mare de la parter cu ferestrele care dădeau spre parc, cu trei uși cu obloane mari. Era încărcat de covoare, bibelouri, porțelanuri

Palatul regal în 1890

colorate și mobile vechi provenind din toate epocile. În salon se aflau comode lucioase din secolul al XVIII-lea, mese mici italienești din lemn negru și cu

care se afla un porțelan chinezesc flancat de două candelabre din argint.

Când eram mic, tatăl meu obișnuia să coboare după-amiaza în salon, unde rămânea până seara pe un fotoliu lângă ferestra, sub portretele părinților săi, citind, fumând sau pur și simplu visând. Mi-l amintesc așa cum era pe atunci, cu

A fost o vreme, la sfârșitul veacului XIX și începutul secolului XX, când „lumea” – adică locuitorii Europei, între care ne numărăm și noi – nu s-a mai temut de războaie și revoluții. Nu mai exista decât progres și prosperitate.

patină, fotolii mari franțuzești cu perne de mătase puțin decolorate și un divan mare stil Empire capitonat cu mătase galbenă. Toate acestea dădeau un aer de lux bătrânesc și intim ca în majoritatea caselor locuite multă vreme de descendenții aceleiași familii. Pe pereții tapetați cu mătase verde atârnavau portrete și peisaje de pictori uitați, miniaturi și gravuri vechi în rame aurite. Toate acestea erau dominate de două

mustața lui neagră și lungă, cu ochii ușor ridăți, cu fața sa fină aplecată pe o carte sau cu capul dat pe spătarul unui fotoliu. Semăna atât de ciudat cu tatăl său din tablou.

Când mă gândesc la tata, îl văd așa cum era atunci, tânăr, vesel și frumos, cu ochii strălucitori, cu degetele sale albe, împodobite cu o șevalieră, cu mișcări lente, expresive, pline de grație orientală. Era

un dandy în cercurile sale de prieteni, era elegant. Îl văd și acum traversând grădina când venea spre casă cu redingota din stofă gri, moale, bine cămbrată pe

talie, cu pălărie melon, pusă pe-o parte, și cu mâinile înmănușate ținând un baston cu mânerul de aur. Îi plăceau oa-

menii, călătoriile, artele, muzica și lectura și avea mulți prieteni pe care știa să și-i atragă cu șarmul său fizic și psihic. Cânta la vioară și pian, știa 8 sau 9 limbi străine, dar vorbea aproape numai în franceză. Era un om foarte cultivat, monden și puțin superficial,

care ducea o existență

fără griji, fără mari emoții, în mijlocul unui cerc de oameni satisfăcuți și cultivați, atât de tipici pentru societatea bucureșteană de sfârșit de secol al XIX-lea. În fond, singura sa grijă era cea pe care toți o aveau în România – starea recoltei. Într-o țară în care toată lumea făcea politică și în care politica era totul, el nu a vrut să facă niciodată politică. Era convins că eroismul era ceva depășit și că în timpurile acelea, un om ca el era mai

bine să-și trăiască viața liniștit și să caute satisfacții doar pe plan spiritual, în care străluceau în toată splendoarea un Renan, Taine, Ibsen, un Wagner, un

Nu revoluțiile în sine îi speriau pe oameni, cât perioada de dinainte și de după. Atunci se comiteau cele mai mari cruzimi.

Debussy și filosofii germani. Cred că aceasta era starea de spirit a întregii sale generații, generația de sfârșit de secol, care a trăit o perioadă lungă de liniște și abundență, puțin plictisit și neștiind ce să-și mai dorească. Îl preocupau însă problemele sociale și se

temea că totul va lua sfârșit într-o nouă mare revoluție, urmată de un val de reacțiune și tiranie. Se temea mai puțin de o eventuală revoluție, cât de perioada de

dinainte și de după ea. Revoluțiile, spunea el, au întotdeauna un fond de idealism și generozitate, în timp ce urmările sunt crude și imprevizibile.

Mi-am petrecut copilăria în anii în care nimeni nu se gândea la războaie și revoluții, când viața părea calmă, ușoară și puțin plictisitoare. În Anglia domnea blanda regină Victoria, în Austria bătrânul Franz Joseph, iar toată lumea era sigură că nu va exista altceva decât progres și prosperitate.

Plină de compasiune pentru mine pentru că nu aveam mamă, mătușa Irina îmi ierta mai multe față de copiii ei, deși nu eram mai cuminte ca ei. Adesea mă chema în camera ei, deschidea dulapul de rufe de unde ieșea un miros de parfum și ciocolată și îmi dădea prăjituri sau bomboane. Semăna foarte mult cu tata și avea

Monumentul I.C. Brătianu, din Piața Universității

gusturi artistice. Primea în casă scriitori, pictori, muzicieni și adora conversațiile cu oameni foarte instruiți pe teme cât mai elevate. Era și o admirabilă pianistă, a urmat Conservatorul la Viena și cea mai mare plăcere a mea era să o ascult cum cânta la pian în salon.

Aveam opt ani când tata s-a recăsătorit și m-a luat cu el acasă. Pe noua mea mamă o cunoșteam de mult timp pentru că era o prietenă din copilărie de-a mamei mele. Era o femeie tânără, foarte frumoasă, înaltă și subțire, foarte elegantă, calmă, tăcută și mai degrabă rece. Avea părul șaten, o față prelungă, ochii verzi și o privire clară, care uneori parcă îți pătrundea în suflet, iar alteori devenea absentă și indiferentă. Avea un aer stingher și gesticula destul de rar. Un ușor accent străin și o anumită ezitare când vorbea românește și franțuzește îi trăda originea germană. Cu noi vorbea întotdeauna nemțește și nu ne îmbrățișa ca alte doamne, ci ne întindea mâna ca la oameni mari cu același surâs palid cu care saluta pe toată lumea. Totuși o iubeam pentru că venea în camera noastră, ne dădea bomboane și ne spunea povești germane. Avea o fetiță de patru ani

din prima căsătorie, care semăna cu o păpușă cu părul și ochii negri, dar era foarte timidă și plângăcioasă.

Căsătoria lor nu a surprins pe nimeni, iar eu eram bucuros că acum am și eu o mamă ca toți copiii. De la venirea noii mele mame, din casă a dispărut mentalitatea de „merge și așa”. Mobilele au fost reparate, lustruite și mutate între ele, pernele fotoliilor schimbate, au dispărut multe fotografii și albume de familie, parchetul strălucea, iar toată casa avea un aer mai luminos și mai puțin intim. Servitoarele purtau un șorț și o bonetă albă și de-abia îndrăzneau să ne vorbească sau să ne surâdă pe ascuns. Și grădina și-a pierdut puțin din farmecul său sălbatec, iar acum era mai îngrijită, cu straturi de flori, iarba fusese tăiată și aleile erau acoperite cu pietriș spălat. Și camera mea în care altădată era dezordine, acum avea mobilă nouă, albă cu margini albastre, cu draperii înflorate la ferestre, iar printre jucăriile mele au apărut și păpuși. Și în deprinderile noastre domnea ordinea: totul se făcea la ore fixe – spălatul, dormitul, activitatea, joaca și culcarea.

După cele patru clase primare pe care le-am făcut acasă, tata și mama au avut lungi discuții privind liceul la care să mă înscrie: mama voia un liceu german, tata prefera unul românesc de stat, iar eu aș fi vrut unul francez, unde se duceau prietenii și verișorii mei. Până la urmă, s-a optat pentru un liceu românesc, dar cu condiția ca să stau în internatul unui liceu german. Zis și făcut, dar rezultatul acestei experiențe a fost complet altfel decât doreau părinții mei.

La internat, unde era strict obligatoriu să vorbim germana, cum pleca profesorul, colegii germani sau români vorbeau românește. Să nu mai vorbim că regimul din acest internat era detestabil. Profesorii încercau să ne impună o disciplină prusacă, ne vorbeau dur, ne pedepseau aspru pentru aproape nimic și își exprimau disprețul pentru orice nu era german. În special directorul era o brută. Îi insulta și-i pălmuia pe elevi, iar aceștia îl porecliseră moerder – asasin. De altfel, la sfârșitul primului an le-am spus părinților că pentru nimic în lume nu mă mai întorc la internat. După lungi discuții, s-a hotărât în sfârșit să fiu trimis în străinătate. ■

(Va urma)

1951. TOATĂ LUMEA ESTE NECĂJITĂ

Cum se trăia în România în primii ani ai instaurării regimului comunist? Care era viața reală a țării? Cum reușeau românii să se adapteze noilor condiții?

O istorie încă nu pe deplin cunoscută, deși după 1989 s-au publicat numeroase documente, evocări, însemnări memorialistice.

Nimeni nu a reușit încă să surprindă complexitatea fenomenelor sociale petrecute atunci. Pe de o parte, elita politică și cea mai mare parte a celei culturale s-au trezit dislocate și aruncate din zona de lumină a scenei istorice. Modul de viață s-a schimbat brusc și tragic. Mărturii despre existența acestei categorii apar mai ales în dosarele penale, în documentele Securității, în jurnale ascunse sau în cărți memorialistice, publicate după 1990.

Pe de altă parte, câteva sute de mii de români au fost proiectați – mulți de bună credință, dar complet lipsiți de cultura și pregătirea necesare – să ocupe locul lăsat liber de prima categorie socială. Ziarele sunt pline de faptele lor, evident prezentate într-o formă cosmetizată.

La mijloc s-au aflat alți români, pentru care schim-

Aida Vrioni

barăa de regim politic nu a adus modificări majore în viața de zi cu zi. Se sculau de dimineață, se duceau la lucru, se întorceau acasă și a doua zi o luau de la capăt. Până și lipsurile și cartelele nu erau o noutate. Se obișnuiseră cu ele din anii războiului.

Despre viața celor din prima categorie vorbește și jurnalul inedit al scriitoarei Aida Vrioni (născută Marinescu; 1880-1954), ținut, cu intermitențe, în anii 1951-1954.

Uitată astăzi, nementionată în lucrări de referință, Aida Vrioni s-a bucurat de notorietate în anii interbelici. Nu atât ca scriitoare

(a publicat romanele Rătăcire, 1923, Fata-sport, 1925 și volumul de eseuri Și zilele grăiesc, 1927), cât ca editoare și publicistă.

A debutat la vârsta de 16 ani în revista Carmen, fiind, apoi, redactor pe probleme feminine la ziarele Adevărul, Dimineața, Țara, membră în Comitetul Central al Uniunii Intelectuale Române și președintă a Secției Literare a Consiliului Național al Femeilor Române.

A condus Revista scriitoarelor și scriitorilor români, între anii 1929-1940 și 1942-1943 (între noiembrie 1926 și decembrie 1928, publicația, întemeiată de Adela Xenopol – fiica lui A.D. Xenopol – s-a numit Revista scriitoarei).

Subintitulată Literatură, artă, chestiuni sociale, publicația găzduia colaborări de la Tudor Arghezi, George Bacovia, Liviu Rebreanu, Mărgărita Miller-Verghy, Hortensia Papadat-Bengescu, M. Sadoveanu, Camil Petrescu, Adrian Maniu, Eugen Jebeleanu ș.a. Aida Vrioni publica aici – alături de note de călătorie din țară sau străinătate – o Cronică muzicală.

După război, ca mulți alți intelectuali care n-au vrut să se alinieze regimului comu-

nist (Vasile Voiculescu este, poate, cazul cel mai tragic), a cunoscut o viață de privațiuni. Jurnalul ei – cu multe note de amărăciune, dar și

Alice Voinescu, însemnările Aidei Vrioni își așteaptă un eventual editor.

Nu am mai marcat întreruperile din text, iar

intervențiile explicative le-am dat în paranteze drepte.

Încheiem această prezentare cu rugămintea adresată acelor cititori care dețin informații, fotografii, alte documente despre Aida Vrioni să ni le trimită pe adresa redacției, întrucât datele pe care le-am putut obține din sursele consultate sunt extrem de puține.

De la dreapta la stânga:
Mihail Sadoveanu, M. Beniuc,
G. Macovescu, Eugen Jebeleanu

cu ironie la adresa guvernanților – este mărturia unei existențe confruntate cu sărăcia, cu bolile, cu obtuzitatea liderilor vremii, dar și luminată de bucuria căminului, a pușinilor prieteni care o mai vizitau, a credinței în Dumnezeu și a frecvenței Bisericii.

În 1951, an din care reproducem notațiile care urmează, Aida Vrioni era în convalescență, după ce în anul precedent, în urma unui accident, sănătatea îi fusese mult afectată.

Jurnalul se păstrează la Arhivele Naționale, Direcția Arhivelor Istice Centrale. Reproducem, selectiv, unele pagini. Multe dintre însemnările autoarei au interes intim sau literar.

Cu un ton ce amintește pe cel al Jurnalului scriitoarei

Scriitorii aceluiași neam nu prea se citesc între ei. Victime ale unui egocentrism feroce, nu vor să recunoască decât propriul lor talent, singur real și existent. Mânuitoare a condeii lui însămă – deși nerecunoscută, ba chiar necunoscută de marea majoritate a acestor victime – am reușit să mă imunizez contra contagioasei epidemii și să nu-mi exagerez proporțiile. Mi-au displicut întotdeauna rolurile servile și șterse și deci n-aș fi acceptat niciodată să joc de bunăvoie pe acela de victimă, chiar când mi-ar fi fost impus de autocratismul propriului meu eu deformat...

N-am citit tot ce s-a scris în românește, pentru bunul motiv că n-am avut timpul material s-o fac. N-am înlăturat însă cărți bune, fiindcă erau scrise de necunoscuți și nici n-am citit cu smerenie cărți proaste numai fiindcă erau semnate de proaspetele noastre celebrități. Nu mă las impresionată de succese zgomotoase, deoarece o lungă și edificatoare experiență m-a învățat cum se montează.

Nu mă încred în reputații impuse, în talente etichete și în geniile expuse în borcanele cu spirt ale reclamei. Mă revoltă tradiția și prestigiul numelui câștigat și nu admir din ordin, dacă lucrarea e slabă. Vreau să văd cu proprii mei ochi și să-mi durez idoli după propriul meu crez. Nu îmbrățișez credințe pe care nu le simt și nu le înțeleg. Prefer să rămân necredincioasă. Să nu mă închin la nimeni, decât la altare goale.

(Revista scriitoarelor și scriitorilor români,
nr. 8-9-10/1930)

● Frigul care nu încetează ● La naționalizare și stabilizare ni s-a luat tot ● Cum înțelege M. Sadoveanu să construiască socialismul ● Prieteni la mese întinse ● Singura soluție – azilul sau moartea

1951

Vineri, 23 martie. S-a înțetit frigul. Astănoapte cred că temperatura a scăzut sub zero grade. Tăticu [Ștefan, soțul] e mai bine.

Eu am o stare proastă și de dispoziție și de sănătate. Toate merg anapoda. Și frigul care nu încetează. Trebuie să ținem mereu focul în soba de la mine în odaie.

Pe seară a venit Lala. Ne-a adus 1 kg zahăr și o iconiță pe care a purtat-o la gât, când s-a făcut sănătoasă.

Sâmbătă, 24 martie. Frumos, dar frig. Mie mi-e mereu frig. O repetiție generală a frigului etern, ca să mă obișnuiesc cu el?

Duminică, 25 martie. Scriind data, mi-am amintit că azi este Bunăvestire. Altfel, nici n-aș fi știut! Unde ești împăratească sărbătoare a primăverilor copilăriei și tinereții mele? Ai murit înaintea mea! Ce păcat!

Înainte de prânz a venit Lucica [scriitoarea Lucia Demetrius], care a stat mai mult de o oră.

Înainte de masă am avut iar vechiul meu fenomen de dedublare a personalității și amnezie. După prânz am dormit și m-am sculat mai liniștită. Pe seară a venit Viorica [fiica] și Catinca [nepoată, fiica Vioricăi]. Am stat până la 9 trecute. Mare bucurie pentru sufletul meu. Am luat cafeaua împreună. Când au plecat, Catinca s-a întors din ușă, s-a dus în fața icoanei și a zis cald: „Doamne, Doamne!, te rog să trimiți sănătate mamei mari“, pe urmă a plecat. Mi s-a topit sufletul de duioșie și fericire. Un mic vlăstar al meu se roagă pentru sănătatea mea. Nu se poate ca Dumnezeu să nu asculte rugăciunea nevinovăției.

Luni, 26 martie. Tăticu a ieșit pentru prima oară în oraș, pentru merinde, care nu

se prea găsesc, iar cele care se găsesc sunt grozav de scumpe.

Marți, 27 martie. Dora n-a venit azi și tăticu iar s-a apucat de treabă. Și abia azi e o săptămână de când i-a fost așa de rău! Sunt tare necăjită. Ce ne-am face, dacă vom rămâne iar singuri? Eu nu pot fi de nici un folos. Florica [nora] e mai mult pe drumuri și tăticu se va prăpădi cu toată treaba casei.

Joi, 5 aprilie. A venit Izu. Așteaptă să le vie permisia ca să plece în Israel. Deși ei singuri au cerut să plece, atât el, cât și Litta sunt într-o stare sufletească foarte proastă. Nu e ușor lucru să te duci într-o țară necunoscută, fără vreun ban, să părăsești țara în care te-ai născut și să lași în urmă mama bătrână, frați, surori, nepoți și prieteni.

Statuia lui I.V. Stalin, la intrarea în Parcul Herăstrău

Vineri, 20 aprilie. Azi s-a întâmplat cel mai de seamă eveniment din viața mea (asta e viață?) de șase luni. Am început să mă îmbrac la ora 5[17] și la 6[18] am pornit spre biserică, sprijinită în baston, de o parte, și de alta ținută de tăticu. Ce ciudate senzații am încercat! De 6 luni nu văzusem strada, picioarele mele nu întâlniseră rezistența pavajului. Casele, lumea de pe stradă, zgomotul vehiculelor, totul mi se părea ciudat și îmi pricinuia o ușoară frică. Pierdusem obiceiul.

Grație excepționalei mele voințe, am ajuns la biserică. Eram însă distrusă de oboseală. Intrarea mea în biserică a fost o adevărată surpriză pentru preoți și pentru cei ce mă cunoșteau și nu mă văzuseră de 6 luni.

Sâmbătă, 21 aprilie. Nu mi s-a mărit pensia și nici nu mi s-a dat vreun ajutor de boală. Deși aflasem din mai multe părți că, ținându-se seama de boala mea, mi se va majora suma de mizerie de 5 300 lei lunar, care însumează și pensia – ajutorul lunar, pe care-l primesc numai de un an. Au văzut și ei atunci că este ridicol și profund nedrept ca o scriitoare cu o activitate literară și culturală de peste 50 de ani să aibă pensie 2 800 lei pe lună!

Cum să trăiesc eu și tăticu cu 5 300 lei lunar, când de la naționalizare și stabilizare ni s-a luat tot? Ce nedreptate s-a făcut unor oameni atât de buni și generosi ca noi, care – dacă comunismul ar fi într-adevăr sinonim cu umanitarismul – ar trebui să fie considerați ca cei mai mari comuniști din lume.

Am avut o zi tare rea azi. Mi s-au sfărâmat toate speranțele. Iar plâns, iar suflul mohorât și întunecat. Mă întreb de ce oare președintele nostru [Mihail Sadoveanu, al Uniunii Scriitorilor], care este așa de bogat, nu are milă de colegii lui, care se zbat în mizerie și boli? Oare așa înțelege el și cu colegii lui să construiască socialismul? Ciudată interpretare!

Duminică, 22 aprilie. [Floriile] Nu mă pot duce la biserică, să aud slujba frumoasă și să iau sălcii, mlădițe de sălcii sfințite. Toți prietenii veneau să ne vadă. Ce de prieteni aveam când primeam cu mese întinse! Acum s-au redus la 2-3.

E drept, toată lumea e necăjită și nu-i mai este nimănui poftă de primiri și veselie. Și nici n-ar vrea, cred, să le mai facă, cum nu mai vrem nici noi.

Luni, 23 aprilie. Sf. Gheorghe. Nu mai știe nimeni că e azi Sf. Gheorghe, doar pentru aceia care-și serbează azi numele.

Nici o ieșire. Mi se spargea creierul de atâta zbucium, căutând o poartă de scăpare. Până la urmă am găsit două: azilul sau moartea. Azilul, refugiul tuturor celor fără rude apropiate, sau părăsiți de ele și moartea, salvarea tuturor celor care nu mai au nici o salvare.

Dacă nu se întâmplă nimic până în toamnă, suntem sortiți pieirii. „Poate numai cerul să facă vreo minune“, cum glăsuiește versul lui Marcel Bresliska, astăzi Marcel Breslașu [1903-1966]. Și acesta 20 de ani mi-a venit în casă, primit ca cel mai bun prieten, la orice oră va fi venit. Astăzi ne-a uitat. Nici un sprijin, nici nouă și nici Viorichii, care se zbate în lipsuri! E revoltător, cât de uitucă e lumea! Viorica îi dăduse cheia de la apartamentul ei lui Marcel și nevastă-si. Acum totul s-a uitat; el este mare personaj, iar ea este astăzi nevasta lui Beniuc, directoare mi se pare la Institutul Maxim Gorki.

Și mie nu mi se poate da un ajutor. E vorba de minimum, iar ei înnoată în lefuri și onoruri.

Trebuie să trăim cu 5 300 lei lunar. Așa au găsit cu cale cei care ne cunosc greșit, sau nu ne cunosc deloc.

Am adormit la 2 noaptea. Găsisem soluția: moartea! ■

(Va urma)

Prezentare și selecție Ioan LĂCUSTĂ

Album istoric

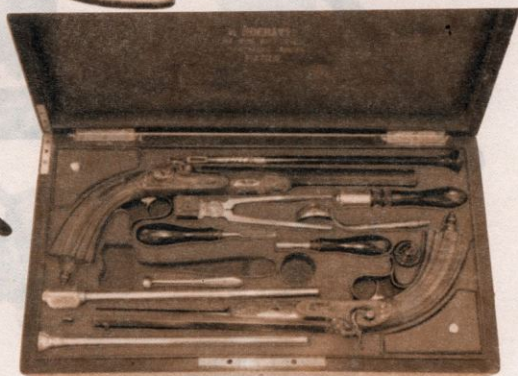
Sabie de panoplie cu barometru și termometru

Pistol cu percuție cu opt țevi rotative

Gheorghe Magheru

Trusă de duel de fabricație franceză, din prima jumătate a secolului XIX

Toc pentru pulbere

Pumnal oriental cu lamă scurtă
și două tășuri, secolul XVIII

Secure pentru cavalerist,
secolul XVI

Infanterist polonez,
litografie de secol XIX

Revolver Colt Navy

Pușcă Winchester, model 1867

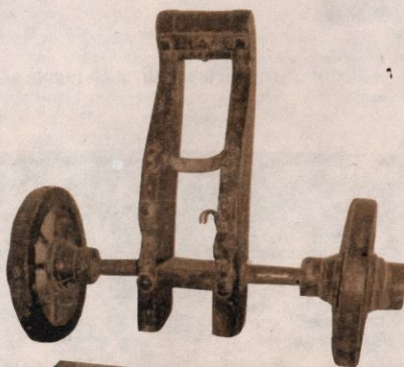
Sabie de demnitar, fabricată la Solingen, Germania;
i-a aparținut lui I.C. Parhon

Pumnal caucazian, secolul XIX

Oștean din Evul Mediu

Tun și afet

Revolver realizat într-o manufactură
românească, ce i-a aparținut lui
Aleaxandru Ioan Cuza

Buzdugan, secolele XV-XVI

Pistol „Armonică“, realizat în Franța

Stilet din prima jumătate a secolului XVI

Armură de proveniență
japoneză

Interesul pentru perioada războiului rece este diferit în rândul cititorilor noștri. Cel puțin așa o probează lectura scrisorilor primite în redacție. Unii sunt sătui. Nu mai vor să audă vorbindu-se despre el. Vor să uite acel vis urât. Alții se îndoiesc de prea marea avalanșă de mistere comuniste revelate în ultimul timp. Iar o altă categorie consideră că trebuie să așteptăm ca războiul rece să devină istorie. Deocamdată este tot politică.

Părerea noastră este însă că trebuie să pricepem sensul unor evenimente ai căror actori am fost.

DIALOG MOSCOVA – BEIJING DESPRE PACEA LUMII

Pe zi ce trece aflăm noi detalii despre războiul rece. În Berlin, în timpul Blocadei, tancuri americane și sovietice au fost puse față în față în urma unui ordin pe care, nici astăzi, nu se știe cine l-a dat. Hrușciov și Kennedy au încercat, vreme de trei zile, să dezamorseze situația, fiecare bănuindu-l pe celălalt că a dat ordinul. Noroc că militarii din tancuri au avut nervii tari.

În Cuba, în timpul „crizei rachetelor” din 1962, sovieticii desfășuraseră nu numai rachete, ci și proiectile tactice atomice, ce puteau fi trase la ordinul unui ofițer inferior.

Oamenii de știință sovietici i-au propus lui Hrușciov – iar acesta nu a avut curajul să aprobe proiectul – realizarea unei imense bombe atomice, adăpostite în cala unui vapor. Nava urma să navigheze în apropierea coastelor sovietice și era dotată cu senzori care sesizau gradul ridicat de radiații în urma unui atac nuclear masiv asupra U.R.S.S. În acel moment, bomba din cala navei se declanșa automat și omenirea era stearsă de pe fața pământului.

Ne este greu să realizăm cât de aproape am fost, în vremea războiului rece, de un conflict militar între cele două tabere, care însemna un cataclism nuclear.

Iată ce ne-a determinat să acceptăm propunerea colaboratorului nostru, domnul L.D. Grigorescu, de a reproduce fragmente din stenograma întâlnirii din 11 februarie 1965, dintre conducătorul Chinei, Mao Zedong, și primul ministru sovietic Aleksei N. Kosîghin. Nu avem garanția că stenograma reproduce exact discuția lor. Dar în mod sigur surprinde atmosfera. Și este șocant să constăți cu câtă nonșalanță se discuta despre iminența unui nou război mondial.

L-am rugat pe domnul ambasador Romulus Ioan Budura – implicat de-a lungul multor ani în activități importante ce țineau de relațiile dintre partidele comuniste și muncitorești – să preceadă extrasele din stenogramă cu câteva lămuriri și precizări, pentru ca cititorii noștri să înțeleagă mai bine contextul în care a avut loc discuția și nuanțele spuselor celor doi interlocutori.

OCAZIA RATATĂ

ROMULUS IOAN BUDURA

Redacția revistei *Magazin istoric* mi-a pus la dispoziție stenograma convorbirii dintre Aleksei N. Kosighin, președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. (1964-1980), și Mao Zedong, președintele C.C. al Partidului Comunist Chinez (1954-1976), ce a avut loc la 11 februarie 1965, în sediul Adunării Populare Naționale a Republicii Populare Chineze. Judecând după particularitățile redactării textului, cred că este vorba despre traducerea versiunii ruse a stenogramei. Sovieticii au ținut să informeze conducerea română despre noul demers al P.C.U.S. în vederea încetării polemicii publice și despre obstinarea cu care liderii chinezi perseverau în continuarea ei. La convorbiri luau parte

I.V. Andropov, E.F. Loghinov, K.A. Verșinin, V.V. Kuznețov și alții, din partea sovietică, și Liu Shaoqi, Zhou Enlai, Deng Xiaoping, Peng Zhen și alții, din partea chineză.

Să examinăm puțin contextul în care avea loc întâlnirea celor doi lideri politici.

In februarie 1965, China ieșise din una dintre cele mai cumplite crize economice. O anume liberalizare a atitudinii față de intelectuali și orașeni, ca și o intensificare a controlului educațional și organizatoric asupra țăranilor restabilesc într-o bună măsură autoritatea Partidului Comunist Chinez. Între timp, China își onorase toate obligațiile internaționale, inclusiv plata datoriilor către U.R.S.S. și alte

state, și își dobândise independența energetică.

Cu un an înainte, China experimentase cu succes bomba atomică în pofida obstrucției sovietice, fapt ce demonstra o certă dezvoltare a științei și tehnologiei chineze. În luna octombrie a aceluiași an, 1964, Nichita S. Hrușciov era demis din fruntea P.C.U.S. și a statului sovietic.

Se părea că odată cu retragerea liderului sovietic, acuzat frecvent ca inițiator și incitator al polemicii publice, controversa sovieto-chineză se va sfârși de la sine. Programarea unei sărbătoriri mai ample a zilei „Marii Revoluții din Octombrie” la Moscova, la 7 noiembrie 1964, la care au acceptat să participe și chinezii, cu o delegație condusă de Zhou Enlai, indica disponibilitatea părților spre reconciliere. Sovieticii însă, mai ales mareșalul Rodion Malinovski, aflat într-o stare de bună dispoziție, au comis impardonabila greșală de a sugera delegației chineze că înlăturarea președintelui Mao Zedong din funcțiile sale ar ușura reîntronizarea înțelegerii între părți. Ofensată, delegația chineză a părăsit imediat Moscova. Noua conducere sovietică, în frunte cu Leonid

Zhou Enlai și Kosighin (x), în obișnuita fotografie de grup

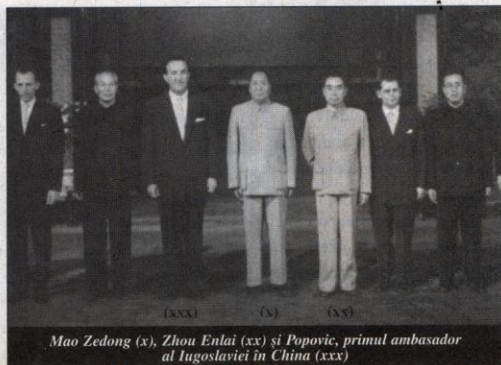
I. Brejnev, își dovedise adversitatea față de cel ce simboliza revoluția populară în China.

În februarie 1965, Aleksei N. Kosighin face o nouă încercare de împăcare și stingere a conflictului, invocând chiar o declarație anterioară a lui Mao Zedong: „Dacă ne vom întruni la cel mai înalt nivel, în două ore vom putea rezolva atâtea probleme, câte nu vor putea rezolva tratativele obișnuite nici în decurs de mai mulți ani“. Primul ministru sovietic a întrebat: „Nu a sosit oare acum acest moment?“ Liderul chinez Mao Zedong respinge oferta, apreciind că polemica publică „în cursul căreia se vor limpezi multe probleme“ va înceta probabil peste vreo 15 ani, timp în care „cerul nu se va prăbuși, iarba și copacii vor continua să crească, peștii vor continua să înoate, iar femeile vor continua să nască copii“. Din stenogramă reiese limpede că premierul Zhou Enlai și ministrul Afacerilor Externe Chen Yi înclinau spre diminuarea controversei cu Moscova, conștienți fiind că Republica Populară Chineză încă nu se putea dispensa de colaborarea cu U.R.S.S. și, cu atât mai puțin, nu putea transforma Uniunea Sovietică într-o țară dușmană. Mao Zedong avea însă cuvântul hotărâtor, căruia nu i se putea opune nimeni.

În același februarie 1965, Mao Zedong zămislise deja operațiunea de mare anvergură – „marea revoluție culturală proletară“ – menită a-i institui în societatea chineză autoritatea supremă absolută. Operațiunea putea să dureze 10 sau 15 ani și făcea casă bună cu polemica publică, atât de prolifică în desemnarea de adversari.

Președintele C.C. al P.C.C. îi spune primului ministru sovietic că „a îmbătrânit și, probabil, în curând va muri“. Asemenea spuse erau menite să amăgească viitoarele victime, făcându-le să creadă că Mao Zedong se pregătește într-adevăr de moarte, că nu mai este interesat de ceea ce se întâmplă în jurul lui și, în nici un caz, nu se gândește să pună în discuție autoritatea colaboratorilor săi. Or, la scurtă vreme după aceea, traversarea

înot a Fluviului Yangzi transmite lumii un nou mesaj: Mao Zedong este sănătos și viguros; el înțelege să înfrunte valurile și curenții adverși spre a-și îndeplini misiunea de conducător suprem. Faptul că în cursul convorbirii, înțepăturile și insinuările răutăcioase ale președintelui îl vizează nominal pe premierul Zhou Enlai, care „are pretenții mari și vrea să fie învingător“ și „trebuie atacat“ nu pot fi interpretate decât ca avertismente date colegului său și, mai ales, ca diversioni spre a-i liniști pe ceilalți colegi, care vor fi victime tragice ale „revoluției culturale“. Liu Shaoqi, He Long, Chen Yi, prezenți și ei la convorbire. De altfel, într-una din replicile sale, Mao Zedong apreciază că „în rândurile partidului nostru există revizionisti“, or, tocmai sub această acuzație au sucombat mai toate victimele „revoluției culturale“.

Încercând o sinteză a subiectelor abordate, s-ar putea conchide că disputa se desfășura în jurul caracterului ofensiv sau defensiv al atitudinii față de imperialiști, în primul rând cei americani. Chinezii evidențiau probabilitatea unui nou război mondial, sfidau pierderile și distrugerile previzibile, inclusiv uciderea a milioane de oameni, subliniau pregătirile pentru a învinge în această ultimă încheștare cu adversarii socialismului, dezavuuau publicitatea făcută dezarmării generale și totale care conducea la înșpirarea de iluzii și la demobilizarea maselor, incitau la declanșarea războaielor revoluționare civile și la sprijinirea lor de către țările socialiste, propovăduiau preeminența luptei militare asupra celei politice. Desigur, toate acestea aveau un puternic iz propagandistic, pentru că chinezii erau foarte prudenți în practică. În schimb, sovieticii, purtând povara cursei înarmărilor, evidențiau posibilitatea excluderii războiului mondial, subliniau caracterul obiectiv al coexistenței pașnice și chemau la competiție economică între cele două sisteme.

În subsolul acestei polemici îndârjite se simțea temerea chinezilor că slăbirea ofensivei împotriva imperialiștilor ar putea conduce la diminuarea șanselor lor de a motiva con-

vingător națiunii chineze efortul de dezvoltare și; mai ales, de a soluționa problemele reîntregirii țării și redobândirii statutului de mare putere. Nu era lipsit de însemnătate nici faptul că Republica Populară Chineză nu se bucura în acea vreme de atenția cuvenită din partea partenerilor occidentali. De asemenea, sovieticii cântăreau nu numai riscurile unei atitudini agresive, dar și efectele nefaste ale cheltuielilor de înarmare și de sprijinire a războaielor revoluționare asupra dezvoltării economico-sociale a U.R.S.S. și asupra nivelului de trai. Detensionarea raporturilor internaționale era mult mai atrăgătoare pentru liderii sovietici.

Cu câteva ore înainte de convorbirea la care ne referim, între cei doi premieri – Aleksei N. Kosîghin și Zhou Enlai, – interveniseră o serie de înțelegeri. Ele priveau ajutorarea masivă a vietnamezilor, în condițiile executării, la 5 august 1964, a primelor raiduri de bombardament și asupra Republicii Democratice Vietnam. Sovieticii vor furniza vietnamezilor rachete sol-aer, artilerie, tancuri, vedete torpiloare și alte tipuri de armament și vor trimite ofițeri-instructori spre a îndruma pe vietnamezi în mărirea armamentului. Chinezii, la

rândul lor, vor construi un formidabil culoar pe căile ferate chineze, pe care vor fi deplasate ajutoarele U.R.S.S. și ale celorlalte țări socialiste spre Vietnam, vor furniza ajutoare substanțiale în alimente, îmbrăcăminte și medicamente și vor participa cu formațiuni militare în confruntarea cu armatele coto-pitoare din Vietnam. Victoria vietnamezilor, la 30 aprilie 1975, asupra forțelor expediționare americane nu poate fi înțeleasă în afara acestor ajutoare vitale. Dacă primul ministru Aleksei N. Kosîghin îi menționează președintelui Mao Zedong ajutoarele sovietice, partea chineză păstrează în acea vreme tăcerea asupra contribuției sale, de care însă va face caz mai târziu.

Când, spre sfârșitul convorbirii, primul ministru sovietic întreabă cu ce concluzii ar trebui să se încheie întrevederea, Mao Zedong a recunoscut existența pozițiilor comune, a apreciat avantajele evitării unui război în următorii 10-15 ani, dar a subliniat că este nevoie de o epocă întreagă spre a cunoaște cine are dreptate: sovieticii sau chinezii în ceea ce privește căile pe care se poate atinge scopul. Polemica publică trebuia continuată. Ocazia încetării polemicii publice a fost ratată. Ea a continuat și s-a amplificat. ■

CUVINTE GOALE PENTRU A ÎNSELA POPOARELE

LUCIAN D. GRIGORESCU

Stenograma pe care o vom prezenta în continuare poartă câteva mențiuni, ce nu ne ajută însă să aflăm pe ce cale a ajuns în arhiva fostului Birou politic al C.C. al P.M.R. Pe lângă însemnarea Strict secret, există două ștampile de luare în evidență. Prima, cu nr. 350/30 martie 1965, aparține Direcției Treburilor C.C. al P.M.R. A doua provine de la Arhiva Biroului Politic, unde documentul a fost înregistrat, cu nr. 606, la 8 mai 1965. Mai există, în colțul din stânga sus, o însemnare de mână: „C.C. al P.M.R. din 14-15 apr. 1965”. Toate acestea indică faptul că stenograma a sosit după moartea lui Gheorghiu-Dej (19 martie). S-ar putea ca însemnarea de mână să indice o discuție a documentului la jumătatea lui aprilie (dar ar trebui verificată ordinea de zi a ședinței). Întârzierea ar fi de înțeles în contextul modificărilor care aveau loc atunci la București.

Mai bine de jumătate din textul stenogramei privește reproșurile reciproce pe care și le aduceau liderii sovietici și chinezi în privința întreținerii unei polemici publice. Kosighin aduce în discuție și faptul că o serie de conducători ai unor partide comuniste din Occident i-au spus că polemica stârnea confuzie între aderenții lor. Nimic nu pare să îl impresioneze pe Mao Zedong. El îi reproșează lui Kosighin atitudinea față de Albania. Noi am dori să restabilim relațiile diplomatice cu ei, dar albanezii ne înapoiază toate mesajele adresate lor fără să le desfacă – replică Kosighin.

Un alt motiv de reproș: debarcarea lui Hrușciov. De fapt, un pretext pentru a sublinia neseriozitatea sovieticilor. Eu nu sunt de acord ... cu faptul că Stalin s-a dovedit atât de rău – spune Mao Zedong –, că a existat acolo, chipurile, un cult al personalității. Iar acum dumneavoastră spuneți că Hrușciov și-a creat un cult al său al personalității. Dumneavoastră ați spus că Hrușciov este un om bun, dar dacă a fost un om bun, de ce l-ați schimbat. Iată, noi nu-i dăm jos portretele, cărțile lui se vând la noi, este drept că, din păcate, ele nu se bucură de o cerere prea mare. Noi niciodată nu am dat jos portretele lui

Stalin, așa că noi sprijinim cultul personalității. Cum se simte Hrușciov?

Partea chineză este nemulțumită și de propaganda prea intensă a sovieticilor pe tema dezarmării.

Mao Zedong: ...Noi, într-adevăr, suntem oameni războinici. Spre deosebire de dv., noi nu credem în dezarmarea generală și totală. După părerea noastră, în întreaga lume, de fapt are loc o înarmare generală și totală. Așa că adunați-vă și discutați între dv. despre dezarmarea generală și totală. Numai că atât în Occident cât și în Orient, pretutindeni are loc înarmarea generală și totală. Dacă tovarășii dv. nutresc iluzii cu privire la dezarmarea generală și totală, atunci cum se pot apropia aceste două puncte de vedere?

Kosighin: Dv. într-adevăr credeți în mod serios că dv. luptați mai mult împotriva imperia-
liștilor decât noi?

Mao Zedong: În orice caz nu mai puțin [...] Peste 10-15 ani ne vom uni. Încordarea va crește. Căci nu există nici o destindere, aceasta este tot o iluzie. Dumneavoastră faceți zi de zi propagandă despre destinderea încordării, despre dezarmare, dar toate acestea sunt minciună. În anumite condiții imperialiștii pot recurge la orice. Parcă vor accep-

Zhou Enlai îl însoțește pe primul ambasador sovietic, Roșchin, pentru ceremonia de prezentare a scrisorilor de acreditare

ta ei vreodată să ajungă la un acord? Parcă țin ei seama, de pildă, de Acordul de la Potsdam? [...] De aceea imperialiștii și reacționarii vor merge pe drumul lor. Ei sunt gata să ne înghiță nu numai pe noi, dar și pe voi.

Kosighin: Pe noi în primul rând, ca fiind cei mai puternici din punct de vedere militar, dar nu este suficient numai dorința imperialiștilor de a declanșa războiul – coeziunea noastră va constitui un mare obstacol în calea spre un nou război.

Mao Zedong: Probabil că pe noi ne vor ataca mai curând. Căci noi nu avem decât grenade de mână. Iar asemenea chestii ca bomba atomică noi nu avem, se efectuează numai experiențe. Dar noi nici nu credem în bomba atomică, aceasta nu este decât un mijloc pentru înfricoșarea popoarelor. Trebuie să ne bazuim pe armamentul obișnuit. Noi am luptat 25 de ani și știm bine acest lucru.

Kosighin: Noi toți am luptat și am văzut războiul. Tăările noastre sunt sătule de război până-n gât.

Mao Zedong: Dar imperialiștii nu sunt încă nimiciți. De ce dumneavoastră ați adus cu sine un mareșal și generali? Se vede că funcționarii civili nu pot rezolva problemele. Trebuie să te bizi pe armată, și în principal pe trupele regulate. În aceste condiții nu trebuie admis ca în armată, în popor, să scadă moralul. În rândurile partidului dv. ca și în rândurile partidului nostru există revizioniști. Ei scriu romane, fac filme care nu ridică moralul ostașilor, demoralizează masele. Aceasta-i rău. Trebuie să ne pregătim pentru război. Dacă vom reuși să asigurăm 10-15 ani de pace, aceasta ar fi favorabil. Noi suntem împotriva războiului mondial, însă noi nu suntem șefii statelor majore ale imperialiștilor. De aceea, noi trebuie să fim pregătiți. Iată eu spun că peste 10-15 ani, dacă imperialiștii vor ridica mâna asupra dv. sau asupra noastră, noi vom fi împreună. Războiul ne va uni imediat. De ce ne certăm acum? Pentru că trăim în condiții de pace. Este însă foarte rău că imperialiștii s-au înarmat cu lozincile dv. privind pacea, întrecerea pașnică, coexistența pașnică, dezarmarea generală și totală. Acum nu există deosebire mare între lozincile americane și sovietice. S.U.A. și U.R.S.S. hotărăsc acum soarta lumii. [...]

Kosighin: Înarmarea, într-adevăr, are loc și la dv. și la noi. Trebuie să spun că dacă vom compara cota din venitul național destinată înarmărilor, reiese clar că această cotă este în Uniunea Sovietică mai mare decât la dv. Poporul nostru suportă greutatea mari legate de înarmare. În afară de aceasta, cheltuim miliarde de ruble pentru știința legată de apărare, la noi

lucrează sute de mii de proiectanți pentru apărare. Spun toate aceste lucruri nu pentru a ne lăuda, ci pentru a răspunde afirmațiilor dv. că trebuie să ne înarmăm ca și cum noi înșine n-am înțelege acest lucru.

Mao Zedong: Eu am spus că discuțiile despre dezarmarea generală și totală sunt cuvinte goale pentru a înșela popoarele. Pe americani, desigur, putem să-i înșelăm, însă astfel de iluzii au o influență proastă asupra propriului popor, îl demobilizează.

Kosighin: Dv. spuneți că trebuie să ne înarmăm. Noi răspundem că facem pentru aceasta tot ceea ce permit posibilitățile noastre materiale.

Mao Zedong: Ce procent din bugetul dv. este alocat pentru cheltuieli militare?

Kosighin: N-aș vrea să dau acum această cifră, deoarece ea nu reflectă pe deplin toate cheltuielile pentru apărare. Însă repet: noi facem în acest domeniu tot ce este posibil. Dacă se cheltuiește pentru apărare mai mult, economia țării poate fi subminată. [...]

In continuare, Kosighin i-a spus lui Mao Zedong că ar fi trebuit ca ei, chinezii, să atace bazele americane din Vietnamul de Sud. „Nu vrem să vă reproșăm că dumneavoastră nu-i bombardați pe americani în Vietnamul de Sud. Este de presupus că dumneavoastră cunoașteți mai bine situația și aveți pentru aceasta motivele dumneavoastră.” După ce fiecare dintre cei doi lideri enumeră suferințele cărora a trebuit să le facă față poporul său în trecut, se revine la problema războiului mondial.

Mao Zedong: Trebuie creată o situație revoluționară militară.

Kosighin: Poporul fiecărei țări trebuie să hotărască când să se ridice la luptă împotriva asupritorilor și în ce formă să ducă această luptă. Aici acționează condiții concrete și factori obiectivi.

Mao Zedong: Însă noi trebuie să încurajăm această luptă, să o ajutăm.

Kosighin: Dar oare noi facem acest lucru mai puțin decât dv.?

Zhou Enlai: Dv. greșiți în mod evident.

Mao Zedong: Noi considerăm că dv. sprijiniți puțin lupta revoluționară a popoarelor.

Kosighin: Avem aprecieri diferite asupra acestei probleme.

Deng Xiaoping: Dacă e să vorbim fără diplomație, trebuie spus că dv. pur și simplu vă temeți de un război revoluționar.

Kosighin: Iar dacă eu trebuie să vorbesc fără diplomație, dv. ajutați mai puțin decât noi la lupta revoluționară. Vorbiți mult, dar faceți puțin. [...]

Kan Sen: Dv. nici în prezent nu sprijiniți mișcarea de eliberare din Congo.

Kosighin: Acum voi răspunde tov. Kan Sen: în Congo se folosesc avioanele noastre, pilotate de aviatorii noștri, sovietici; cu ajutorul lor, armamentul sovietic este transportat în Congo din Algeria și R.A.U. Acolo sunt instructorii noștri care îi ajută pe congolezi să mănuiască acest armament. Noi ne pronunțăm în mod hotărât în sprijinul luptei poporului congolez, mobilizăm opinia publică. Ce ar trebui după părerea dv. să mai facem?

Zhou Enlai: Da, avioanele dv. zboară în Congo, iar noi plătim pentru arendă acestor avioane, și plătim destul de scump.

Kosighin: Tovarășe Zhou Enlai, de ce denaturați faptele, de ce ascuțiți în mod voit discuția. Or, dv. nu plătiți nici o para pentru avioanele despre care este vorba și nu aveți nici o legătură cu ele. Dacă doriți, îl rog pe președintele Ben Bella să trimită informații tovarășului Mao Zedong în această problemă, dacă dv. nu considerați posibil să ne credeți pe cuvânt. Dv. confundați două probleme cu totul diferite. Tov. Zhou Enlai a propus Algeriei să-i dăruiască 4 avioane AN-12 și guvernul dv. ne-a rugat să vindem aceste avioane R.P. Chineze pentru a le transmite Algeriei. Imediat ne-am dat acordul. Iar dv. denaturați faptele. Când am primit o astfel de cerere, imediat am dat indicații Ministerului Comerțului Exterior să vândă imediat avioanele. Este însă vorba despre alte avioane. Este vorba de avioanele noastre cu echipaje sovietice care lucrează în Africa, care transportă armament pentru răsculații congolezi. Așa că informația dv. nu corespunde realității. Se creează impresia că cineva răspândește în scopuri provocatoare zvonuri și strecoară documente pentru a complica relațiile noastre și ale dv. cu Algeria și relațiile noastre cu dv. Eu cunosc bine problema avioanelor pentru Algeria deoarece m-am ocupat cu această problemă la Moscova.

In finalul discuției, Mao Zedong acceptă să scurteze durata polemicii cu sovieticii de la 10 000 la 1 000 de ani.

Mao Zedong: Poate că cu ajutorul imperialiștilor vom reuși să scurtăm acest termen până la 10-15 ani, sau

chiar și până la 7-8 ani. Când imperialiștii vor dezlănțui un nou război mondial, vom fi din nou împreună. Dar nici acum nu ne-am despărțit complet. Pe dv. vă primim, dar pe imperialiștii americani nu-i primim. Pe însărcinatul cu afaceri englez, de asemenea, nu l-am primit niciodată. Recent a fost aici ministrul englez al comerțului, iar eu am refuzat, de asemenea, să-l primesc.

Kosighin: Când dv. sau tov. Zhou Enlai veți fi oaspeții noștri la Moscova, noi nu vom face astfel de paralele.

Mao Zedong: De ce?

Kosighin: Când veți veni la noi, vom spune că suntem bucuroși de venirea dv. și suntem gata să discutăm cu dv. că între comuniști toate problemele și nu vă vom compara cu reprezentanții lumii imperialiste.

Mao Zedong: Deseori, eu rostesc cuvinte greșite. Eu sunt un om războinic și dogmatic. Acum am ofensat pe premierul Uniunii Sovietice.

Kosighin: Noi nu suntem oameni supărăcioși.

Mao Zedong: Nu, dv. ar fi trebuit să vă fi supărat. De altfel noi și dv. ne aflăm în situații diferite: dv. întrețineți relații diplomatice cu S.U.A. și Anglia, iar noi – nu.

Kosighin: Dv. aveți relații diplomatice cu Franța.

Mao Zedong: Da, este adevărat.

Kosighin: Va veni timpul când dv. veți stabili relații diplomatice și cu celelalte state imperialiste.

Mao Zedong: Acest lucru nu se va întâmpla multă vreme. La timpul său, Hrușciov căuta să ne convingă să intrăm în O.N.U. Noi am răspuns că ne vom gândi, dar am considerat și considerăm că în ce ne privește, n-are sens să intrăm în această organizație.

Kosighin: Noi nu vă impunem vreun punct de vedere în această problemă.

Mao Zedong: Noi avem mai multă libertate în afara O.N.U. Imperialiștii ar dori ca noi să intrăm în O.N.U.

Stenograma cuprinde, în final, și următoarea însemnare:

Spre sfârșitul discuției Zhou Enlai a arătat ceasul și a gesticulat, dând să înțeleagă că este timpul ca discuția să fie terminată, deși se vedea că Mao Zedong nu se grăbește. ■

Zhou Enlai și Vorosilov, președintele Sovietului Suprem al U.R.S.S.

Potrivit Dicționarului explicativ al limbii române, primul sens al cuvântului „consilier” – și cel care ne interesează în acest caz – este de „sfătuitor, sfetnic”. Revista Magazin istoric a publicat deja câteva articole privind prezenta consilierilor sovietici în România, după 1944 (nr. 4-6/1998). Arătăm atunci că în istoria noastră fuseseră prezenți și altă dată consilieri, cu origini diferite. Ceea ce îi individualiză pe cei sovietici era tocmai faptul că ei nu acționau ca „sfătuitori” sau „sfetnici”, ci ca stăpâni.

Revenim acum asupra subiectului cu o percepție americană, cu o listă nominală a consilierilor sovietici din sediul Ministerului Forțelor Armate (cum se numea atunci) și cu o hotărâre a Secretariatului C.C. al P.M.R. referitoare la „rugămintea” ce urma a fi adresată guvernului sovietic de a se trimite consilieri pentru Ministerul Afacerilor Interne al R.P.R.

1950. LEGAȚIA S.U.A. INFORMEAZĂ: DOMINAȚIA U.R.S.S. ASUPRA ROMÂNIEI NU POATE FI SLĂBITĂ

ADRIAN POP

Un raport redactat de șeful Misiunii diplomatice americane la București, Ronald E. Schoenfeld, și expediat cu mențiunea „top secret” către Departamentul de Stat, la 7 aprilie 1950 (National Archives at College Park, College Park, MD, National Archives Microfilm Publication LM103, roll 1, frames 101-109) remarcă faptul că „acești «consilieri», tehnicieni sau administratori, se află în poziții dominante în

forțele armate române, aparatul de securitate, în cele mai semnificative segmente ale economiei și chiar în mediile culturale. Aceste sectoare ale vieții românești, așa fundamentale cum sunt, reprezintă doar cele în care dominația personalului sovietic poate fi recunoscută cu mijloacele informativ disponibile și există indicii potrivit cărora controlul se extinde și în alte sectoare”.

Înăsprirea controlului

În economie, se aprecia în document, preluarea controlului de către sovietici era evidentă. Cele 13 sovromuri, conduse de directori generali sovietici, controlau o bună parte din industriile extractivă (petrol, gaze, cărbune), grea, chimică și navală, precum și exploatarea lemnului, construcțiile, transporturile altele decât pe calea ferată și distribuția filmelor în

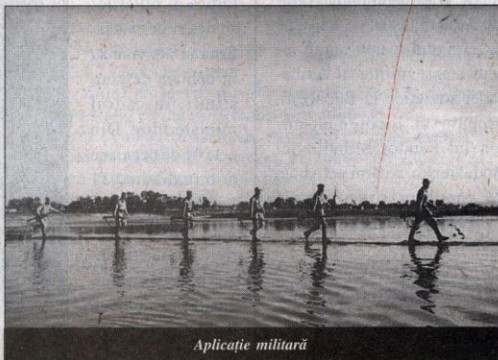
România. Deși nu putea preciza numărul cadrelor de conducere sovietice aflate în fruntea sovromurilor (estimată de la câteva sute până la câteva mii, incluzându-i și pe membrii de familie), la șase dintre sovromuri Legația americană reușise să identifice câteva nume, pe baza unor articole din presă. Astfel, la Sovrompetrol, director general era un anume G.V. Golubev, vicepreședinte al consiliului de administrație – Serghei Vasilievici Ilin, director al secției finanțe – Gavril Ivanovici Nejențov, inspector-șef contabil – Ivan Andreevici Pretecenski. Director al exploatării Moreni era Dimitrie Tikanovici Nazarov, director adjunct al rafinării Ploiești – Aleksandr Constantinovici Krupnov, inginer-șef al exploatării Schitul Golești – Boris Ivanovici Spaski, în vreme ce la secția financiară a aceleiași exploatări lucra un anume Aleksandr Mihailovici Voznesenski. La Sovromtractor director general era inginerul Salva Kropikașvili, inginer-șef – F.M. Lomanov, iar director al secției de reparații – V.N. Strelkov. Tot așa, la Sovrommetal director general era Iakob Petrovici Simonenko, director tehnic la uzinele Reșița – inginerul Cernetov Aleksei Nikolaevici, în vreme ce pe o altă funcție de conducere – neprecizată – la aceeași uzină figura un anume Aleksandr Ivancenکو. Direc-

torul general de la Sovromasigurare era Vladimir Aleksandrovici Aleksandrov, vicepreședintele consiliului de administrație – P.N. Protasov, iar directorul asigurărilor de viață – Grigori Grigoriev. În sfârșit, contabilul-șef de la Sovromcârbune era Nikolai Kondratievici Kristenko, iar directorul general de la Sovrombank – colonelul V. Ilin.

Documentul citat aprecia că „posibilitatea de control a românilor asupra economiei lor este diluată încă și mai mult de prezența probabilă a câtorva sute de tehnicieni sovietici în industriile românești de însemnătate militară”, în conformitate cu prevederile Tratatului româno-sovietic „de ajutor reciproc” semnat în februarie 1948.

Deși ținut secret, controlul exercitat de personalul sovietic în sfera militară era apreciat a fi și mai extins. În conformitate cu articolul 2 al protocolului militar secret al tratatului încheiat în februarie 1948,

forțele armate române urmau să primească un număr total de 2 500 militari sovietici, dintre care 300 ofițeri de rang superior, 700 ofițeri de rang inferior și 1 500 instructori tehnici. Datele de care dispunea Legația americană păreau a confirma, în linii generale, cifra totală prevăzută. Privitor la atitudinea și comportamentul consilierilor militari sovietici, raportul arăta că aceștia „au preluat controlul direct și comanda de fapt a unităților la care au fost repartizați, cu puțină sau nici o considerație față de sensibilitățile locale”, transformându-se în „adevărații comandanți ai unităților militare românești”. Totodată, se menționa că înăsprirea controlului consilierilor sovietici a precedat recenta remaniere la vârf a Ministerului Forțelor Armate, în cursul căreia au fost schimbați șeful Statului major, ambii miniștri adjuncți, precum și personalul din subordine.

Aplicație militară

**Hotărârea
Secretariatului Comitetului Central
al Partidului Muncitoresc Român
din 17 decembrie 1949**

Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. va fi rugat să aprobe trimiterea pentru Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Populare Române a unui consilier pentru Miliție, un consilier pentru trupele de grăniceri și un consilier pentru Departamentul Gospodăriei Locale.

Totodată, va fi rugat să-și dea aprobarea pentru trimiterea a 100 elevi la Școala de Ofițeri de Miliție din Moscova.

Se va cere de asemenea aprobarea pentru a se trimite literatura tehnică de specialitate în problemele Miliției.

Au fost de acord:

Tov. Gh. Gheorghiu-Dej

Tov. Ana Pauker

Tov. Vasile Luca

Tov. Teohari Georgescu

Tov. Iosif Chișinevski

Tov. Alexandru Moghioroș (aprobare telefonică)

29/XII/1949

Altminteri, raportul aducea puține lămuriri privitoare la acești consilieri. Nominalizați erau – cel mai probabil datorită faptului că astfel de informații erau bine păzite – doar generalul-locotenent Konstantin Stepanovici Kalganov, consilierul militar principal din minister, ce activa pe lângă Statul major, numit recent atașat militar al Ambasadei sovietice la București, precum și locotenent-colonelul Feodor Mihailovici Bodnarenko, a cărui activitate de „consiliere” se desfășura în cadrul forțelor aeriene române.

**Bani
și compensații**

Aceste lacune informative sunt suplinite de un document

datat 23 mai 1950, provenind din Arhivele Militare Române (fond 3 027, dosar nr. 2 014, f. 75-76), cuprinzând tabelul nominal (cu nume, prenume, grad și numărul membrilor de familie) al ofițerilor sovietici ce-și desfășurau activitatea, în calitate de consilieri, în cadrul ministerului. Din cele 41 de persoane nominalizate, 31 (circa trei sferturi) erau ofițeri superiori (1 general-locotenent, 7 generali-maiori, 13 colonel, 8 locotenenți-colonel și 2 maiori),

iar 9 erau ofițeri inferiori (2 locotenenți, 1 locotenent-major, 4 căpitani și 2 căpitani din Marina militară, unul de rangul II, iar celălalt de rangul III). Prezența unei dactilografe în acest tabel se explică, cel mai probabil, prin împrejurarea că funcționarii de la cabinetul unui consilier cu grad de general – indiferent dacă aveau sau nu rang militar – erau asimilați ei înșiși consilierilor. Totodată, nu trebuie uitat faptul că, în acel moment, în raport cu alte țări satelite Kremlinului, în România se înregistra un vârf al prezenței consilierilor civili. Într-adevăr, potrivit unei note a Secretariatului Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. din octombrie 1949, din cei 61 de consilieri militari ce activau în Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia și România, 29 de consilieri se

Consilieri sovietici

aflau în Bulgaria, în vreme ce toți consilierii civili se găseau în România (vezi *Magazin istoric*, nr 4/1998). Oricum, faptul că în doar aproximativ o jumătate de an — între octombrie 1949, data notei sovietice amintite, și aprilie 1950, data raportului Legației americane — se ajunsese, de la un număr de 61 de consilieri militari, răspândiți în 4 țări satelite, la 40 doar în România (excluzând-o pe dactilografă), indică o consolidare rapidă și substanțială a ramurii politico-militare a instituției consilierilor sovietici în țara noastră.

În covârșitoarea lor majoritate, consilierii sovietici din Ministerul Forțelor Armate au sosit în România însoțiți de familiile lor (13 cu câte 2 membri, alți 13 cu câte 3 membri, 12 cu câte 4 membri, 1 cu 6 membri) — doar 2 dintre ei venind singuri. Dacă ținem seama de faptul că, în conformitate cu acordurile și convențiile guvernamentale bilaterale încheiate în 1949-1950 privitoare la detașarea specialiștilor sovietici în R.P.R., consilierilor trebuia să li se asigure, pe lângă salarii între 20 000 și 80 000 de lei, predominând cele de 45 000-50 000 de lei, locuințe mobilate, servicii comunale (lumină, telefon, apă, gunoi, etc.) și ajutoare medicale gratuite, cheltuielile de deplasare și transportul bagajelor, pentru ei și familiile lor, din R.P.R. în U.R.S.S. și înapoi, o

îndemnizație de concediu egală cu un salariu lunar, într-un an de serviciu, plata integrală a salariului în caz de boală (timp de 3 luni), precum și faptul că pentru fiecare specialist guvernul român trebuia să plătească celui sovietic de la 2 000 la 4 000 de ruble lunar, „drept compensare a pierderilor pe care le suportă întreprinderile sau instituțiile sovietice respective în urma trimerii colaboratorilor săi în străinătate”, ne putem face o idee ce însemna întreținerea acestei „armate” de 121 de persoane. Și era vorba doar de consilierii sovietici de la nivelul structurilor centrale ale Ministerului Forțelor Armate.

Rechemat pentru indulgență

Cum era și de așteptat, situația consilierilor sovietici

din cadrul Ministerului Afacerilor Interne (M.A.I.) era și mai puțin cunoscută diplomaților americani. Raportul Legației americane menționa doar împrejurarea potrivit căreia un rol similar celui îndeplinit de generalul Kalganov în cadrul forțelor armate îl jucase, în aparatul de securitate, generalul Nicolschi, că probabil trupele M.A.I. beneficiau de instructori sovietici, precum și faptul că modul cum personalul român din Securitate interoga și asigura obținerea „confesiunilor” în procesele de spionaj (procesul Pop-Bujoiu din 1948, de pildă) constituiau dovezi clare despre preluarea „metodelor de lucru” sovietice. În realitate, generalul Alexandru Nicolschi (Boris Grumberg), fost șef al Brigăzii Mobile din Siguranța Generală și adjunct al Direcției Generale a Securității Poporului (D.G.S.P.) făcuse

Prin '52-'53, au mai sosit la I.S.P.E. trei consilieri „de grad înalt” din Gruzia. După examinarea materialelor, și-au fixat opinia că lucrarea ar deveni tehnic și economic justificată... dacă înălțimea barajului [de la Bicaz] ar fi majorată cu încă 15 m! Au susținut această părere într-o ședință, la care participa și profesorul Leonida, care lasă să transpară o veselă azeziune.

Am opinat că lucrul nu este posibil, având în vedere versantul stâng cu ale sale tendințe instabile.

Atunci, profesorul Leonida, relevând că volumele mari de apă se acumulează sus (ceea ce toată lumea știe), a intervenit spunând oarecum rugător:

- Cincisprezece metri nu, dar măcar 5 m.
- Nici un metru, domnule profesor! am răspuns încăpățânat.

Și bine am făcut. Rareori și pentru scurt timp, rezervorul barajului de la Izvorul Muntelui a atins înălțimea proiectată (cota 505).

Ion Băncilă, Arc peste timpuri (1901-1999)

parte – alături de Sergiu Nicolau (Sergei Nikonov), Gheorghe Pintilie (Panteli Bodnarenco), Vladimir Mazuru (Mazurov) etc. – din primul val de infiltrări sovietice majore în organele de represiune și informații românești, din prima etapă de instaurare a hegemoniei sovietice în România (1944-1948). În perioada 1949-1953, consilierul șef de pe lângă șeful D.G.S.P. a fost Aleksandr Saharovski, consilierii aflați în subordinea sa având rolul de a dubla, de fapt, garnitura de ofițeri și agenți sovietici din fruntea Securității, care, aflându-se încă dinainte de război în România, prezentau

Emil Bodnăraș și
un consilier sovietic

riscul de a fi fost „înțorși” de organele românești de contrainformații sau de servicii străine. Cu toate că, în conformitate cu acordul româno-sovietic, consilierii trebuia să participe doar la organizarea muncii și instruirea ofițerilor, intervenind nemijlocit în munca acestora doar când conducerea direcțiilor le cerea sprijinul, în fapt ei nu numai că se implicau neinvitați în derularea unor cazuri, dar desfășurau și activități informative specifice: raportau detaliat toate informațiile obținute, fotocopiau și trimiteau Moscovei documentele de sinteză care le parveneau, recrutau informatori proprii sau chiar preluau informatorii Securității, mai ales în cazul celor ce-și desfășurau activitatea în informații externe și contraspionaj.

Se remarcă, totodată, faptul că Legația americană nu deținea date despre existența consilierilor sovietici în alte structuri ale M.A.I., precum miliția, trupele de grăniceri și departamentul gospodăriei locale. Și în acest domeniu, surse interne vin să suplinească aceste lacune informative. Hotărârea Secretariatului C.C. al P.M.R. din 29 decembrie 1949, păstrată în Arhivele Naționale București (fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dosar nr. 165/1949) atestă nu doar intenția fermă a liderilor români de partid de a solicita trimiterea unor consilieri în structurile amintite, ci

și faptul că pregătirea cadrelor de miliție urma să se facă potrivit literaturii de specialitate sovietice, un număr de 100 de viitori milițieni urmând a fi pregătiți chiar la Moscova. Mai mult decât atât, documentul confirma ceea ce se cunoștea din multe alte surse – faptul că trimiterea consilierilor sovietici în țările satelite, inclusiv România, se făcea în urma solicitărilor primite de guvernul sovietic din partea liderilor țărilor interesate.

În sfera propagandei culturale sovietice, raportul Legației americane evidenția drept exemple elocvente instituții precum A.R.L.U.S. și Institutul Româno-Sovietic. Documentul făcea referire și la un personaj ca I.A. Maksimovski, „delegat permanent” al organizației sovietice VOKS (Asociația unională pentru relații culturale cu străinătatea) în România, precum și la delegațiile ocazionale de „experti” culturali, de tipul celei care preluase controlul de fapt al întregii producții teatrale bucureștene în 1950. Similar, în domeniul propagandei prin intermediul presei, era nominalizată, ca având un rol tot mai important, Agenția Sovinform, a cărei menire era aceea de a furniza publicațiilor românești articole scrise de autori sovietici despre viața din U.R.S.S. și situația internațională și a modela astfel, dimpreună cu comunicatele Agenției TASS

23 mai 1950

(reprezentată printr-un corespondent), linia propagandistică oficială. O altă tehnică cu rol important în acest domeniu era socotită transmiterea către redacțiile publicațiilor românești a unor materiale sovietice de propagandă, prin intermediul atașatului de presă al ambasadei, Aleksandr A. Golichenkov, „un fost marinăr cu o inimă mare tatuată pe mână, care acordă oamenilor din presă puțină considerație”. Nu în ultimul rând, documentul consemnă împrejurarea potrivit căreia chiar și corespondenții presei străine se aflau sub influență sovietică, prin intermediul lui Nikolai K. Vnuk, corespondentul local al ziarului *Izvestia* și președinte al Asociației Presei Străine (rechemat la Moscova tocmai pentru că, se pare, fusese prea indulgent cu colegii occidentali de la București).

Raportul se încheia cu concluzia – deopotrivă sintetică și corectă – potrivit căreia prezența masivă a personalului sovietic de control „indică subjugarea deplină a României de azi față de stăpânul sovietic și măsura în care chiar comuniștii indigeni sunt supuși acestei dominații străine. Situația ilustrează, totodată, cât de imposibil este în actualele împrejurări să apară, în interiorul sau în afara partidului, o acțiune care să slăbească dominația sovietică asupra țării”. ■

Tabel nominal cuprinzând ofițerii sovietici

Nr. crt.	Numele și prenumele	Gradul	Membrii familiei	Observațiuni
1	Kalganov Stepanovici Konstantin	Gl. Locot.	4	
2	Artamasov Iakob Ivanovici	Colonel	2	
3	Kiselev Piotr Grigorevici	Cpt. III	2	
4	Cibrikin Valeri Feodorovici	Căpitan	2	
5	Veretionkin Pavel Alekseevici	Locot.	2	
6	Raposov Nikolai Ivanovici	Gl. maior	3	
7	Ivanov Simion Akimovici	Gl. maior	2	
8	Panitkin Dimitri Feodorovici	Gl. maior	2	
9	Melnikov Serghei Ivanovici	Gl. maior	3	
10	Andreev Aleksandr Petrovici	Gl. maior	3	
11	Haritonov Andrei Aleks	Gl. maior	2	
12	Gorelkin Ismail Ismailovici	Gl. maior	4	
13	Kudreavtev L. Parfenovici	Colonel	3	
14	Sergheenco Feodor Andreevici	Colonel	6	
15	Knîș Feodor Andreevici	Colonel	2	
16	Smimov Vasili Ivanovici	Colonel	4	
17	Lațîșev Aleksandr Aleksandrovici	Colonel	3	
18	Vanturinov Nikolai Mihailovici	Colonel	4	
19	Vladimirov Mihail Vasilievici	Colonel	4	
20	Ciornîi Vladimir Trafimivici	Colonel	3	
21	Menșikov Feodor Nicolaevici	Colonel	3	
22	Kalaïda Mihai Petrovici	Căpitan II	2	
23	Arfiomenkov Feodor Simionovici	Colonel	2	
24	Saimonov Vasili Vasilievici	Lt. Colonel	2	
25	Bodnarenko Feodor Mihailovici	Lt. Colonel	3	
26	Sablavin Piotr Ivanovici	Lt. Colonel	4	
27	Volcikov Naum Nikitovici	Lt. Colonel	2	
28	Stepanov Boris Vladimirovici	Lt. Colonel	3	
29	Alhimov Anatolie Klimovici	Maior	3	
30	Stulov Nikolai Ivanovici	Căpitan	4	
31	Serghei Pavlovici Glebov	Căpitan	3	
32	Zotov Piotr Mihailovici	Căpitan	4	
33	Kuriacov Vasili Petrovici	Lt. Major	1	
34	Kulakova Lidia Petrovna	Dactilografă	1	
35	Jdanov P.P.	Maior	3	
36	Grigoriev Ivan Petrovici	Colonel	4	
37	Sirșin Stepan Ivanovici	Lt. Colonel	3	
38	Haritonov Konstantin	Colonel	4	
39	Hromov Aleksei Kuzmici	Locotenent	2	
40	Vinogradov Grigori Dimitrovici	Lt. Colonel	4	
41	Sionschi Viktor N.	Lt. Colonel	4	

UN EROU UITAT: J.W. BOYLE

Există personaje care ajung, în anumite momente, să își lege soarta de istoria unei țări. Apoi timpul le face să dispară în negura amintirilor. Un astfel de caz este și cel al canadianului Joseph W. Boyle. Povestea sa, neștiută de cei mai tineri, ne este rememorată astăzi printr-un articol trimis de un cititor fidel, aflat la mare depărtare.

IN MEMORY OF
LIEUT. COLONEL
JOSEPH W. BOYLE DSO
1867 — 1923
"KING OF THE KLONDIKE"
"SAVIOUR OF RUMANIA"
DIED AT
HAMPTON HILL, ENGLAND
APRIL 14, 1923
RE-INTERRED IN
MIS. NATIVE LANG.
JUNE 29, 1963

La intrarea în cimitirul presbiterian din orașul Woodstock, în Canada, la sud de Toronto, te întâmpină un monument înalt ce domină întreg peisajul. E ridicat întru cinstirea Locotenent-Colonelului Joseph W. Boyle, „Regele Klondike-ului și Salvatorul României”, mort la Hampton Hill, Anglia, la 14 aprilie 1923. În fața este mormântul acoperit cu o lespede de piatră. La capătul lui se vede o cruce tot de piatră veche, în stil ortodox, în colțul căreia tronează un „M”. Puțini sunt aceia care își dau seama că este inițiala reginei Maria a României, iar crucea veche, realizată dintr-o stâncă din Munții Carpați, a fost adusă de regină însăși când a vizitat mormântul.

Titlul de „Salvator al României” este firește exagerat, dar a fost un moment în istoria acestui popor când – în timpurile foarte dificile ale primului război mondial, după semnarea păcii de la Buftea (5 martie 1918; Magazin istoric, nr. 10/1992) – un străin a cucerit inimile românilor.

Dr. FRANCIS DWORSCHAK, Ottawa

Regele Yukon-ului

Începuturile carierei lui Boyle se regăsesc în Klondike, în Yukon, în acel colț al lumii unde soarele nu apune vara și nu apare iarna, unde mii de oameni veniseră să ajungă bogați, în goana după aur, dar unde reușeau numai cei mai puternici. Acolo sosise și el, în 1897, tânăr, fără bani, dar inteligent și cu o voință de fier. Își dă repede seama că singura modalitate de a face profit, fără intervenția hazardului, este exploatarea tezaurilor aurifere cu metode moderne, adaptate

circumstanțelor. Și așa și-a format o mare întreprindere „Canadian Klondike Company”. A obținut concesii enorme, construind și cele mai moderne instalații hidraulice miniere. Macaralele lui flotante, pe râurile Yukon și Klondike, erau capabile să extragă fiecare 11 000 de tone material zilnic. Așa că, în 1916, când părăsește regiunea, el era deja un erou bogat, cunoscut în Canada, America și Anglia.

Tulburile vremii ale anului 1917 îl găsesc pe Boyle pe tărâmurile marii Rusii. După izbucnirea revoluției ruse,

devine președintele Comitetului pentru distribuția de alimente pentru militari și civili. Noul ministru de Război îl va însărcina chiar cu rezolvarea problemei căilor ferate, gestionate în timp de criză. Boyle se va achita cu brio, fiind recompensat cu Ordinul Sf. Vladimir de către generalul D.G. Șcerbacev.

Sherlock Boyle

După ce rușii au semnat la 5 decembrie 1917 armistițiul cu Puterile Centrale, ministrul român la Petrograd, Constantin Diamandi, primește ordinul de

Româncă în costum național

a readuce în țară arhivele românești, cât și tezaurul român și bijuteriile reginei, care fuseseră transportate la Moscova pentru a nu cădea în mâinile germanilor. Diamandi predă sarcina consulului român la Moscova, M. Guérin, care cere imediat ajutorul lui Boyle. Cu tot refuzul oficialităților ruse, Boyle reușește să obțină predarea arhivelor și vagoanele încărcate pornesc pe drum. Numai tezaurul nu poate părași Moscova... Începe o adevărată odisee. Bolșevicii decuplează vagoanele, Boyle le recuperează ca în filme, se trece prin liniile de front, între bolșevici și ruși albi. Înainte de Kiev nu mai au combustibil, iar Boyle organizează un lanț uman pentru a încălca locomotiva cu lemne. Înaintează spre Odessa, dar la Vapniarka sunt opriți de bolșevici, care plasează un tun în poziție de tragere. Literatura închinată amintirii eroului canadian

povestește că și din această situație Boyle reușește să scape, distribuind ceai cu rom soldaților ... care se îmbată. La 8 decembrie ajung la Odessa, iar la 22 intră în Chișinău. Când sosesc la granița cu România sunt primiți cu focuri de armă, căci nimeni nu-i mai aștepta. În fine, ajung la Iași cu alai, escortați de 250 de jandarmi și un escadron de cavalerie.

Aventura prizonierilor

În 1917, s-a pus, la un moment dat, problema evacuării autorităților române și din Moldova, sub presiunea înaintării trupelor Puterilor Centrale. Unul dintre locurile

alese în Rusia a fost și orașul Odessa. Acolo nu au mai ajuns, din fericire, decât doar câteva personalități române. După izbucnirea revoluției bolșevice, au fost arestate. I-a revenit lui Boyle misiunea de a încerca să elibereze prizonierii români din Odessa. În cursul operațiunii, Boyle întâlnește o compatriotă, pe Ethel Greening Pantazi. Soțul ei era unul dintre prizonierii români, deținuți în închisoare. Un așa-zis Batalion Revoluționar Român, numit și Batalionul Morții, preia închisoarea și-i forțează pe prizonieri să se îmbarce pe nava română Imperator Traian. Boyle, împreună cu d-na Pantazi și consulul spaniol Mendicutti, încearcă să-l convingă pe înlocuitorul lui Rakovski, Dichescu, să-i elibereze pe prizonierii români. Acesta refuză, la început, dar puterea de convingere a canadianului face adevărate minuni. Apar noi complicații: trupele austro-germane se apropie și Batalionul Revoluționar vrea

Regele Carol cu generalul Warthadi

Boyle cu colonelul Zvegintev și ofițeri români, în 1918

să recupereze prizonierii. Nouă dintre ei sunt uciși în debandada iscată. Boyle reușește din nou să găsească soluția salvatoare: mituiește un căpitan al unui vaporas, îi îmbarcă pe prizonieri și pornesc spre Sevastopol. Sovietul de aici decide, în final, că prizonierii și Boyle pot pleca mai departe. Astfel reușesc să sosească la Sulina, la 1 aprilie 1918. La Galați sunt primiți pe 5 aprilie, cu entuziasm, de către reprezentanții guvernului, ai Palatului, dar și de către popor. Cu un tren special sosesc la Iași, unde Boyle este întâmpinat ca un adevărat erou. Regele Ferdinand și regina Maria îl felicită. A doua zi primește Steaua României.

În noiembrie 1918, o nouă aventură. I se cere să o salveze pe marea ducesă Maria Pavlovna a Rusiei, imobilizată la Odessa, sub ocupație austriacă.

Prin legăturile lui ajunge în oraș, înainte de a-l prelua sovieticii, și reușește să o elibereze.

Joacă un rol și în rezolvarea crizei cauzate de căsătoria morganatică a prințului moștenitor Carol cu Ioana Maria Valentina Lambrino (Zizi). Este singurul personaj acceptat de către Carol în discuțiile cu privire la această căsătorie.

Devine intermediar în semnarea unui tratat de acord economic între România și Canada, apoi, reîntors la București ca reprezentant al acestei țări pentru supravegherea ajutorului canadian (un credit de aproximativ 25 milioane de dolari), e implicat, ca agent al companiei de petrol „Anglo-Saxon Petrol Company” și Astra Română pentru dezvoltarea industriei petroliere române. Dar este acuzat de profituri personale. Se ivesc

și complicații cu privire la restituirea împrumuturilor pentru cooperativele din Basarabia și acapărarea materialului Crucii Roșii abandonat de ruși.

E clar, acum, că Boyle făcuse și spionaj în Rusia în favoarea aliaților. Unii autori descriu în detaliu rolul important deținut de el în organizarea unei rețele de spioni și sabotori, numărând 44 de celule și 484 de membri, rețea pentru a cărei organizare a primit numeroase subvenții din partea englezilor și francezilor.

Presiunile asupra Casei regale pentru eliminarea sa de la Palat cresc. Cu durere în suflet, regele și regina acceptă și la 20 iunie 1920 i se cere, din partea reginei, să părăsească țara, la momentul oportun. Deocamdată, el refuză să plece, deoarece unii dintre

agenții lui fuseseră arestați, și încearcă să-i apere. La 19 iunie 1921 își ia rămas bun pentru ultima oară de la familia regală.

Joe și Maria: o romantică poveste de dragoste

În viața canadianului au contat doar trei femei: Mildred Raynor, pe care o furase fratelui său Davis în 1887; Elma Louise Humphries, o modestă doamnă din Detroit, și regina României, Maria.

Prima impresie o marchează profund pe regină. „Deși eram frământată de teamă, am petrecut o zi de muncă neîncetată și am făcut cunoștință cu un canadian foarte interesant, colonelul Boyle, care lucrează pentru noi în Rusia... E un om care te câștigă printr-un farmec ciudat, care nu se teme de nimic și care prin nemaipomenita lui putere de voință și curaj, izbutește să răzbată peste tot; un adevărat tip din Jack London” — își amintește regina.

O dragoste romantică începea să se închege. Chiar și după plecare. Boyle se va gândi la regina inimii sale. „Am primit lunga ta scrisoare de la 15 și 20. Nu pot adăuga nimic la ceea ce ai spus. Te iubesc. Altfel, oricse aș spune, ar fi pentru a mă justifica sau a critica, așa că nu spun nimica. Ceva aș dori să pot face dacă aș putea, să asigur că oricse amintire despre mine să fie numai o amintire fericită. Ți-a fost imposibil să-ți păstrezi pe vechiul tău prieten și m-am dus — nu mă lăsa să fiu o umbră în viața ta nu-mi dăorești nimica,

totdeauna ai dat” — îi scria Boyle.

A fost iubirea dintre „doi solitari” — „Tu și eu suntem bărbat și femeie și soarta ne-a adus împreună într-un fel ce numai puțini pot înțelege” — nota canadianul. Iar regina adăuga: „El totdeauna a fost un om solitar și îi pare incredibil că singura femeie, singurul companion, singura camaradă să fie o regină. Soarta pare foarte stranie. Este posibil ca cineva să înțeleagă cum se produc evenimentele în viață...”

Sfârșitul

Eroul din Klondike, spionul din umbră, aventurierul cu iz de James Bond și iubitul de taină începea să resimțea și el trecerea timpului. În cele din urmă a fost învins.

Nu mai avusesese o zi de odihnă de aproape un an, solicitându-și permanent extraordinara sa forță fizică. Un atac de paralizie, după unii autori, după alții — un infarct miocardic, îl răpune. Informată de tragedie, de către un prieten comun, regina Maria notează în jurnalul ei personal: „Nu-mi venea să cred, era ceva nemilos, nedrept, ca soarta să doboare la pământ pe singurul prieten ce ne rămăsese, când se porcise

tuturor aliaților să părăsească țara. Și ceea ce îmi venea mai greu era faptul că îmi era cu neputință să mă duc în Basarabia, tocmai atunci, așa încât eu, care îngrijisem de atâtea sute de bolnavi anonimi, nu eram în stare să alerg la patul unde zăcea prietenul meu.”

Cu greu, Boyle este ajutat să se întoarcă în Anglia, unde va muri, în casa prietenului său, Edward Bredenberg. Dimitri Tengintev, colaboratorul lui loial, depunea pe mormânt trei crini din partea Mariei și o coroană de flori de la țarina mamă, pe care acesta încercase să o scoată din Crimeea.

Așa se termina o extraordinară carieră, cu aventuri aproape incredibile, dacă nu ar fi bazate pe fapte și documente incontestabile. ■

Cu regina Maria și principesa Ileana, la Bicz

Să urmărim în continuare însemnările tânărului sublocotenent, aflat pe frontul dobrogean, la începutul primului război mondial. Sunt fragmente dintr-un jurnal inedit, care ne-a fost pus la dispoziție de doamna inginer Cornelia Eliescu, fiica autorului.

1916 - PRIMELE DOUĂ LUNI DE FRONT

IOAN N. DINIU

21 august

Am mers puțin și am intrat sub focurile artileriei inamice: Nu sunt prea dese, așa că nici nu ne supără prea mult, nici nu prea avem de ce ne teme. În drum, un soldat de ai noștri sta culcat cu fața în sus. Când ajungem la el, vedem că este mort. Are pieptul desfăcut și înnegrit de fum. Cineva de lângă mine își dă cu părerea că ar fi fost lovit în plin de vreun proiectil de artilerie. Priveliștea este neplăcută. Ne cutremură și ne înduioșează. Așa i-a fost scris să moară. Mergem înainte. N-avem timp de pierdut. Și nici nu-i putem fi de vreun folos. Este treaba acelor ce vin în urma noastră. Am mai făcut numai câțiva pași. Soldatului Alecu Moise, din plutonul meu, i-a venit rău și a căzut jos. Mă opresc lângă el. Este vânăt la față și tremură ca prins de friguri. Sanitarii l-au luat cu targa și l-au dus înapoi. L-am regăsit sănătos. Este un om fricos care nu poate să suporte zgomotul artileriei. Așa a reușit ca să termine războiul cu bine...

24 august

Înainte de plecare, s-a oprit un automobil la noi. I-a ieșit înainte comandantul brigăzii

noastre. În automobil este un general rus, îmbrăcat în haine căzăcești. Am aflat că se numește Pavlov. Se spune că ar fi primit ordin să meargă spre Turtucaia și că, dacă nu ajung acolo până la ora 12, astăzi, n-ar mai fi de nici un folos ajutorul lor. Expunând acest ordin, generalul rus ar fi adăugat râzând: „Cine a dat acest ordin nu s-a uitat pe hartă. Altfel vedea că sunt 100 de km între noi și Turtucaia. Și în patru ore nu se pot face 100 de km.”

Este ora 8 seara. Am mers cam o sută de metri. Din față apar deodată trei soldați cu armele în cumpănire. Îi vedem și ne văd. Înaintează și înaintăm. S-ar putea să fie tot de-ai noștri. Când sunt însă ca la 20 de pași, cei trei soldați fac stânga împrejur și o iau la fugă înapoi. Așa ne arată că sunt inamici. Cineva spune: „Inamicul!”. Oamenii noștri se opresc, ridică arma în sus și, fără să ochească, trag. Se aude o salvă de focuri și apoi un foșnet. Bătrânii noștri, după ce au tras, s-au retras. De ce s-au retras, nu știu...

7 septembrie

Astăzi am avut și o vizită importantă. A venit la noi domnul general Averescu. Îl vedeam pentru prima dată. Se vorbește că ar fi cel mai bun general al nostru. Ar fi luat comanda trupelor din Dobrogea și că ar fi venit la noi, ca să vadă moralul trupei. Vestea este primită cu bucurie de toți. Vizita n-a durat mult. Mai avea de mers și în alte părți...

8 septembrie

Am trimis după cartușe la unitățile din dreapta noastră. Aici a fost găsit căpitanul Gazi Harilaus cu compania sa. Ne-a dat trei saci cu cartușe. Ne mulțumim și cu atâta și le împărțim la oameni. Le-a revenit numai câte un încărcător. Am trimis ca să ne mai dea și să ne spună ce ordine sunt. Cartușe nu ne-a mai dat. Ne-a comunicat că n-are ordine și că dacă nu primește nimic până la ora 4, după-amiază, atunci se retrage.

La ora 6 și jumătate, după-amiază, inamicul contraatacă. De după dealul din față, apar în valuri care nu se mai sfârșesc. Inamicul din față se apropie mereu. Este un moment de mare încordare. S-a pus baioneta la armă și se așteaptă momentul.

Când momentul solemn era aproape, are loc un incident. Cineva din stânga a strigat tare: „Ne-a luat pe flanc, fraților!” Nu-mi dau seama la cine se face aluzie. La cei din

dreapta noastră, ori la alții, din stânga noastră, pe care noi nu-i vedem. Aceste cuvinte au căzut ca o bombă... I-a cuprins pe toți panica. Nu vezi decât figuri îngrozite. N-auzi decât un murmur de spaimă pe toată linia. Fiecare caută să scape mai întâi. Acel din stânga noastră s-au și retras. Pe ai mei îi țin cu greu... Dar ce vorbesc de ai mei?! Nu mai sunt ai mei. Este o amestecătură. Este învălmășeală. Caut să-i liniștesc. Încerc în zadar. Nu mă mai văd. Nu mă mai aud. Gândul lor este numai înapoi. Îi văd numai pe cei ce se retrag. Nu văd însă și ce le pregătește inamicul. Artileria lui bate cu furie creasta dealului din spatele nostru. Și-a concentrat acolo toate puterile și din toată creasta a făcut un vulcan în activitate. Este un adevărat infern. Drumul retragerii este barat. Nu știu dacă se gândește să împiedice venirea ajutorului ori dacă vrea să nu-i scape nici unul dintre noi.

În ochi le citesc dorința. Îmi spun că nu mai pot să rămână pe loc. Le înțeleg bine teama. Dar nu-i pot încuraja. O retragere ordonată,

Întoarcerea pe front, după o scurtă permisie

O partidă de șah cu căpitanul Cuciuchi, sub privirile altor doi ofițeri (Constanța, 1936)

da... însă nu i-a sosit timpul. O retragere dezordonată, nu... Este periculoasă. Și dacă inamicul ne observă slăbiciunea și intervine cu cavaleria? Ce ar fi de noi, atunci?... La asta sunt sigur că nu se gândesc ei.

Sunt hotărât, împotriva dorinței

lor. Între brațele deschise prind câți pot din acei ce șovăiesc și-i rețin pe poziție. Nu fac uz de violență. Nu cred că prin ea se poate câștiga mai mult. Îmi dau bine seama că nu aceștia sunt de vină. Este de vină fatalitatea. Și nu mai sunt sigur că va fi lovit chiar vinovatul.

Inamicul se apropie mereu. Situația s-a lămurit. Se pare că nu este în fața noastră mai mult ca un batalion. Fac eforturi mari. Simt însă că rezultatul nu le răsplătește. Linia se strânge mereu. Numărul luptătorilor se micșorează într-una. Sunt tare îndurerat.

Inamicul a ajuns ca la 50 de pași de noi. Lângă mine mai sunt numai sergenții: Babuși Dumitru și Grigorescu Ion. Îmi cer ca să ne retragem și noi așa după cum au făcut ceilalți. Cererea lor nu-mi place. Însă ei au dreptate. Singur nu pot să lupt cu atâția câți vin contra noastră. Nu puteam fi decât prizonieri, în cel mai bun caz. Dar un prizonier în asemenea condiții poate însemna și predarea la inamic... Aceasta însă nu se poate. Este o povară pe care nu o pot duce în spate...

Ne-am retras și noi.

21 septembrie

Am pornit înainte, făcând un nou salt. Gloanțele, de la inamic, vin ca ploaia. La fiecare pas, auzi pe cineva strigând: Văleu!... Îl vezi apoi cum rămâne în urmă, pe când valul își vede de drum.

În timpul acestui val, am fost informat că sunt comandant de companie. Comandan-

În spitalul din Focșani, 6 octombrie 1916

mul fusese rănit. Această veste mi-a oferit ocazia să văd cât este de greu să iei o comandă superioară, pe câmpul de luptă, când te găsești în înaintare și încă sub potop de gloanțe. Un comandant are nevoie să cunoască misiunea unității.

Nu știam nimic:

nici locul postului de comandă, nici misiunea, nici locul unde se găsesc subunitățile. De aceea, până la descoperirea locului și la sosirea momentului potrivit, am rămas mai departe la plotonul meu, însă am trimis agenți de legătură la celelalte plotoane, pentru a le anunța vestea noului lor comandant și pentru a le cunoaște locul și acțiunea.

N-am însă norocul de comandă... La al treilea salt, simt în laba piciorului drept o izbitură. Nu i-am dat importanță, ci mi-am continuat saltul. Dureri prea mari nu-mi provocase. Simțeam numai ceva cald, în cizmă. Dar, către sfârșitul saltului, am simțit că piciorul se îngreunează. Am impresia că piciorul și-a pierdut din sprinteneala de altă dată. Acest lucru mă nemulțumește, însă n-am nici curiozitatea, nici timpul ca să mă opresc mai devreme și să văd cauza. Am dus și acest salt până la capăt.

Am pornit și în al patrulea salt. Însă nu mai pot merge. Fac numai câțiva pași. Piciorul drept îmi amortise și se făcuse atât de greu, că mai mult îl țâram pe pământ. Deși eram foarte voinic, această voinicie nu mai mă ajuta. Atunci mi-am dat seama că izbitura pe care o simțisem puțin mai înainte n-a fost ceva trecător. Am bănuat că s-ar fi putut să fiu chiar rănit... M-am oprit și m-am uitat la picior. Rana de la cizmă era plină de sânge. Totul se lămurise. Nu mai era nevoie de mers mai departe. Fusesem cu adevărat rănit.

Am pornit înapoi. Mi-am întors fața spre Topraisar și vreau să-mi continui drumul înapoi.

Însă sunt reținut pe loc de o privescătoare impresionantă. Spre stânga mea, la câteva sute de metri de sat, un ofițer a desfășurat un drapel. Cu o mână îl ține. Cealaltă este întinsă spre inamic. Se întoarce, cu fața, când înapoi, când înainte. Poate că spune și ceva din gură. Îți face impresia că-și ceartă luptătorii ce poate că dăseră ceva înapoi.

Culorile naționale fâlfăie în aer, iar pânza pe care sunt imprimate le duce în valuri mărunte spre partea în care se află inamicul. Ai impresia că și ele arată celor ce i-au jurat credință și supunere că locul le este înainte, pentru că acolo este războiul și pericolul, nu înapoi, unde este liniște și pace.

Pe luptătorii în retragere îi văd că se întorc spre locul părăsit. Cu arma în cumpănire vin și se opresc lângă drapel. Fac cerc în jurul lui. Ba, fac chiar zid, în fața lui. Și-au reamintit, sărmanii, că i-au jurat cândva credință. Că acest jurământ nu se poate călca, pentru că Dumnezeu pedepsește pe acela care își calcă jurământul. Regretă momentul de slăbiciune ce i-au făcut, pentru o clipă, să uite o datorie. Revin, ca să arate că nu și-au uitat jurământul. Vin ca să-l apere. Nu pot să-l lase în mâini inamice. Preferă ca mai bine să moară cinstiți cu mâna în gâtul dușmanului, decât să trăiască

ca lași ducând în spinare povara unui jurământ călcat, blestemul strămoșilor și teama pedepsei divine...

Când am ajuns la Constanța, începuse să se însereze. Camioneta a tras la Cazinoul Comunal și ne-a lăsat acolo. Aici funcționa acum un spital de răniți. Când mi-a venit rândul, la consult, am fost urcat pe o masă. În jurul meu se adună doi medici civili și câteva doamne, probabil ajutoarele lor. Mă tratează cu prietenie. Îmi iau un mic interogatoriu. Apoi, îmi taie cizma, scot piciorul și cercetează rana. Este o rană de glonț de armă. Sfărâmasă în două primul metatars, iar de aici, își schimbare direcția de la gleznă unde a rămas înfipt într-un os. Se vedea că venise de departe. N-a avut destulă forță ca să străbată toate cinci oase și să iasă afară prin partea cealaltă a cizmei... Am avut mare noroc.

De aici începe, pentru mine, o nouă parte a campaniei care se desfășoară în zona interioară, înapoia frontului, în spitale de răniți și în refacere. Această parte a campaniei începe pe 23 septembrie 1916 și se încheie la 25 iulie 1917, zi care marchează, pentru mine, o altă parte a campaniei. Revenirea pe frontul de luptă... Pe frontul de luptă, de la Mărășești... ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți până la data de 1 mai 2001 răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista *Magazin istoric*.

Concursul nu are talon.

- Care familie boierească a ctitorit castelul de la Stânca?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna februarie 2001 este:

25 666 ha

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de d-na Maria Lupu, din București.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2001.

FRĂȚII COUSTEAU NU SE SPERIE DE COLABORAȚIONISM

Pierre-Antoine

Jacques-Yves

Pentru Jacques-Yves Cousteau – celebrul oceanolog și cineast francez, membru de onoare al Academiei Române din 1990, dispărut în vara lui 1997 – anul opțiunilor este 1930. Are 20 de ani și trebuie să se decidă între medicină, cinema și armată. Alege marina, cu care va descoperi lumea, cea subacvatică, mai ales. Fratele lui, mai mare cu patru ani, Pierre-Antoine, face, în aceeași vreme, primii pași în ziariistică. Până în 1934, „PAC”, cum este poreclit de prieteni, trece prin redacțiile mai multor publicații, cochetând cu extrema stângă.

De ce? Ne explică Bernard Violet (autorul unui volum biografic Cousteau și al unei prezentări în revista *Historia*, care a stat la baza acestei adaptări). Din spirit de contrazicere, dar mai ales pentru că partidele de stânga îi par pacifiste. În ce privește stilul lui, el nu este nici pe departe pacifist. Dimpotrivă: incisiv și virulent.

Jacques-Yves, fratele cel mic, se căsătorește, cu mare pompă, pe 12 iulie 1937, cu Simone Marguerite Marie Melchior. Tânărul cuplu se instalează la Bandol, în departamentul Var, unde pe 6 mai 1938 Simone aduce pe lume primul lor copil, un băiat, Jean-Michel.

Pierre-Antoine este atunci în Spania și nu poate participa, alături de familie, la bucuria botezului. Realizează reportaje pe frontul războiului civil, pentru săptămânalul de dreapta *Je suis partout*, condus de Pierre Gaxotte, istoricul, fostul secretar al lui Charles Maurras (*Magazin istoric*, nr. 4/1998). Dar mai ales îi place

să discute politică. Când se întoarce, în iulie 1938, le împuie capul tuturor cu ideile lui socialiste și comuniste.

La ceai cu Ribbentrop

În septembrie, reporterul Pierre-Antoine Cousteau merge la Congresul Partidului Național-Socialist german de la Nürnberg. Împreună cu alți ziariști, este invitat la ceai de Joachim von Ribbentrop, ministrul de Externe al lui Hitler.

Pe 23 august 1939, tânărul se întoarce acasă de la redacție, la ora 6 dimineața. La micul dejun, soția sa

Fernande îl anunță că sovieticii au semnat un pact cu germanii (*Magazin istoric*, nr. 8/1998). Și mai adaugă că el trebuie să se considere mobilizat. Și Jacques-Yves este pe picior de război. După armistițiul, când Simone se pregătește să nască a doua oară (tot un băiat, Philippe), pe soțul ei îl așteaptă o misiune rocambolescă.

Totul începe spre sfârșitul celui an, când unui căpitan de fregată, un anume Robert Antoine, convocat la Vichy, unde era instalat guvernul lui Pierre Laval, i se încredințează o misiune precisă de către Biroul 2: să procure codul secret utilizat de

italieni pentru a comunica pe teritoriul francez și cu Roma. Obiectivul este simplu: să-l convingă pe amiralul Darlan că italienii nu respectă termenii convențiilor de armistițiu.

Antoine are tactica lui: trebuie să pătrundă într-un sediu al unor delegații italiene, pentru a fotografia codul. El studiază amănunțit, împreună cu un colaborator, configurațiile sedilor comisiilor instalate la Nisa, Toulon, Marsilia etc. Și crede că cele mai serioase șanse le-ar avea la Sète. Zis și făcut.

La începutul lui ianuarie 1941, declanșează acțiunea. Este ajutat de alți câțiva specialiști, între care Jacques-Yves Cousteau, fotograf, fără de care nu ar putea fi obținut codul inamic. Jandarmul de pază nu este deloc mirat de vizita tardivă. Ba chiar îi salută pe falșii ofițeri italieni, îmbrăcați în uniformă.

Odată încheiată misiunea, Jacques-Yves dezvoltă filmele. 48 ore mai târziu, căpitanul de fregată Antoine se află la Vichy, cu prada. I se transmit felicitări din partea amiralului Darlan... care hotărăște să nu utilizeze prețioasele documente.

În acest timp, Pierre-Antoine Cousteau, cel mobilizat din august 1939, este luat prizonier la 25 iunie 1940, ziua armistițiului. Ajunge în Turingia și este internat într-un lagăr, în condiții de detenție foarte

grele. În septembrie, la intervenția lui Otto Abetz, ambasadorul Reichului la Paris, scriitorul-ziarist este eliberat. La câteva ore de la intrarea sa în Paris, în apartamentul familiei, pleacă la redacția lui *Je suis partout*, unde ia conducerea publicației. Scrie violent despre francezii care au o altă părere decât are el despre ce se întâmplă în țară. Lovește dur în republicani și în gaulliști, este de un antisemitism virulent.

Jacques-Yves se consacră pasiunii sale mai vechi: cinematograful. Sabordarea flotei franceze, în noiembrie 1942, îl prinde chiar la Toulon (*Magazin istoric*, nr. 1/1972). În câteva ore, marea înghite totul. În sfârșit, marinarii sunt demobilizați, dar altă tragedie! Munca obligatorie în Germania. Va reuși însă să scape de ea. La 10 aprilie 1943, la Teatrul

Național din Palatul Chaillot se inaugurează primul Congres al filmului documentar. „Internationaler Kultur Film“, îi spun ceremoniei ofițerii armatei de ocupație, prezenți la festivitate. Filmele americane și engleze sunt interzise pe întreg teritoriul țării. O secție de propagandă germană, ad-hoc creată, se ocupă cu organizarea festivalului, în ideea propagării „spiritului de colaborare“ cu producția franceză de film.

Luni, 12 aprilie 1943, ora 20.15, este proiectat un film al lui Jacques-Yves Cousteau. În juriu sunt nume mari: scriitorul Marcel Pagnol, dansatorul Serge Lifar, sculptorul Paul Belmondo, tatăl viitorului actor Jean-Paul. Filmul lui despre lumea submarină este bine primit de presă, chiar dacă nu i se decernează nici un premiu.

Jacques-Yves cu a doua sa soție, Francine, în 1995

JE SUIS PARTOUT

Le Grand Hebdomadaire Politique et Littéraire

Directeur: GABRIEL LEROUX

PAC (în dreapta imaginii) și frontispiciul săptămânalului al cărui redactor-șef a fost

Grație impresiei făcute la Palatul Chaillot, Jacques-Yves obține autorizațiile necesare pentru a turna scurt metraje și, mai ales, pentru a cumpăra peliculă, lucru rar. Pierre-Antoine își însoțește deseori fratele la „Propaganda Staffel“, pe Champs-Élysées, unde cei doi îl întâlnesc pe Dr. Eich, patronul serviciului de presă german.

Mauriac semnează pentru

Începutul lui 1944, an important pentru Franța. Anul eliberării. An greu pentru Pierre-Antoine. El trebuie să părăsească Parisul cu opt zile înainte de sosirea Aliaților. A fost totuși redactor-șef la *Je suis partout*... Ajunge la Landau, apoi la Baden-Baden și pe 11 iulie 1945 este arestat în

colaboraționist. Este obosit, trist, împăcat cu soarta. Surăde blând cameramanului francez în uniformă care filmează prizonierii.

Părinții lui, Daniel și Elisabeth Cousteau, află curând că fiul lor este în captivitate. Jacques-Yves merge să-l caute în Austria. Nu-l găsește. Știe că mare parte dintre prizonieri a reușit să fugă în Spania, în Argentina, dar la niște actualități cinematografice, vede chipul surăzător al fratelui, între alți colaboraționiști francezi arestați în Tirol.

Primele audieri ale lui PAC încep la Paris, în ianuarie 1946. Debutează acum o patetică legătură epistolară între cei doi frați, care va dura câțiva ani. „Până când nu vei fi lângă noi, nimic nu are sens“, îi scrie Jacques-Yves „Bătrâ-

nului Pierre“. În închisoare, acesta se îmbolnăvește de piodermită.

Procesul lui se deschide în noiembrie 1946. Jacques-Yves hotărăște să depună mărturie în favoarea fratelui. Ca să impresioneze, arbo-rează uniforma de ofițer. Pierre-Antoine intervine deseori în ședințe, explică și argumentează acțiunile din timpul Vichy-ului și așteaptă mai multe săptămâni în anticamera morții. Are un moral prăbușit. Soția sa, Fernande, și fratele, Jacques-Yves, soliciță semnăturile unor intelectuali de prestigiu în sprijinul arestatului. François Mauriac semnează primul.

În fine, vestea cea mare. Pe 9 aprilie 1947, președintele Republicii, Vincent Auriol, comută pedeapsa cu moartea în muncă silnică pe viață. Anii trec. În scrisorile către fratele său, Jacques-Yves îi povestește despre deplasările lui în largul și latul lumii, despre proiectele sale de filme și de cărți. În 1953, Pierre-Antoine își recapătă libertatea.

A stat aproape 10 ani în închisoare. Starea sănătății lui este deplorabilă, dar detenția nu i-a răpit morgană și umorul. Într-o Franță

paralizată de greve, scrie: „Am părăsit în august 1944 o Franță lipsită de transporturi, gaz, electricitate, telefon și serviciu postal. Găsesc în august 1953 o Franță lipsită de transporturi, gaz, electricitate, telefon și serviciu postal”.

Intervin modificări în viața sa privată. Fernande, soția lui, moare de o tumoră pe creier. În octombrie 1954 se recăsătorește cu Françoise-Thérèse, o ziaristă pariziană de origine alsaciană.

În 1957, căpitanul de corvetă Jacques-Yves Cousteau părăsește oficial armata. O ruptură pur administrativă, pentru că, în realitate, ofițerul cineast își va păstra legături mai mult decât privilegiate cu marina militară. Devine director al Muzeului de Oceanografie din Monaco. „Palme d'or” la Festivalul de la Cannes, pentru *Lumea tăcerii* (1955), îi va aduce reputația internațională.

În 1958, la sfârșitul unei misiuni pe ocean cu nava „Calypso”, află despre

agonia fratelui lui, victimă a unui cancer de colon. Jacques-Yves aduce cei mai buni medici pentru a-l examina. Zadarnic. Va sta la patul său până la ultima suflare. Celebrul cineast Louis Malle acceptă să dea sânge pentru bolnav (are grupa 0 Rh negativ, o grupă rară, ca și Pierre-Antoine). După mai multe săptămâni de dureri atroce, Pierre-Antoine Cousteau se stinge, la 17 decembrie 1958. Are 52 de ani. Opera sa postumă se va intitula *În acele timpuri...* ■

În vara anului 1999, presa franceză a reluat cazul Cousteau în context de familie. Când scriitorul Erik Orsenna a pronunțat elogiul comandantului Cousteau, al cărui fotoliu în Academia Franceză îl ocupa în acea zi, cotidianul *France-Soir* (17 iunie) a publicat o scrisoare a lui Jacques-Yves, datată 1 mai 1941 și adresată unui prieten, comandantul Philippe Taillez.

Sosit la Marsilia în misiune (lucra în serviciul de informații al marinei), împreună cu soția sa, Simone, și cei doi băieți ai lor, Jacques-Yves Cousteau se plângea de proastele condiții materiale în care trăia, de lipsa unui apartament confortabil, „pe care nu-l vom avea până când n-o să-i dăm pe usă afară pe acești mizerabili de ovrei care ne stau în coaste”.

„Aceste propoziții sunt clar rasiste și antisemite – comentează în *France-Soir* biograful lui Cousteau, Bernard Violet. Și nu sunt nici primele, nici ultimele. Amintiți-vă de declarația sa din anii '80 despre musulmanii care iau cu asalt Franța. Singura lui circumstanță atenuantă – aș îndrăzni să afirm – este acest antisemitism primar, în care se scălda Franța începând din anii '30”.

Ce crede Erik Orsenna? „Este, fără îndoială, o scrisoare urâtă. Dar mi-e teamă că dacă s-ar deschide toată corespondența francezilor epocii și s-ar asculta înregistrarea convorbirilor lor alte antisemitisme de acest tip ar ieși la iveală. Altfel Pétain n-ar fi putut găsi consens în Franța”.

LA CURTEA PRINCIARĂ DE LA ALBA IULIA ÎN VREMEA BATHOREȘTILOR

Catedrala romano-catolică din Alba Iulia

FLORIN STAN

Transilvania, chiar și în vremea cât s-a aflat în cadrul Regatului ungar, nu a renunțat la autonomia sa. Dinastia Corvineștilor, prin Iancu de Hunedoara, guvernator al Ungariei (1446-1453), a deschis drumul înnoirilor, al corelărilor la realitățile occidentale.

Din a doua jumătate a secolului XVI, după dispariția Regatului ungar în urma înfrângerii suferite în fața trupelor otomane la Mohács (1526), Transilvania devine tributară Porții, bucurându-se însă de o deplină autonomie internă. Și-a putut astfel continua nestânjenită dezvoltarea culturală.

Din 1576, când pe tron se urcă Ștefan Báthory, voievodul dintre 1571 și 1575, devenit acum principe, dar și rege al Poloniei, situația la curtea transilvană se schimbă radical. În final de epocă renașcentistă, plină de acerbe confruntări între Reformă și Contrareformă, dar și de presiunea puterii otomane, la curtea de la Alba Iulia domnește o adevărată dinastie de principii „apuseni” – Bathoreștii.

Palatul principilor transilvani, inițial unul episcopal, a fost refăcut din temelii de către Ioan II Sigismund (1540-1551, 1556-1571). Bathoreștii au fost cei care i-au dat strălucirea. Primul, în ordine cronologică, Ștefan Báthory, l-a refăcut în stil italian. El și-a dat numele și de alte construcții, cum ar fi podul peste Mureș și apeductul din palat. Iar nepotul său, principele Sigismund (1581-1597, 1598-1599, 1600-1601), s-a remarcat și el prin mici adaosuri. În 1590, el a cerut să se reconstruiască orga catedralei, distrusă în timpul confruntărilor religioase din 1566.

la Alba Iulia, în a doua jumătate a secolului XVI, viața de curte își trăiește apogeul, cu mode occidentale și, deasupra tuturor, frumusețea feminină...

Exemplele sunt numeroase. Astfel, Cristofor Báthory, fratele ilustrului Ștefan, principe transilvan (1576-1581), se căsătorise înainte de a urca pe tron cu Elisabeta Bocskai, nobilă calvină autohtonă. Ceilalți doi Bathorești se orientează în alegerea soțiilor spre Europa Occidentală. După cum relatează călătorul francez Pierre Lescapier, prin 1574 se încerca, cu acordul reginei-mame a Franței, Caterina de Medici, perfectarea unei „afaceri” matrimoniale ce o privea pe o anume domnișoară de Chateaufort, de la curtea regelui Carol IX al Franței. Ștefan Báthory era foarte interesat, după spusele călătorului, atât de frumusețea și vârsta respectivei domnișoare, cât și de înrudirea acesteia cu regii francezi. În cele din urmă, proiectul nu s-a realizat, deoarece un italian, „cântăreț din liră și din gură”, sosit la Alba Iulia de la curtea franceză, l-a convins pe principe de... imoralitatea domnișoarei de Chateaufort și de faptul că aceasta nu era nici pe departe înrudită cu familia regală a Franței. Moartea regelui Carol IX a pus capăt planurilor.

La sfatul italienilor de la curte, Sigismund Báthory a încercat să realizeze o alianță cu o prințesă italiană. Mai exact, cu sora marelui duce de Toscana, Leonora. Principele primise portretul fetei și se îndrăgostise atât de tare de aceasta, încât nici noaptea nu se putea despărți de el. Deci, în 1591 îl trimite pe cancelarul Ștefan Josika, încărcat cu daruri frumoase, la curtea din Florența, pentru a cere mâna mult visată. Dar planul e din nou irealizabil... Emisarul ardelean ajunge prea târziu, mâna dușesei fiind deja promisă contelui de Neapole. Doar peste câțiva ani, în 1595, prin-

cipele va reuși să-și găsească mireasa: pe Maria Cristierna, membră a dinastiei de Habsburg, înrudită cu împăratul Rudolf II.

O curte cosmopolită, înțesată de lume, fie ei nobili, neguțători, meșteri, soli sau servitori. Cu nume uneori sonore, altelei nu — ca în cazul lui Francisc Forgács. Înrudit cu familia Bathoreștilor, Francisc e un personaj interesant, cu studii de teologie la Padova, cleric, apoi chiar cancelar, prin intervenția lui Ștefan Báthory. În 1572, el îi cere papei Grigore XIII să-l elibereze de sub... jurământul de celibat, dar, deși i se aprobă, cancelarul nu s-a mai căsătorit niciodată.

Ștefan Báthory

Familia princiară trăiește după norme extrem de bine stabilite. Un iezuit maghiar, Ioan Leleszi, cu studii de filosofie, litere și filologie la Praga, are ca sarcină educarea copiilor principelui Cristofor, Sigismund și Cristina. Aceștia vor învăța catehismul, disciplinele umaniste, matematica și etica. În fața viitorului principe, la masă, nu se vorbea decât despre țări străine, despre vitejie și război sau vânătoare. După moartea lui Cristofor (1581), grija lui Ștefan

Báthory față de copil merge până acolo, încât le indică dascălilor chiar și momentul când Sigismund trebuia să consume... fructe; era sănătos doar la amiază și seara.

rinde strălucit contur o adevărată viață de curte la Alba Iulia. Apare și o bogată activitate muzicală. Ștefan Báthory cânta la clavecin și își ține instrumentul prea drag în camera sa, lucru total neobișnuit, chiar și în cazul... femeilor! Despre Sigismund, italianul Pietro Busto, muzician aflat, în ultimul deceniu al secolului, la Alba Iulia, afirma că știa să cânte la mai multe instrumente și compunea piese muzicale ce puteau concura cu ale celor mai buni compozitori. Bineînțeles că informația lui Busto trebuie privită critic, deoarece face

parte dintr-o scriere de propagandă în favoarea principelui, dar, în mod cert, o oarecare doză de adevăr conține. În același timp, principii se înconjoară de muzicieni. Nu avem dovezi directe care să ateste existența unor ansambluri muzicale sau a unor muzicieni din vremea lui Ștefan Báthory, dar trebuie să fi existat. În sprijinul ipotezei noastre vin două informații din epocă: prima îl arată pe principe cerându-le bistrițenilor să repare niște viori trimise de la curte, iar a doua aduce în atenția noastră o importantă colecție de instrumente muzicale lăsată de Ștefan Báthory la moartea sa.

Cu adevărat, epoca lui Sigismund Báthory reprezintă culmea înflorii artei muzicale în secolul XVI la Alba Iulia. Îndrăgostit de Renașterea italiană, el a căutat constant să atragă la Alba Iulia instrumentiști și compozitori valoroși. Rezultatul va fi stabilirea unor legături cu Italia muzicală și afirmarea profesionalismului în muzica de la curte. Se produce acum o adevărată invazie de muzicieni străini (din Saxonia, Prusia și mai ales Italia), unii dintre ei cu renume în epocă, precum Giovanni Battista Mosto sau Antonio Romanini. Se constituie chiar și o orchestră formată din circa 20 de instrumentiști (număr mare pentru acele timpuri!), condusă de un „magister capellae”, ca Pietrò Busto, Giovanni Battista Mosto, Mateo Foreste. Franco Sivori, trimisul lui Petru Cercel, în 1584, într-o solie la Alba Iulia, pomeneste despre existența a... două orchestre.

pare chiar o anume dispunere în spațiul palatului a orchestrelor. Astfel, o trupă de artiști ce cânta la instrumente cu coarde și la instrumente de suflat din lemn se afla în sala de ceremonii, în timp ce o alta, compusă din suflători, era plasată în afara palatului.

Alături de orchestră se remarcă și unii instrumentiști soliști: flautiști, chitariști, organiști, clavecinști. Se ajunsese chiar în stadiul în care, la un moment dat, și cantorul catedralei de la Alba Iulia era venețian – Nicoletto Menti.

ar concertele pe care muzicienii le susțineau deveneau prilejuri de afirmare și pentru alte categorii, precum actorii, dansatorii, bufonii, luptătorii și jucătorii de minge.

Principele se simțea în largul său în tovărășia artiștilor străini și de aceea făcea tot ce putea pentru a-i reține la curte. Le acorda titluri, le dăruia moșii și case. Spre exemplu, la 8 mai 1595, la porunca sa, instrumentistul italian Pietro Busto primea o reconfirmare a proprietății lui asupra unei case din oraș, pe Strada Italianilor.

Mulțimea de artiști necesita, desigur, o întreținere costisitoare. În dieta din 1591, stările îl acuză pe principe că nu se ocupă cu nimic altceva decât cu muzica și cu distracțiile, stârnindu-se un adevărat conflict între italieni și nobilimea autohtonă. Iată de ce, la prima renunțare la tron a lui Sigismund, în 1597, pleacă din Transilvania și cea mai mare parte a „celor cu șireturi” (după cum erau numiți muzicienii grație hainelor).

Chemarea la Alba Iulia a unor nume marcante ale muzicii europene, organizarea unor orchestre foarte mari și foarte scumpe pot fi interpretate ca măsuri menite a spori fastul curții princiare și implicit al principelui. Orgoliul principilor părea măgulit. Pentru ei se vor compune piese și se vor înălța ode. Cât de mult a trebuit să conteze în acest sens, pentru Sigismund Báthory, acea dedicație făcută de Girolamo Diruta, un compozitor organist și teoretician de faimă mondială? Nu știm cu siguranță. Dar cuvintele rămân pentru eternitate

Principe
Sigismund Báthory

pe cunoscuta sa lucrare pentru orgă, intitulată sugestiv *Il Transilvano*: „Al Serenissimo prencipe di Transilvania il Signor Sigismundo Báthory“.

Suntem în fața unui împrumut de uzanțe de la celelalte curți europene. Pretutindeni principii, monarhii vedeau în muzicieni o modalitate de a-și asigura prestanță și renume. Chiar și construirea la comanda lui Sigismund a unui instrument cu tastatură, precum orga, devine un bun prilej pentru etalarea bogăției și a blazonului familiei.

Dar palatul trăia mai ales prin banchete. Organizate fie de principe, fie de diferiți demnitari, la ocazii din cele mai variate: evenimente importante, primirea unor soli de seamă, sărbători religioase sau familiale.

Comesenii erau diferiți. Despre Ștefan Báthory știm că era cumpătat în timpul ospetelor, mânca puțin, bea doar câteva pahare cu vin, retrăgându-se apoi în camera sa. Sigismund Báthory, însă criticat de Dietă pentru numeroasele petreceri, nu prea îi semăna. Aflat în Transilvania în 1597, nuntial apostolic Alfonso Visconti observa că principele pleca, zile în șir, prin țară, însoțit doar de câțiva muzicieni favoriți; conducerea țării rămânea în sarcina cancelarului.

Franco Sivori, despre care am mai amintit, trimis de Petru Cercel la Alba Iulia pentru a cere mâna surorii principelui, relatează desfășurarea unui banchet organizat după tipicul italian, cu mese bogate și muzică. Același sol vorbește și despre alte banchete, date în cinstea venirii sale la curtea transilvană și de către nobilii palatului Giorgio Biandrata și Wolfgang Kovácsöczy.

La aceste banchete, ca de altfel în viața de fiecare zi, un rol de frunte îl aveau bucătarii. Ei făceau ca mesele să fie pline cu o mulțime de feluri de mâncare, așa cum remarcă în 1595 călătorul italian Cesare Viandana. Curtea avea, se pare, bucătari iscusiți, care, prin ceea ce ne-au

transmis impresiile contemporanilor, ne îndreptătesc să vorbim despre o adevărată artă culinară ce se practica la palatul princiar din Alba Iulia. Un singur exemplu: unul dintre bucătarii familiei Báthory este autorul unei cărți de bucate, *Szakács Tudanamy*, ce cuprindea indicații pentru servirea mesei, dar și nu mai puțin de 62 de rețete culinare.

La Alba Iulia, viața de curte punea mare accent pe vestitele întreceri cavaleresti, ce cunosc o adevărată înflorire în secolul XVI. Dacă este să-i dăm crezare lui Pietro Busto, Sigismund Báthory avea mare înclinație spre jocurile cu caracter sportiv. Era iscusit în cele cu minge și roata, mânuia bine spada, ridica greutatea, rupea frângerii și lanțuri și era neîntrecut la concursul cu lancea. De bună seamă că italianul exagera atunci când vorbea la superlativ despre calitățile patronului său, dar interesul principelui pentru astfel de manifestări nu poate fi pus la îndoială.

În primăvara anului 1590, Sigismund a organizat, împreună cu alți nobili de la curte, tumiruri și concursuri de alergări. Conform regulilor, unul dintre participanți, Ștefan Josika, l-a provocat pe Balthasar, unul dintre organizatori, la concursul de alergare. Acesta a acceptat și a câștigat, iar la urmă chiar l-a bătut cu pumnii și cu o bâta pe Josika, deoarece originea socială a acestuia din urmă era inferioară. Întâmplarea a fost considerată de principe drept o insultă la adresa sa, deoarece erau cunoscute relațiile foarte strânse de prietenie dintre el și Josika. De aici va izbucni un adevărat conflict.

i vânătoarea avea loc important în distracțiile epocii. La Alba Iulia, ea era practică zilnic, conform surselor documentare, și deținea un rol important în educația tinerilor. Un alt călător, Pierre Lescapier, era luat în fiecare dimineață de principele Ștefan Báthory la vânătoare de iepuri sau cu șoimi.

Cristofor Báthory,
fratele lui Ștefan și
tatăl lui Sigismund

O curte încărcată de fast, bogăție și lux, epatând mai cu seamă la marile ceremonii ale familiei princiare, fie ele nunți sau înmormântări.

Nunta lui Sigismund Báthory cu arhiducesa Maria Cristierna de la 1595 ne lămurește asupra ceremonialului aulic. Mariajul fusese perfectat la Graz, de către trimișii principelui ardelean, Ștefan Bocskai și Alfonso Carrillo, împreună cu arhiducesa-mamă și fratele miresei, arhiducele Maximilian. Viitoarea principesă venea în Transilvania însoțită de un mare alai. Ei vor fi întâmpinați de Sigismund la Teiuș, unde se construise un cort imens pentru primirea înalților oaspeți.

Tot aici s-au văzut pentru prima dată și cei doi logodnici. Adusă într-o caleașcă trasă de opt cai albi, Maria Cristierna a intrat în Alba Iulia în sunet de trompetă și salve de tun.

Ceremonia cununiei a avut loc la 16 august 1595. De la palat până la biserică, perechea princiară s-a deplasat printre două coloane de soldați din gardă. Grandoarea ceremoniei era subliniată, printre altele, și de costumele celor doi: Sigismund purta un veșmânt roșu, iar Maria Cristierna – unul albastru. Mai mult, biserica fusese și ea împodobită, în fața altarului fiind ridicat un baldachin ornamentat, sub care cei doi au îngenucheat în timpul ceremoniei oficiate de nunțul apostolic Visconti.

La cealaltă extremă a ceremonialului aulic, din punctul de vedere al destinului uman, să urmărim și o înmormântare. În anul 1581, principele Cristofor Báthory – o fire bolnăvicioasă întreaga viață – e răpus de... „posomoreață“, după moartea soției sale Elisabeta. O vizită în „îndepărtatul“ Cluj îi agravează boala și, întors la Alba Iulia, moare, nu înainte de a-și face testamentul în fața confesorului său, Ioan Leleszi. Ceremonialul înmormântării principelui

începe la palat și se continuă la biserica ieziuților. Pentru trecerea cortegiului funerar spre biserică, străzile orașului, pline de noroi, sunt acoperite cu scânduri.

astrum doloris“ era învelit cu postav negru, iar în fața lui erau așezate însemnele puterii: o coroană princiară aurită, un sceptru și un pumnal. Cu postav negru erau acoperite atât podeaua și altarul, cât și pereții bisericii. Pe sicriu erau așezate 14 lumânări și blazonul funerarului. La cele patru colțuri fuseseră puse tot atâtea scaune, pentru preoții oficianți.

În fruntea cortegiului mortuar, pe drumul spre biserică, flutura un mare steag din atlas negru cu blazonul celui decedat. Sicriul era învelit în catifea neagră și era purtat de 12 magnați, iar în jurul lui mergeau 50 de slugi cu lumânări în mâini. În urmă, cernit, venea Sigismund, fiul defunctului principe.

Ulterior, în 1583, regele Ștefan Báthory al Poloniei comandă sculptorului olandez Willem van den Blocke un monument funerar

pentru fratele său decedat. Realizat la Gdansk, el a fost transportat la Alba Iulia, unde a fost instalat imediat. Din nou cheltuieli enorme... Doar transportul a scos din punga regală 1 500 de florini. Toate solemnitățile, parăzile, banchetele se desfășurau după un ceremonial identic, de cele mai multe ori, cu acela de la marile curți din Apus. Existența unei etichete se poate urmări de la datele de desfășurare a ceremoniilor și până la așezarea la masă a participanților, în detaliile cele mai mărunte.

Marile ceremonii se desfășoară în zilele de sărbătoare religioasă sau la date apropiate de acestea. În mormântarea lui Cristofor Báthory avea loc în Duminica Floriilor din 1581, reconfirmarea lui Sigismund ca principe se producea în timpul Crăciunului anului 1588, iar

Bălgradul acesta, botezat Fehérvár, prin traducere, de stăpânitorii cei noi, ajunsese astfel cetate crăiască, puternică și mândră, bine întărită și apărată. În ea își află scaun episcopul catolic de curând creat, al pământurilor „de peste munte“, ardelene; aici stătea mai mult decât aiurea voievodul țării, care era pus acuma de purtătorul coroanei ungurești...

Bălgradul nostru fu capitala principilor unguri din Ardeal.

*N. Iorga,
Pagini alese*

nunta noului principe la 6 august 1595, de sărbătoarea Schimbării la Față.

Eticheta impune și o costumație aparte. Astfel, în timpul ceremoniilor, principele Sigismund Báthory poartă un veșmânt specific, roșu, culoare simbol al puterii, des întâlnită în costumele marilor monarhi ai Europei. Culoarea roșie, blămurile de zibelină, catifelele, postavurile fine erau semnele unui cod vestimentar.

Ceremonialul, simbolismul vestimentar sunt afișate de fiecare dată când un reprezentant dinafara principatului ajungea la Alba Iulia. Regulile sunt stricte. Principele este obligat, în toate cazurile, să își trimită reprezentanții (mari nobili și dregători de la curte) în întâmpinarea noilor veniți, soli sau oaspeți de vază, până la 2-4 mile distanță de Alba Iulia. Aici acestora li se transmite salutul pricipelui, apoi li se oferă cai odihniți, pe care să-și continue drumul spre curte sau chiar, uneori, trăsura princiară. Dacă Franco Sivori primește doar cai odihniți, protonotarul Attilio Amalteo se bucură de confortul unei trăsuri.

Aând solii ajung la palat, e rândul principelui să le iașă în întâmpinare. Diferit, în funcție de rangul celui care îi trimitea: în cazul vizitei unui sol otoman, principele îl întâmpină înainte de a ajunge la palat, pe trimișii papei îi așteaptă la scările palatului, iar pe mai modestul Franco Sivori îl primește în sala de ceremonii.

Dincolo de comportamentul de paradă față de soli, ei se bucurau de o atenție specială la curtea de la Alba Iulia. Pentru ei fusese construită o clădire unde urmau să fie găzduiți pe timpul sederii în Capitală. În 1575, atunci când magnații polonezi vin în Transilvania spre a-i face principelui invitația de a ocupa tronul Poloniei, au fost cazați la Mediaș. Înseamnă deci că ea ori nu fusese construită încă, ori era neîncăpătoare pentru numărul solilor. Sigur, în 1580, casa era

distrusă de un trăsnet, dar la numai patru ani, în 1584, Franco Sivori o găsea refăcută complet. După ce li se organiza găzduirea, solii erau primiți de principe în audiență. Sărutul mâinii,

obicei vasalic occidental, nu era îngăduit de eticheta locală și mulți veniți vor rămâne muți de uimire.

udiențele erau publice sau private (secrete) și se desfășurau, după cum observa un alt contemporan, Attilio Amalteo, după eticheta de la curțile celor mai mari monarhi ai Europei, spre neplăcerea curtenilor. Explicația

era simplă: în timpul discuțiilor, atât principele cât și trimisul străin ședeau pe scaun, cu capul acoperit, în timp ce curtenii, care asistau, rămăneau în picioare și... descoperiți.

În ceea ce privește banchetele ce se organizau în cinstea solilor, Cesare Viandana, un alt observator, relatează că, la fel ca în apus, înainte de a se așeza, participanții se spălau pe mâini. Iar la masă, principele avea întotdeauna un loc bine determinat: ocupa singurul loc

din mijlocul laturii lungi, având de o parte și de alta pe favoriți și pe oaspeți de vază. Când participa și principesa Maria Cristierna, perechea princiară se așeza în capul mesei, iar invitații pe cele două laturi lungi ale ei.

Istoriografia este unanim de acord că sfârșitul secolului XVI și începutul veacului XVII reprezintă pentru Transilvania apogeul Renașterii, al curții princiare după modelul apusean. Alba Iulia trăia prin și pentru principe. Culori, personaje, muzici, banchete și întreceri cavalești. Și cel mai bine ar fi să urmărim sfatul menestrelului: „dacă v-au plăcut bufonii, mai poftiți și mâine seară”...la Alba Iulia! ■

Maria Cristierna

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

Cărți de la Editura Enciclopedică

- **P.P. Panaitescu – PETRU NOVILA. STUDII** (ediție îngrijită, postfață, note și comentarii de Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely).
1996, 153 pp.

- **S.B. Dășkov – DICTIONAR DE ÎMPĂRAȚII BIZANTINI** (traducere de Viorica Onofrei și Dorin Onofrei).
1999, 509 pp.

- **C.V.R. Schuyler – MISIUNE DIFICILĂ. JURNAL** (cuvânt înainte de general de corp de armată Dumitru Cioflină; ediție îngrijită de lt. col. Alexandru Oșca și lt. col. Mircea Chiritoiu; traducere: Sorana Georgescu-Gorjan și Alina Petricel).
1997, 411 pp.

- **Silviu Crăciunaș – URME PIERDUTE** (traducere de Sânziana Dragoș și Gheorghe Dragoș; postfață: Dorana Coșoveanu).
2000, 383 pp.

- **Horia Stanca – FRAGMENTARIUM BERLINEZ. 1942-1945.**
2000, 293 pp.

- **Al. Zub – DE LA ISTORIA CRITICĂ LA CRITICISM (ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ SUB SEMNUL MODERNITĂȚII).**
2000, 382 pp.

- **Șerban Papacostea – OLTEȚIA SUB STĂPÂNIREA AUSTRIACĂ (1718-1739)** (ediție îngrijită de Gheorghe Lazăr).
1998, 373 pp.

- **Virgil Cădea – MĂRTURIILE ROMÂNEȘTI PESTE HOTARE. MICĂ ENCICLOPEDIE DE CREAȚII ROMÂNEȘTI ȘI DE IZVOARE DESPRE ROMÂNI ÎN COLECȚII DIN STRĂINĂȚATE. II. INDIA-OLANDA: SUPPLIMENT ALBANIA-GRECIA.**
1998, 413 pp.+XVI pl.

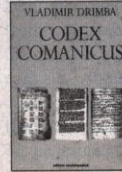
- **N. Iorga – ISTORIA ROMÂNILOR. VOLUMUL IV. CAVALERII** (volum îngrijit de Stela Cheptea și Vasile Neamțu).
1996, 373 pp.

- **N. Iorga – ISTORIA ROMÂNILOR. VOLUMUL V. VITEJII** (volum îngrijit de Constantin Rezachevici).
1998, 476 pp.+VIII pl.

- **Gheorghe Brătianu – SFATUL DOMNESC ȘI ADUNAREA STĂRILOR ÎN PRINCIPATELE ROMÂNE.**
1995, 328 pp.

- **Vladimir Drimba – CODEX COMANICUS. ÉDITION DIPLOMATIQUE AVEC FAC-SIMILÉS.**
2000, 296 pp.

DON CARLOS, FIUL NEÎNTELES

CONSTANTIN ANTONIADE

Depozitară a spiritului iscoditor al Renașterii, falnica Veneție medievală poate fi mândră de emisarii ei, prezenți la toate marile curți europene. Păstrate în arhivele Serenissimei, rapoartele acestora (le Relazioni) vădese finii și penetranți observatori ai situației interne și ai actorilor scenei politice din țările unde erau acreditați. Cel puțin o dată la opt zile în orașul-lagună seseau adevărate modele de precizie, luciditate, acut spirit de observare a detaliului semnificativ. Și astăzi, la peste patru secole distanță, curțile și cabinetele vremii capătă viață sub pana talentaților ambasadori ai Veneției.

Cititorii fideli ai Magazinului istoric s-au putut întâlni cu asemenea informații în urmă cu 12 ani (nr. 2-4/1989), când am preluat câteva pagini din lucrarea Les Ambassadeurs de

Venise au XVI-e siècle (Ambasadorii Veneției în secolul XVI), semnată de o personalitate a culturii române din exil, Constantin Antoniaide (1880-1954): filosof, sociolog, diplomat.

Mare admirator al Renașterii italiene, acesta a creat el însuși reușite portrete ale epocii: Francesco Guicciardini, Machiavelli, Benvenuto Cellini, Pietro Aretino, Isabella D'Este.

Revenind la ambasadorii venețieni, să urmărim zbuciumata viață a nevolnicului Infante don Carlos (fiul regelui spaniol Filip II), cel peste ani strămutat în literatură și muzică de Friedrich Schiller și, respectiv, Giuseppe Verdi. Probabil însă că nimeni nu l-a putut surprinde mai viu, mai vizual, de-a dreptul cinematografic, decât măiestrii emisari ai Republicii venețiene, care i-au stat în preajmă.

Filip II (stânga) și don Carlos; în fundal Palatul Escorial

În 1568, la curtea spaniolă s-a produs o sumbră dramă de familie: rebeliunea, arestarea și moartea lui Don Carlos, fiul cel mai mare al regelui și moștenitorul tronului. Cinci ambasadori venețieni l-au cunoscut pe Infante și l-au descris, de la vârsta de 12 ani până la lamentabilul său sfârșit. Primul l-a menționat Federico Badoaro, în raportul său din 1557:

„Printul don Carlos are 12 ani; are capul mare, disproporționat; părul negru; constituție fizică slabă; pare să aibă un suflet rău. Iată ce se povestește: când i se aduce de la vânătoare un iepure sau alt animal, îi place să le vadă arzând de viu; odată i s-a dat o broască țestoasă mare; întrucât aceasta l-a mușcat de deget, el i-a desprins capul cu dinții. Se pare că este îngâmfat, deoarece nu suportă să stea în picioare cu bereta în mână în fața tatălui său sau bunicului său; este violent și pătimăș în opiniile sale”.

La 17 ani Paolo Tiepolo îl vede și mai sumbru: „Printul don Carlos, unicul fiu legitim al regelui, s-a născut la 9 iulie 1545, cauzând moartea mamei sale (Maria de Portugalia). Este foarte mic de statură, cu aspectul urât și neplăcut, o constituție melancolică; a suferit timp de aproape trei ani de o febră care revenea din patru în patru zile. A avut și încă mai are obiceiuri ciudate. Copil fiind, el nu numai că a mușcat, dar a mâncat sânul a trei doici, care au fost cât pe ce să moară.

Nu a vorbit până la vârsta de cinci ani, iar primul cuvânt pe care l-a articulat a fost *nu*... Crescând, nu a prins gustul literelor, nici al armelor, al cailor sau altor lucruri virtuozice și plăcute, ci numai de a face rău altora. Din câte se știe, el nu iubește pe nimeni, dar urăște de moarte mulți oameni.

Îi place să primească daruri, dar nu oferă niciodată; este incapabil să ajute pe cineva, dar e foarte înclinat să dăuneze. Este încăpățânat și de neclintit în opiniile sale; vorbește prost și cu dificultăți, înghițind cuvintele. Ținând seama de vârsta sa de 17 ani, înțelege puțin din treburile lumii”.

Mama vitregă – singura iubire

Doi ani mai târziu, Giovanni Soranzo aduce și el noi detalii. „Nu ascultă și nu ține seama de nimeni și, dacă îmi este permis să spun, nu-l respectă nici pe rege. Când tatăl își arată nemulțumirea, el se așază pe pat, mânia provocându-i o febră puternică. A ajuns la această vârstă fără să știe mare lucru, fără să-i fi plăcut nici literale, nici caii, nici alte lucruri virtuozice. Nu este curtenitor în cuvinte și nu știe ce este politețea. Urăște multă lume și mai ales pe cei care îl servesc. Din ordinul regelui, i-au fost aduse fete frumoase, pentru a vedea cum ar reacționa; nu a dat nici un semn de voință sau de dorință.

Majestatea Sa este foarte nemulțumită. I s-a dat ca majordom pe Ruy Gomez, care nu

știe cum să scape de această funcție, deoarece tânărul nu înțelege nici un fel de rațiune. Este plin de ciudățenii: pune să i se facă la nesfârșit costume, cumpără bijuterii fără socoteală, pune să i se graveze portretul în rubine și diamante, iar după ce poartă inelul câteva zile nu mai vrea să-l vadă. Detestă tot ceea ce-i place regelui și nu găsește nimic care să-i placă. Regele a vrut să-l includă în consiliul de stat și l-a adus cu el; abia așezat, el s-a sculat și a părăsit sala...”

Astfel îl vedeau venețienii pe acest prinț ciudat. La 22 de ani don Carlos părea a începe să se umanizeze puțin. Călărea și făcea exerciții câteva ore pe zi. Dar Antonio Tiepolo continuă: „Dădea de pomană, dar și în această privință depășea măsura, împărțind în stânga și în dreapta. Ducea o viață dezordonată și era mereu bolnav. În trecut era considerat prea cast; de câteva luni, dă semne manifeste de o comportare contrară”.

Dându-și seama de extravagantele, violențele și cruzimile fiului său, de slaba lui înclinare pentru afacerile serioase, de infirmitățile lui fizice și spirituale, Filip II se gândea cu groază la momentul în care Imperiul său ar ajunge pe asemenea mâini. Nici muștrările, nici severitatea nu serviseră la nimic; dimpotrivă, au exacerbat vanitatea și încăpățânarea bolnăvicioasă a Infantelui.

Don Carlos se considera oprimat și persecutat: la vârsta lui, tatăl său fusese deja înves-

tît de Carol Quintul cu cîteva regate; lui nu i se încredința nimic; i se promisese mîna arhiducesei Ana, fiica împăratului Germaniei, dar tatăl său amîna mereu căsătoria; nimic din ceea ce făcea nu era aprobat de rege; nu culegea decât avertismente și dojeni.

Plin de amărăciune, prințul critica tot ceea ce hotăra sau ordona tatăl său; violent, îi maltrata pe miniștrii, curtezanii și oamenii de încredere ai regelui, îi amenința și îndrăzneea chiar să-i lovească. Don Carlos sfîrșise prin a-l detesta și chiar a-l urî pe tatăl său.

La curte el nu iubea și nu respecta decât o singură persoană, pe mama vitregă, tînăra regină Isabela. Prințesă franceză, exilată și ea la trista curte spaniolă, se milostivise de bietul prinț dezmoștenit de soartă, îl îngrijise, îl consolase și îi oferise distracții; încercase să-l învețe să se resemneze. Au existat poeți și romancieri care, dată fiind această legătură dintre o regină virtuoasă și un prinț nefericit, au imaginat un întreg roman, în care eroii erau dominați de o puternică pasiune reciprocă: este o pură imaginație, care nu are nimic de a face cu adevărul istoric.

În decembrie 1567, în timp ce Filip II se afla la El Escorial, don Carlos a urzit planul de a fugi din Spania. Voia să meargă în Italia și de acolo, în funcție de împrejurări, fie în Țările de Jos, fie la curtea împăratului. Un plan de debil mintal. A cerut peste tot bani, dar nu a obținut decât foarte puțin. A scris mai multor înalți

demnitari spanioli, cerându-le să-l însoțească într-o călătorie de mare importanță; unii i-au răspuns că erau gata, dacă acționau în serviciul regelui și al religiei. Tatălui său îi scria că era constrîns să părăsească Spania, din cauza nedreptăților și injuriilor la care era supus.

Întemnițat pe viață

Infantele miza pe prietenia care-l lega de don Juan de Austria, frate vitreg al regelui, amiralul flotei: cei doi prinți – diferența de vîrstă între ei era mică – fuseseră crescuți împreună. În ajunul Crăciunului, don Carlos i-a mărturisit unchiului marele său proiect și l-a implorat să-l ajute și să-l însoțească pe una din navele *armadei* sale, promițându-i că-i va da mai târziu ducatul Milanului sau

chiar regatul Neapolelui (depeșă lui Cavalli, din 22 ianuarie 1568).

Don Juan era și el ambițios, dar avea judecată. El a încercat zadarnic să-l determine pe nepotul și prietenul său să renunțe la aventura-i nebunească. Văzînd că acesta nu se lasă convins, a încălecat pe cal și s-a dus la El Escorial, unde i-a povestit totul lui Filip II.

Reținut de practicile religioase și de solemnitățile de Crăciun la mănăstirea pe care el însuși o ctitorise, regele nu s-a grăbit să se înapoieze la Madrid. În curînd afla și alte lucruri. Don Carlos, care dorise să se împărtășească, mărturisise în spovedanie că ura de moarte pe cineva; preotul i-a refuzat împărtășania; el a cerut atunci să se mulțumească cu un simulacru de împărtășanie.

Cum aceasta ar fi echivalat cu un sacrilegiu, între prela-

În vremea lui Filip II, flota spaniolă era cunoscută sub numele de *Invincibila Armada*

ții madrileni s-a creat o lungă dispută teologică. Starețul mănăstirii Atocha, care l-a interogată cu abilitate pe prinț, l-a determinat să mărturisească în final că omul pe care îl ura de moarte era însuși regele. (Toate acestea au fost relateate de Cavalli, în scrisoarea sa din 11 februarie 1568, adresată Senioriei.)

La 17 ianuarie 1568, regele s-a înapoiat la Madrid. Don Carlos a mers respectuos la întâmpinarea sa. Tatăl nu a lăsat cu nimic să se înțeleagă că știa totul, dar s-a consultat asupra cazului cu principalii săi consilieri. Filip îl cheamă pe don Carlos. Acesta, care îl aștepta pe don Juan, bănuind că se țese ceva împotriva sa, s-a întins la pat prefăcându-se că e bolnav. La miezul nopții, regele, însoțit de Ruy Gomez, ducele de Feria, starețul don Antonio și de Luis Quijada, coboară în apartamentul Infantei. Filip era în armură,

cu sabie și cască. FERIA a intrat primul, cu o torță aprinsă. Apoi miniștrii. Prințul admise. I-au luat armele, pe care le ținea întotdeauna la îndemână. Trezit, el a strigat:

– Majestatea Voastră vrea oare să mă ucidă? Regele l-a liniștit. I-a spus că ceea ce se va face va fi pentru binele lui.

I-au luat apoi toate hârtiile și toate scrisorile, lista prietenilor și a dușmanilor (în fruntea celor din urmă era regele).

Don Carlos a fost arestat și plasat sub o pază bună. „Prefer să fiu ucis decât arestat, a spus el; scandalul este prea mare pentru țara noastră; dacă Majestatea Voastră nu mă ucide, mă voi omorî eu singur”. „Ar fi un act de om nebun, i-a răspuns Filip”. „Eu nu sunt nebun, ci foarte disperat de răul tratament al Majestății Voastre”. „De acum înainte, nu mă

voi mai comporta ca tată, ci ca rege”.

După arestarea lui don Carlos, regele i-a informat pe toți înalții demnitari din statele sale, consiliile, provinciile, orașele, episcopii, în termeni destul de vagi: măsura luată nu era o pedeapsă; a fost determinat să recurgă la ea numai și numai de caracterul și comportarea prințului. Era singurul mijloc prin care el, regele, putea să-și îndeplinească îndatoririle față de Dumnezeu și de statele sale.

Justificări față de Papă

Fără îndoială, Filip II era temut atât în Spania cât și în afara țării, dar nicăieri nu era iubit. Lumea a fost consternată aflând despre arestarea lui don Carlos. Regina Isabela a plâns timp de două zile nenorocirea fiului său vitreg. Statele și provinciile au criticat duritatea și violența regelui. Filip II nu mai ieșea din Madrid. Papa Pius V a fost mișcat și mâhnit. Cavalli scria la 30 aprilie: „Pontiful a trimis Majestății Sale o scrisoare, prin care își arăta marea neplăcere pentru arestarea prințului, dar lăuda mărinimia și generozitatea regelui, care și-a depășit afecțiunea, în beneficiul liniștii publice”.

Regele a fost obligat să-i răspundă Papei: „Dumnezeu a vrut ca prințul să aibă atâtea defecte și așa de mari, unele ținând de inteligență, iar altele

Filip II și soția sa Mary, regina Angliei

de caracterul său, încât el a fost total lipsit de abilitatea cerută de guvernarea statelor. Prevedeam că dacă el trebuia să-mi urmeze la tron, aceasta ar fi o sursă de mari inconveniente și de pericole evidente”.

Dar emoția cea mai mare a fost la Vișna. Împăratul și împărăteasa au cerut explicații. În Germania se lansau tot felul de zvonuri și se vorbea chiar că don Carlos înclina spre lutheranism! Filip II i-a răspuns împăratului:

„Întemnițarea prințului n-a fost motivată de un delict comis împotriva mea, nici de erori în materie religioasă; măsura nu este luată pentru îndreptarea lui, deoarece nu există nici o speranță de a-l îndrepta, dat fiind că defectele lui țin de natura sa și nu fac decât să se agraveze odată cu vârsta”.

Don Carlos a fost închis într-un turn al Alcazar-ului [cel care a ars în timpul domniei lui Filip V, la începutul secolului XVIII; pe locul lui s-a construit palatul regal existent și în prezent - n. tr.] din Madrid, cu o singură ușă, păzită cu strășnicie și o singură fereastră cu gratii. Căminul era prevăzut de asemenea cu gratii, pentru ca prizonierul să nu se poată arunca în foc; nici un fel de arme, nici măcar un cuțitaș; cărnurile i se aduceau toate gata tăiate.

Don Carlos hotărâse să moară: un prinț ultragiătat și dezonorat, spunea el, nu trebuia să mai trăiască. Cum

nu avea arme, voia să se lase să moară de foame. Zile întregi nu mânca nimic; slăbise mult și nu mai dormea. Medicii îl credeau deja aproape de sfârșit. Dar regele nu se tulbura cătuși de puțin.

Cavalli scrie că Filip II nu a aprobat nici o ameliorare a soartei prizonierului: „iar când i s-a spus că acesta nu mai voia să mănânce, el a dat acest răspuns: «când î se va face foame, va mânca»”.

În final, foamea a învins și prințul a început să se hrănească, fără a renunța la ideea de a se distruge. „Auzind că un diamant înghițit poate ucide un om - raportează Cavalli -, a înghițit unul de la un inel pe care-l purta pe un deget; dar piatra fiind întreagă și nu pulverizată, a eliminat-o după două zile, fără să-l fi incomodat în vreun fel”.

La Paști s-a spovedit și s-a împărtășit. Părea mai liniștit: citea istorie și scria mult; nu mai blestema și nu mai avea cuvinte de ură și dispreț față de rege. Dar tatăl său nu voia să știe nimic.

Carlos s-a dat la alte extravagante. De foame nu reușise să moară; atunci a hotărât - spune Cavalli - să moară mâncând peste măsură... Cei care i-au permis astfel de nebunii poartă o mare parte de răspundere. La Madrid începuseră căldurile. Don Carlos se plimba gol pușcă prin camera sa, nu bea decât apă rece de la gheață, își punea gheață în pat și nu mânca decât alimente indigeste și în canti-

tăți mari. „Alteza Sa slăbește tot mai mult cu fiecare zi, deși mănâncă mult mai mult ca înainte” (scrisoarea lui Cavalli din 7 mai).

Refuzat pe patul de moarte

Spre mijlocul lui iulie a fost cuprins de o indigestie violentă, cu diaree și vărsături continue și cu mari dureri. Refuza toate leacurile aduse de medicii tot mai alarmați. De data aceasta, voia să termine. Ambasadorii străini, Cavalli, florentinul de Nobili, observau o mare schimbare sufletească la muribund. Cu patru zile înainte de moarte, bietul prinț a avut cuvintele cele mai înțelepte și creștinești: se pare că Dumnezeu a vrut să-i acorde din abundență, în preajma morții, judecata care i-a lipsit în timpul vieții (scrisoarea lui Cavalli, din 31 iulie 1568).

Încredințat că sfârșitul îi era aproape, prințul nu se mai gândea decât la salvarea sufletului și la dobândirea păcii pe lumea cealaltă. A cerut favoarea de a-și revede tatăl, pentru a părăsi liniștit viața. Dar Filip II a avut cruzimea de a-i refuza această supremă întreprindere. Ceea ce l-a uimit și indignat pe bunul venețian.

La 24 iulie 1568, don Carlos și-a dat sufletul, fără să-și fi pierdut cunoștința un singur moment: s-a rugat pentru iertarea greșelilor sale, a iertat totul regelui și lui

Ruy Gomez. Nu avea decât 25 de ani și 16 zile. Corpul lui a fost transportat, în prezența ambasadorilor străini, la mănăstirea San Domingo, în așteptarea înmormântării sale la El Escorial. Regele a privit cortegiul de la o fereastră a palatului. Era profund îndurerat, dar ambasadorii nu par a-i înțelege durerea. Cavalli scria la 15 august 1568: „Regele nu a încercat o durere mare la această moarte; el a lăsat chiar să se înțeleagă că acest sfârșit a fost în binele statelor și pentru liniștirea sufletului său”.

În Spania însă mâhnirea a fost mare. „Don Carlos a fost plâns mai ales de marii seniori care nu-l iubeau pe Filip II; ei credeau, spune ambasadorul, că dacă don Carlos ar fi ajuns la domnie, ar fi apelat la ei.

În Spania și în afara Spaniei nu s-a crezut într-o moarte naturală. Au circulat tot felul de zvonuri și multe au intrat în cărțile de istorie și în memorii. Sfârșitul tragic al lui don Carlos a fost prezentat în diferite moduri: otrăvit, strangulat, decapitat – toate formele de asasinat bazându-se pe un ordin al lui Filip II personal. Dar adevărul istoric rezultă clar din documente indiscutabile, cum sunt mărturiile acestor ambasadori, spectatori imparțiali ai dramei. Și, ca întotdeauna, venetienii erau printre cei mai bine informați. ■

În românește de
Silvia ȘANDRU

CONCURSUL Magazin istoric

Zece secole – zece întrebări

Răspunsurile la întrebările publicate în nr. 1/2001

1. 250 milioane de oameni
2. 1291
3. Bologna, Paris și Oxford
4. Fazl Allah Rașid-ad-Din
5. Ivan III
6. 150-200 milioane de cărți
7. John Milton
8. Căineni, Sibiu, Cluj, Zalău, Șimleul Silvaniei
9. Yuanmingyuan
10. R. Amundsen

Câștigătorii celor trei premii, constând în câte un abonament pe 12 luni la revista *Magazin istoric*:

1. *Gheorghe Catarig*, com. Lușca, jud. Bistrița-Năsăud
2. *Rodica Popa*, Alexandria
3. *Vasile Cornel Tilică*, sat Bălănești, com. Bârgăoani, jud. Neamț.

Abonamentele se efectuează începând cu luna iulie 2001.

Scuze

Dintr-o neglijență a corecturii, nota *Simpozion româno-turc la Chișinău*, din nr. 3/2001, a apărut sub semnătura dr. Constantin Razachevici, și nu Rezachevici.

Domnul dr. Constantin Rezachevici a mai ținut să se precizeze că în revistă s-a publicat o formă redusă a textului domniei sale. Ne folosim de acest prilej pentru a ruga pe colaboratorii noștri de la rubrica *Eveniment* ca textele lor să nu depășească 2 pagini dactilo sau 2 000 semne pe calculator.

EPOCA MORMINTELOR PRINCIARE ȘI A MARILOR TEZAURE

Dr. RADU HARHOIU

Unul dintre cele mai spectaculoase fenomene ale perioadei de trecere de la Antichitate la Ev Mediu îl reprezintă marea migrație a popoarelor. Granițe și comunități sunt supuse acum uriașului tăvălug. Marte, zeul războiului, este din nou la putere. Totul este în mișcare. Se pun la adăpost comori pentru a aminti de vechile culturi acum distruse. Timpul parcă și el se grăbește.

Tulburările din lumea nord-dunăreană locuită de vizigoți au fost influențate într-o mare măsură de evenimentele din a doua jumătate a secolului IV. Atunci a apărut aici conglomeratul etnic condus de huni, populație cert de neam turcic.

Iureșul hun

După ce stau probabil o vreme în stepele de lângă Marea Aral, hunii o pornesc spre vest, pentru a trece la 375 e.n., în masă, peste Don printr-un atac de mari proporții, un adevărat iureș ce îi aduce în răstimpul unui singur an până pe teritoriul țării noastre.

Mânându-i pe alani, altă populație migratoare, înaintea lor și totodată înglobându-i în organizarea lor războinică, hunii reușesc să zdrobească formațiunea politică și militară a celeilalte ramuri a goților, ostrogoții,

altădată puternicii locului. Pe fundalul sinuciderii regelui ostrogot Ermanarich, un bătrân de 110 ani, după unele izvoare, noua coaliție apare în anul 376 la Nistru, la

granița de est a teritoriului dominat de vizigoți.

Urmând mărturia istoricului latin Ammianus Marcellinus, putem să reconstituim evenimentele petrecute cu prilejul atacului hunic împotriva vizigoților din ultima parte a

secolului IV e.n. Astfel, după înfrângerea ostrogoților, vizigoții conduși de vestitul Athanaric încearcă să se apere pe linia Nistrului, la limita dintre cele două puteri. Hunii însă, în ciuda măsurilor de precauție luate de goți, care trimisese cercetași spre a le supraveghea mișcările, reușesc să treacă într-o noapte cu lună plină Nistrul printr-un vad. Și astfel cad pe neașteptate, peste oastea lui Athanaric, pe care o atacă și o silesc să se retragă la adăpostul înălțimilor.

Evenimentul, care s-a dovedit plin de grave consecințe pentru întreg Imperiul roman, are repercusiuni și pe teritoriul nostru. Vechea cultură Sântana de Mureș – caracterizată prin contopirea unor elemente ale civilizației romane – își încetează existența. Unele așezări au fost părăsite, chiar și depunerea morților în cimitire a încetat.

Rolul politic dominant la Dunăre a revenit, de acum, cert hunilor. Nesupunerea era drastic pedepsită. Incidentul al cărui erou a fost în anul 400 e.n. gotul Gainas o dovedește cu prisosință. Astfel, când acesta aflat în fruntea unei cete vizigote în slujba Imperiului roman a încercat, venind de la Constantinopol, să treacă Dunărea, conducătorul hun Uldis l-a prins, l-a executat și i-a trimis capul înapoi în metropola imperială.

Acum este perioada în care întreaga linie a Dunării este în mâna hunilor, care întreprind numeroase expediții împotriva imperiului, cum

Cronicarul Ambrosius, contemporan cu aceste evenimente de la sfârșitul secolului IV e.n., în comentariile sale asupra Evangheliei lui Luca, scrie: „Hunii au năvălit peste alani, alanii peste goți, goții peste taifali și sarmați.“

culația monedei de bronz, reflex al legăturilor economice cu imperiul, s-a prăbușit. Chiar dacă izvoarele scrise nu ne dau informații mai ample despre situația politică de la Dunărea Inferioară după cucerirea Panoniei de către huni, în jurul anului 420, spațiul nord-dunărean s-a aflat în continuare sub controlul structurii statale conduse de huni.

Dar sfârșitul primei jumătăți a secolului al V-lea aduce și declinul acestora. Astfel, în anul 451, pe vestita Câmpie Catalaunică (în apropiere de orașul francez Troyes), coaliția hunilor condusă de viteazul Attila a fost stăvilită de forțele armate ale Imperiului roman de Apus. Anul 453 înseamnă și moartea lui Attila, iar sfârșitul puterii hunice a venit și el odată cu anul 454 și cu bătălia de la Nedao, în Panonia, când o coaliție condusă de gepizi a lichidat-o pentru totdeauna.

Vestite și spectaculoase comori

Peisajul arheologic al perioadei este extrem de spectaculos. Adevărate comori, nu numai la figurat, ci și la propriu, sunt ascunse pe teritoriile lovite de iureșul hun. Cazane de cupru cu mânerele ornamentate cu protuberanțe în formă de ciuperci, cum sunt cele descoperite la Ionești,

a fost cea din iarna lui 404/405 sau cea din anul 408. Cetățile de pe malurile fluviului, printre care și cea de la Sucidava (Celei) sau Hinova, au fost arse, cir-

ca în Muntenia, sau la Desa și Sucidava, în Oltenia, diademe de aur împodobite cu almandine (piatră semiprețioasă de culoare roșie, brună sau neagră), cum sunt cele ieșite la iveală în mormintele de la Buhăieni, în Moldova, sau Gherăseni, în Muntenia, splendide podoabe de tâmplă, lucrate din aur și decorate în tehnica filigranului sau a granulației – înflăcărează imaginația privitorului de astăzi.

În Moldova, complexul arheologic cel mai impresionant este reprezentat de mormântul princiar de la Concești, pe Prut, descoperit în 1812. Într-un cavou construit din blocuri de piatră s-a găsit scheletul unui nobil hun, îngropat alături de calul său.

Lângă el, însemnele puterii – vase de argint aurit împodobite cu scene mitologice antice în relief, vase de aur, arcul, săgețile, sabia, o coroană și aplici de aur împodobite în tehnica stilului nou, numit *cloisonné*.

Poziția socială a defunctului este scoasă în evidență de piesele de harnășament de aur ornamentate cu almandine, de placa ornamentală lucrată din același material prețios de la o sa de lemn, de splendida teacă, de la care s-a păstrat numai o frântură în formă de vultur, policromă sau de colanul din aur, prevăzut cu ochi și cârlig de prindere, element caracteristic al reprezentanților de vârf ai ierarhiei sociale a epocii.

Dar cel mai spectaculos monument arheologic al epocii rămâne tezaurul descoperit în anul 1837, în nord-estul Munteniei, la Pietroasa, cunoscut popular și sub numele de „Cloșca cu puii de aur“. Este vorba de 22 de piese din aur, din care până astăzi s-au păstrat numai 12, în greutate de aproape 19 kg. Printre cele mai interesante descoperiri se numără componentele, lucrate exclusiv din aur, ale unui serviciu de masă, datând din perioada romană târzie: tava mare aparține secolului IV, cana pentru vin – sfârșitului de secol IV, iar cele două coșulețe poligonale

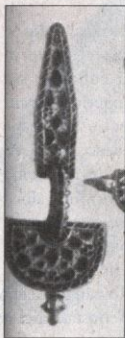
Un alt cronicar contemporan, Mihail Sirianul, povestește că migratorii le-au spus autohtonilor: „Ieșiți, semănați și secerați. Noi vă vom lua numai jumătate din ele [produse].“

cu mănere în formă de leoparzi, ornamentate policrom, sunt exemplare absolut remarcabile ale primei jumătăți a secolului al V-lea, la care apar și unele influențe ale orfevrăriei sasanide. Probabil într-un atelier din Asia Mică, după unii, din Egipt, după alții, a fost lucrată și patera ornamentată cu figuri umane reprezentând o asociație (thiasos) legată de zeița Dea Mater.

Și tezaurele de la Șimleul Silvaniei conțin obiecte ce vorbesc despre înalta poziție socială a purtătorilor lor. Printre ele se înscriu diversele tipuri de fibule, cele trei colane cu inel și cârlig de prindere, lucrăte tot din aur, splendidul colan din același metal prețios dotat cu balama, ornamentat policrom, medalioanele de aur cu imaginea împăraților romani ai secolului IV sau celebrul lanț cu pandantive reprezentând miniaturi de unelte sau arme.

În marea masă a popoarelor migratoare, goții au format, împreună cu alte triburi ca vandalii, longobarzii și burgunzii, ramura răsăriteană a populațiilor germanice, originare din Peninsula Scandinavă și din părțile de nord ale Europei Centrale. Probabil pe la începutul erei noastre ei au coborât din acele ținuturi, așezându-se în regiunea situată la vărsarea fluviului Vistula în Marea Baltică. În secolul III e.n. goții ajung în nordul Mării Negre și încep să atace Imperiul roman, pătrunzând în Peninsula Balcanică, până pe teritoriul actualei Grecii (269 e.n.). Mulți dintre ei se vor stabili efectiv în Imperiul roman, luptând ca mercenari sau doar ca simpli coloni. În cursul secolului IV e.n., episcopul creștin Ulfilas îi va aduce spre religia creștină. Se presupune că și despărțirea lor în cele două ramuri – ostrogoții (greutungii) sau goții de răsărit și vizigoții (tervingii) sau pădurenii – s-ar fi petrecut încă de pe la mijlocul secolului III e.n. Stabilirea definitivă a goților în Imperiul roman, atingând chiar și spațiul italian sau cel spaniol, se va produce în secolul IV, odată cu invazia nestăvilită a hunilor (370).

capul său trimis la Constantinopol (469). O pagină de istorie se încheia, o alta era pe cale de a se naște...

Ca urmare a luptei de la Nedao, ostrogoții au fost așezați în Pannonia, iar gepizii, în virtutea unui tratat încheiat cu Imperiul roman de răsărit, în Dacia. După cum ne lăsa să înțelegem informația arheologică, numai în Dacia Superior (Transilvania). Prin emigrarea ostrogoților în Italia, în anul 488, gepizii au rămas vreme de

Valul gepid

În lupta de la Nedao (454), victoria coaliției germanice conduse de gepizi, alături de care au luptat și suebi sau heruli, a provocat o restructurare politică bazinului carpatic.

Orice rol politic sau militar al hunilor la Dunăre se va încheia odată cu

episodul luptelor fiilor lui Atila. După prăbușirea de la Nedao, unul dintre aceștia, Ernac, a fost așezat în nordul Dobrogei. După înfrângerea sa într-un război cu goții, va apare la Dunărea inferioară și fratele său, Dengizih. În anul 467, acesta a organizat o expediție de jaf în Tracia, dar a fost înfrânt și

În marea masă a popoarelor migratoare, goții au format, împreună cu alte triburi ca vandalii, longobarzii și burgunzii, ramura răsăriteană a populațiilor germanice, originare din Peninsula Scandinavă și din părțile de nord ale Europei Centrale. Probabil pe la începutul erei noastre ei au coborât din acele ținuturi, așezându-se în regiunea situată la vărsarea fluviului Vistula în Marea Baltică. În secolul III e.n. goții ajung în nordul Mării Negre și încep să atace Imperiul roman, pătrunzând în Peninsula Balcanică, până pe teritoriul actualei Grecii (269 e.n.). Mulți dintre ei se vor stabili efectiv în Imperiul roman, luptând ca mercenari sau doar ca simpli coloni. În cursul secolului IV e.n., episcopul creștin Ulfilas îi va aduce spre religia creștină. Se presupune că și despărțirea lor în cele două ramuri – ostrogoții (greutungii) sau goții de răsărit și vizigoții (tervingii) sau pădurenii – s-ar fi petrecut încă de pe la mijlocul secolului III e.n. Stabilirea definitivă a goților în Imperiul roman, atingând chiar și spațiul italian sau cel spaniol, se va produce în secolul IV, odată cu invazia nestăvilită a hunilor (370).

aproape un secol forța politică și militară dominantă la granița Imperiului de la Dunărea mijlocie.

În timp ce în prima jumătate a secolului V, centrul de greutate al evoluției culturale s-a aflat în exteriorul arcului carpatic (vezi tezaurele descoperite cu precădere în Muntenia și Moldova), în a doua jumătate a secolului rolul predominant va fi jucat de teritoriul intracarpatic al României. Acum se poate constata aici o creștere importantă a descoperirilor. Dar pe

lângă cele de o calitate excepțională, apar și numeroase de factură mai modestă, și anume morminte izolate, în special de femei, sau grupuri de morminte, toate la un loc sugerând rolul politic dominant al gepizilor în zonă.

În cadrul evoluției culturale nu numai a Transilvaniei, ci și a întregului bazin carpatic din această perioadă, descoperirile făcute în bazinul Someșului Mic, în împrejurimile fostului oraș roman Napoca, sunt absolut relevante.

Tratatul încheiat de noua putere gepidă cu Imperiul roman după lupta de la Nedao este reflectat în mod extrem de sugestiv de câteva obiecte, descoperite aici, cum ar fi fibula de aur cu butoni în formă de ceapă și care, după cum ne lăsa să înțelegem reprezentările artistice contemporane, era purtată de cei mai înalți demnitari civili și militari ai imperiului, dar și inelul sigilar – ambele din mormântul princiar de la Apahida.

Poate tot în cadrul aceluiași ceremonial au fost înmânate regelui gepid și splendidele vase

de argint, ornamentate din nou cu scene mitologice, piese componente ale serviciului de masă regal. Poziția înaltă din cadrul ierarhiei sociale gepide a defunctului de la Apahida, pe numele său Omharus, după inelul de aur pe care a fost incizat apelativul, totodată și creștin, după cum o sugerează inelul cu cruci din același mormânt, este evidențiată de masiva brătară de aur cu capete îngroșate, unul dintre însemnele de rang cele mai înalte ale lumii barbare (est)germanice.

Aceluiași nivel social ridicat aparține și inventarul, recuperat numai parțial, al celui de-al doilea mormânt princiar de la Apahida, descoperit cu totul întâmplător la circa 200 de metri de primul. Impresionează aici garniturile de armament sau harnașament, dar și centura, lucrate din aur și orna-

mentate policrom al celei de-a doua jumătăți a secolului V. Alături de ele se cuvine amintit și splendidul pahar reparat sau poate ornamentat (!) – cu o bandă de aur, așa cum se

mai întâlnește doar în îndepărtata Scandinavie.

Concentrarea acestor complexe arheologice de excepție, morminte fastuoase sau tezaure, în bazinul Someșului Mic, în împrejurimile orașului antic Napoca, pare să sugereze existența aici a unui centru al puterii gepide. Un fenomen asemănător s-a putut observa, pentru prima jumătate a secolului, și în afara arcului carpatic, și anume în nord-estul Munteniei, în împrejurimile Pietroasei, sau în nordul Moldovei, în legătură cu mormântul princiar de la Concești.

Toate aceste descoperiri de factură excepțională, unele dintre ele unice în spectrul arheologic al epocii, cu strânse legături stilistice în lumea bizantină, dar și nomadă a Europei de răsărit sau chiar cu nordul scandinav, sugerează dinamismul fenomenului istoric al acestei epoci a migrației popoarelor. ■

Reverberații

Biblia lui Gutenberg (1455) și prima tipăritură realizată cu tipar mobil, la 1377

A FOST GUTENBERG PRIMUL?

IZIDOR URIAN

Recent, consultând sumarul din pagina a doua a *Magazinului istoric*, pe luna decembrie 2000, mi-a „sărit” pur și simplu în ochi titlul articolului *Atac la Gutenberg!*, *Secolul XX, al comunicațiilor*, semnat de domnul V. Ionescu.

Dacă „atacul” la care m-am referit este în mod sigur o figură de stil, eu aș dori să formulez, în cele ce urmează, un altfel de „atac” la adresa tipografului Gutenberg și aceasta din mai multe motive.

În Europa este cunoscut și recunoscut faptul că primul tipar metalic mobil a fost inventat de către Johann Gutenberg, pe la mijlocul secolului XV. Folosirea imediată a acestei invenții a constituit, fără doar și poate, o adevărată revoluție în domeniul tipăriturilor, cu urmări benefice pentru răspândirea cunoștințelor din toate domeniile.

Târgul Internațional de Carte de la Paris din 1972, organizat sub egida UNESCO, cu prilejul Anului Internațional al Cărții, a adus o mare surpriză. Printre numeroasele expozate, la acest târg s-a aflat și o carte coreeană foarte veche, tipărită cu caractere chinezești, ce aparținea Bibliotecii Naționale Franceze. Surpriza a fost și mai mare când am aflat că ea fusese tipărită în „luna a 7-a a anului 1377” (rețineți, anul 1377!), în templul budist Hung Dok Sa din Coreea, folosindu-se matrițe metalice turnate. Cartea a fost scrisă de călugărul budist coreean Paegun Hwasang și poartă titlul *Pulcho Chikchi Simche Yojol*, ceea ce s-ar putea traduce cu *Învățăturile alese ale înțelepților budiști și ale măștrilor Zen*.

Pe măsura creșterii interesului meu pentru istoria tiparului metalic, s-au înmulțit și surprizele peste care am dat.

În anul 1126, încercând să dea o lovitură de stat, socrul regelui Injong (1112-1146) a incendiat Palatul regal din orașul Kaesong – capitala de atunci a țării – și astfel zechi de mii de cărți aflate în Biblioteca Regală și în clădirea Academiei Naționale au fost transformate în scrum. Numărul mare de cărți existente în Coreea încă la începutul mileniului II, toate tipărite cu matrite de lemn, este confirmat și de Shu Ching, sol al dinastiei chineze Sung, care, după vizita pe care a făcut-o în Coreea în anul 1123, scria că Regatul Koryo este o „Țară bogată în cărți”.

Reeditarea cărților distruse în acel incendiu folosind, la fel ca și mai înainte, tipare de lemn, era deosebit de costisitoare și, în plus, necesita și foarte mult timp. În această situație, spre sfârșitul secolului XII-începutul secolului XIII, apare ideea realizării unor tipare metalice mobile, obținute din bronz, prin turnare. Topirea și turnarea metalelor în diferite forme erau tehnici relativ bine cunoscute și folosite în Coreea, îndeosebi la fabricarea monedelor.

Unele documente coreene dau ca dată a apariției primelor tipare metalice mobile anul 1234. În cartea *Kogumsang Jungryemum* (Codul eticii vechi și moderne), scrisă de învățatul coreean Lee Gyu Bo, autorul lasă să se înțeleagă în mod clar că aceasta a fost tipărită între anii 1234-1241, folosind un tipar metalic mobil.

Cu toate că după anul 1234 au fost turnate numeroase seturi de tipare metalice mobile, ele au fost folosite numai sporadic, din cauza atitudinii conservatoare a unor învățați ai vremii, cât și faptului că tipărițile realizate cu tipare de lemn erau mult mai frumoase.

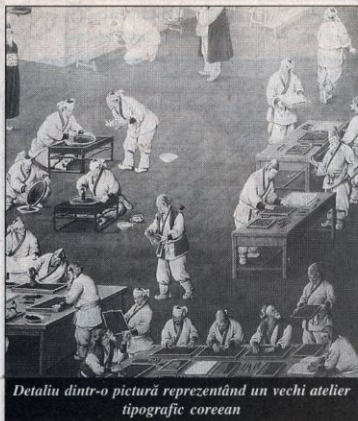
Cu toată această opoziție, ideea tiparului metalic mobil continua să prezinte interes pentru administrația vremii. În

acest sens merită să fie amintit faptul că, în jurul anului 1390, ultimul rege al dinastiei Koryo a înființat un „Sojongwon” (Birou al Publicațiilor). Ulterior a apărut și un „Chujaso” – Oficiu guvernamental, care se ocupa cu turnarea tiparelor mobile, necesare pentru tipărirea cărților de promovare a ideologiei neoconfucianiste, ceea ce marchează în mod evident implicarea guvernului în dezvoltarea sistematică a tiparului.

Mai mult, în anul 1403, regele T'aejong (1400-1418) a dat dispoziție învățaților de la curtea sa să toarne mai multe seturi de tipare metalice mobile. Pentru o mai bună înțelegere este necesar să menționăm că, în acea perioadă, toate publicațiile se editau în limba chineză – un fel de latină a Orientului – iar „literele” din tipare erau hieroglife chinezești. Ele erau fixate într-un cadru având di-

Astfel de caractere metalice mobile au existat încă din 1234 (și în p. 77 jos)

Detaliu dintr-o pictură reprezentând un vechi atelier tipografic coreean

mensiuni de regulă de 49,5/30,3 cm, care corespundeau mărării unei pagini. Așezarea hieroglifelor în acel cadru se făcea de sus în jos și de la stânga la dreapta, deoarece, la vremea respectivă, textele se scriau și se citeau de sus în jos și de la dreapta la stânga.

Deși nici tipăriturile realizate cu aceste seturi metalice mobile nu se ridicau la nivelul celor executate cu tipare din lemn și, în plus, erau mai scumpe, tehnologia tiparului metalic mobil a continuat să se dezvolte. El a început să fie folosit tot mai mult pentru tipărirea cărților de mic tiraj (până la 300 de exemplare). Pentru tipăriturile cu mai mult de 1 000 de exemplare și, în mod deosebit, pentru calendare care erau cele mai solicitate și care ajungeau la 5 000 de exemplare, se foloseau, în continuare, tiparele tradiționale de lemn.

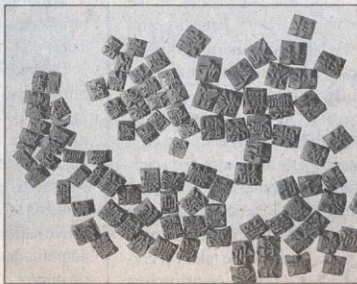
In contribuție esențială la dezvoltarea tehnicii tiparului metalic mobil a avut-o următorul rege, pe nume Sejong (1418-1450), cunoscut în istorie și ca „regele (părintele) alfabetului coreean”. În anul 1437, el a ordonat turnarea unui nou set de „litere”

(hieroglfe) din bronz. În numai două luni au fost turnate cca 200 000 de „litere” în două dimensiuni. Modelul lor se numea „Kabin cha”, el fiind folosit fără întrerupere timp de patru secole, bineînțeles cu completarea permanentă a „literelor” deteriorate sau pierdute.

După 1443, anul în care regele Sejong a inventat alfabetul fonetic coreean – Hangul –, format din 19 consoane și consoane duble și 20 de vocale și semivocale, apar destul de târziu, dar și foarte timid, primele publicații în limba coreeană, imprimate cu tipare metalice mobile, la care s-au folosit atât literele alfabetului național coreean, cât și hieroglifele chinezești.

Revenind la zilele noastre, constatăm că istorici și cercetători coreeni în domeniu susțin – și nu fără argumente – că unele țări din jur cât și din Europa – unde tiparul mobil a ajuns sau ar fi putut ajunge prin mongoli – ar trebui să le fie recunoscătoare Coreei pentru rolul în inventarea tiparului metalic mobil.

La încheierea acestei scurte incursiuni, ne punem din nou întrebarea: a fost oare Gutenberg primul? Și îndrăznim să dăm și un răspuns: a fost într-adevăr primul în... Europa, unde rolul său a fost enorm, dacă ne gândim numai la cele 20 000 000 volume tipărite și distribuite pe continent până la sfârșitul secolului XV. ■

Iubiri celebre

Hortensia
Racoviță

O poveste ca în romanele lui Balzac. Însurat de la 24 de ani cu Sașa Prejbeanu, fiica naturală a lui Pavel Kiselev, scriitorul Alexandru Odobescu, academician, director al Teatrului Național din București și mare iubitor de femei, se îndrăgostește la 61 de ani de o persoană cu 30 de ani mai tânără decât el, pe care o cere în căsătorie chiar prin răbdătoarea ... Sașa.

Alexandru
Odobescu

„NEBUN N-AM FOST, DAR AM CĂZUT PRADĂ...”

FLORENTIN POPESCU

Sfârșitul lui Odobescu a surprins dureros contemporanii lui și continuă să ne uimească pe noi. Omul era un temperament robust, capabil să se desfăteze de toate bucuriile vieții, o minte curioasă și iscoditoare, un artist. Motivele lui de a trăi păreau atât de numeroase și de bine întemeiate. Felul neașteptat al morții lui contrastează cu imaginea pe care oricine și-o poate face despre el.

Tudor Vianu

Drama s-a produs la 10 noiembrie 1895. Până la gestul său fatal, Alexandru Odobescu era cunoscut ca un personaj de mare echilibru psihic, moral și social. Om al rigorii științifice (vizibil, de altfel, în tot ce a scris), era un model de ascensiune dobândită printr-o muncă ritmică și printr-un program exact de acțiune, ambele dublate de talent și credința că afirmarea

individului este strâns legată de propășirea neamului și a țării sale.

Tocmai de aceea s-au ridicat numeroase întrebări: ce s-a întâmplat, ce a intervenit în tulburarea acestei echilibrate vieți? Ce nefericită întâmplare l-a împins pe Odobescu să se sinucidă? Ce zguduiri s-au produs în sufletul cărturarului încât au putut determina un gest atât de imprezvizibil și de tragic?

Contemporanii dramei, dar și posteritatea au căutat să răspundă acestor întrebări. S-a mers de la ideea că marele cărturar (ca autor al celui mai competent studiu despre *Tezaurul de la Pietroasa* și custode al acestuia la Expoziția Universală de la Paris) a fost urmărit de blestemul Cloștii cu puii de aur (cum au fost toți cei care au venit în contact cu ea) până

la „motivul”, mult mai prozaic, al amorului pentru Hortensia Racoviță, neînțeles de aceasta (și pe seama căruia însuși Odobescu și-a motivat gestul său sinucigaș).

Singur, bolnav și fragil

Trecut de jumătatea vieții, în anii 1891-1892, Odobescu traversa o perioadă destul de dificilă, marcată de necazuri materiale, de boală (suferea de gută) și, se pare, și de unele neînțelegeri matrimoniale, de vreme ce trăia despărțit de soția sa Sașa și de fiica lui Ioana, cu care întreținea corespondență (cele două se aflau în Argeș, iar el în București).

În ceea ce privește familia, la care scriitorul ținea – totuși!

– foarte mult, relevante sunt scrisorile care ne-au rămas și din care putem înțelege mai bine starea de spirit a viitorului sinucigaș. „Din parte-mi, te rog, draga mea – îi scria el Sașei, în august 1892 –, să nu grăbești nimic; să lăsăm lucrurile să-și urmeze cursul natural câtă vreme nici un eveniment extraordinar nu ne obligă să luăm o hotărâre neprevăzută. În orice caz, te rog, draga mea, bună și fidelă prietenă, să crezi că afecțiunea, respectul, venerația profundă pe care le am pentru tine nu se vor schimba niciodată. Pentru mine ești și vei rămâne mereu mai mult decât o femeie; ai fost și ești și vei rămâne un bun înger protector...”

Singur, bolnav și sărac, Odobescu este bântuit de fel de fel de gânduri pesimiste. La

orizontul întunecat al vieții sale, în 1891-1892, apare o rază de lumină: prin intermediul prietenului său, profesorul Anghel Demetrescu, o cunoaște pe Hortensia Racoviță, profesoară de geografie la Externatul nr. 2 de fete din București, femeie la 30 de ani, de care se îndrăgostește subit. A cunoscut-o pe când era inspector școlar și asta l-a favorizat intrucâtva: inspecțiile erau cel mai bun pretext pentru a-i face vizite adorabile sale. „Acest om – va mărturisi mai târziu profesoara – s-a apropiat de mine sub pretextul că ajută școala unde activam... Comportamentul lui, scrisorile și florile ce-mi trimitea, lesne mi-au dovedit că era prada unei mari pasiuni, care-l făcea să sufere amarnic”.

SASA

În anul 1828, la izbucnirea războiului ruso-otoman, Principatele Române au intrat sub administrație rusă. La două luni după încheierea conflictului prin Pacea de la Adrianopole (septembrie 1829), generalul rus Pavel Dmitrievici Kiselev, comandantul trupelor rusești din Principate, devenea președinte plenipotențiar al divanurilor Moldovei și Țării Românești, până în 1834.

Șederea generalului aici este legată mai ales de elaborarea și adoptarea Regulamentelor organice. Dar și de un episod mai puțin cunoscut. El s-a îndrăgostit de Alexandra, frumoasa soție a banului Manoil Băleanu, unul dintre cei mai bogați și influenți boieri ai vremii. Alexandra (Alina) Băleanu era fiica cneazului Aleksei Kirilovici Bagration și a Zoei, născută Văcărescu. În 1834, la plecarea lui Kiselev din Principate, Alexandra l-a însoțit în Rusia. În 1836,

Manoil Băleanu a consimțit să se despartă de soția sa pentru ca aceasta să se poată căsători cu generalul conte rus. Din nefericire, Kiselev era și el înșurat cu o contesă Potocki, din înalta aristocrație poloneză, și pentru a-și împlini povestea sa de dragoste trebuia, la rândul său, să divorțeze. Numai că, în ciuda tuturor instanțelor, țarul nu și-a dat acordul pentru această despărțire. Drept urmare, Kiselev a rămas căsătorit legitim pe viață cu contesa Potocki, care nu i-a mai fost propriu-zis soție, fiind și, bolnavă, și a împărțit restul zilelor cu principesa Alexandra Bagration. A avut cu ea șase copii. Doi au murit nevârstnici, iar ceilalți patru rămași în viață – doi băieți și două fete – și-au întemeiat propriile familii. Una dintre fete – Sașa – s-a căsătorit cu scriitorul și istoricul Alexandru Odobescu, iar cealaltă – Elena – cu istoricul genealogist Ștefan Dimitrie Grecianu.

Sașa Odobescu

În adevăr, dragostea îl mistuia în acele momente pe rafinatul intelectual aflat în al șaselea deceniu de viață. Ieșit din lumea cărților și a cercetărilor lui istorice, se trezea din nou la viață. La viață și dragoste, ca la un tărâm al refugiuului din calea grijilor și a timpului. Stimulat de iubire, nutrește gânduri mărețe de împlinire intelectuală, fără să bănuiască, totuși, cât de fragile erau speranțele sale.

Caragiale (despre care știm cât de neiertător era cu contemporanii săi), reconstituind întregul „film” al dramei, la scurtă vreme după consumarea acestuia (*Gazeta poporului*, din 16 și 17 noiembrie 1895), redă o mărturie făcută de Odobescu lui Anghel Demetriescu: „Pentru ea [Hortensia Racoviță], m-am certat cu tine; pentru că eram gelos de trecutului ei, pentru că-mi închipuiam că tu ai fost amantul ei, și astfel nu te mai puteam suferi, te uram din toate puterile sufletului... Cu toată răutatea și trivialitatea acestei femei, o iubesc așa, încât sunt cu desăvârșire convins că fără amorul ei, ar trebui să mor; fără acest amor, viața n-ar mai putea avea nici un cuvânt pentru mine. Sunt nenorocit, sunt adânc nenorocit”.

Se vede treaba că pasiunea lui Odobescu era, cum se spune, oarbă, de vreme ce omul a putut îndura, timp de patru ani, „certuri, pretenții de cheltuieli absurde, trădări peste trădări, toate fâșișe, minciuni și tertipurii înjositoare, urmate

Ioana, fiica lui
Alexandru
Odobescu

toate de iertare și de reconciliere din partea femeii. Și iar de-a capul amăgiri, lașitate și în fine un grosolan «dacă-ți place!»”, cum scria autorul *Scrisorii pierdute*.

Adevărul care ucide

Trăind, cum lesne se poate deduce, iluzia unei fericiri viitoare în compania Hortensiei Racoviță, Odobescu comite un gest pe care numai orbirea în dragoste îl poate justifica: s-a hotărât să-i ceară mâna adoratei sale, „fiind sigur că legitimă [Sasa] are să cedeze la propunerea unei despărțiri de bună voie”, cum nota înțelegător Caragiale. Hortensia a intrat în joc. A pus și condiții: să aibă consimțământul mamei sale (pe care o și cheamă din provincie în acest scop).

Până la sosirea virtualei soacre, Odobescu s-a înțeles cu Sasa nu numai să divorțeze, ci și – culmea! – să joace și rolul

de a o peți ea pe Hortensia în numele soțului de care urma să se despartă imediat, spre a nu sta în calea noului mariaj!

Scena care a urmat pare a fi desprinsă dintr-un roman sau dintr-o telenovelă a vremurilor noastre, de unde și ideea că viața depășește uneori literatura. Cele trei femei s-au întâlnit într-o cameră, iar dintr-o încăpere alăturată Odobescu auzea tot ce se discută. „Pețitoarea” a ținut o „sublimă tiradă” din care reieșea că dorea fericirea soțului ei și că era dispusă să divorțeze imediat și să se călugărească, numai să-l știe fericit alături de adorata inimii lui. Răspunsul virtualei soacre a fost de o vulgaritate rar întâlnită. Fiica ei, cum rezumă nenea Iancu, „fusesse înșelată, batjocorită, compromisă de un bătrân berbant, care ar trebui pedepsit pentru infamiile sale; ca mamă nu poate aproba căsătoria fiicei sale așa de tânără cu un stricat, o căzătură”.

Cutremurat de câte i-au putut auzi urechile, Odobescu n-a mai putut suporta și, ieșind din camera alăturată, a izbucnit: „Așa? Sunt un om stricat, o căzătură? Mă azvârlți acum, după ce pentru voi am făcut atâtea? După ce m-ați exploatat, m-ați torturat, m-ați împins la ultima mizerie, nu mai sunt decât o otreapă de aruncat? Sunteți niște infame, infame... Știu ce-mi rămâne de făcut!” Și, „în culmea nebuniei – notează tot Caragiale –, pleacă urmat de d-na Odobescu, care nu știa cum să-l mai mângâie”.

Ajuns acasă, Odobescu a luat o doză mare de laudanum (narcotic pe bază de opium) și a murit pe 10 noiembrie 1895, după ce a lăsat două scrisori „recitite și prenotate în noaptea de 8-9 noiembrie 1895”: una către familie și alta către prietenul său Anghel Demetrescu, la care obișnuia să meargă în vizită, în fiecare an la 8 noiembrie.

În prima dintre scrisori făcea următoarea mărturisire: „În starea de neodihnă în care trăiam din cauza patimei nenorocite pe care cu toții o cunosc, moartea este cea mai mângâioasă odihnă pentru mine. Deci voi primi-o cu plăcere. Numai durerea ce ea le va aduce lor mă face să văd într-însa unele fețe întunecoase... Viața mea, precât o pot

prevedea în viitor, mi se pare cu mult mai tristă, mai anevoioasă. Deci să primească toți câți mă iubesc a mea moarte ca o curmare a unor grele și nefericite chinuri...

Sfârșesc aceste rânduri cu urări de fericire pentru iubita mea soție, pe care o rog să-și caute de sănătate ca să trăiască îndelung și să stea ca o pază bună lângă Ioana noastră, lângă bărbatul ei Teodor și lângă copilașii ce li s-ar putea naște”.

Cea de a doua scrisoare probează, între altele, deplina luciditate cu care scriitorul și-a gândit sfârșitul. Căci iată ce îi scria el prietenului său Anghel Demetrescu: „Cugetă, te rog, și spune tuturor că nebun m-am fost, dar că, cu inima mea peste fire simțitoare, am căzut pradă

uşurinței și vulgarității simțurilor unei ființe fără inimă, fără conștiință, lipsită chiar de cea pătrundere de minte ce-ar fi făcut dintr-însa o zână inspiratoare a mult-puținelor mele facultăți intelectuale... A fost adevăratul mormânt al inteligenței, al iluziilor, ba chiar și al vieții mele”.

Umbra ce stăruie la capătul biografiei cărturarului rămâne și azi greu de explicat. Opera sa însă, cu trecerea timpului, a căpătat o aureolă tot mai strălucitoare, iar mesajul ei umanist s-a transmis nealterat de la o generație la alta. Constatăm însă încă o dată ce univers de nepătruns poate fi sufletul omului... ■

Suprem dezgust de viață

Alexandru Odobescu s-a omorât singur, luând o doză mare de morfină; cu două-trei zile înainte încercase să-și pună capăt vieții cu laudanum. Era în vârstă de vreo șazeci de ani; un bărbat de o înfățișare prea frumoasă și simpatică. Dotat de soartă cu toate darurile, spirit elegant și distins, instrucțiune solidă, cunoștințe întinse istorice și arheologice, inteligentă vie și fină, scriitor de mare talent. Avusese avere, poziție socială, era fiul faimosului general Odobescu de la '48, care făcuse campania Franței în 1814 cu rușii. Însuși el a fost ministru sub vodă Cuza, la o vârstă când alții abia încep. Însurat cu o damă tare frumoasă, cu avere, toate le-a pierdut și le-a risipit ca să ajungă la acel suprem dezgust de viață, din cauza, cred, a două funeste însușiri ce-i dăduse o zână vrăjmașă: inima prea vulnerabilă și nemăsurată poftă de cheltuieli.

Am prânzit o dată cu dânsul, acum 4-5 ani, la dl. Maiorescu; nu se putea conversație mai plăcută și un contrast frapant între vocea lui dulce și manierele de gentilom, cu acelea ale unui alt comesean de spirit, însă grosolan, Ion Luca Caragiale.

Una din scrierile care mi-au plăcut să citesc mai mult în limba noastră a fost articolul plin de umor și în același timp de erudiție intitulat Câteva ore la Snagov. O alta iarăși care mi-a procurat ore de recreație a fost Pseudokinetikos, plină de fantezie și de încântătoare descripții de plaiuri de prin munții noștri.

S-a aflat că o pasiune nepotrivită cu vârsta lui pentru o tânără profesoriță l-a dus la disparere.

Iancu Cerkez: Însemnări din viața mea

Legende
leagă nașterea cărților de joc de
capete încoronate. Oricum, ele au fost pentru mult
timp apanaj doar al claselor ce își permiteau luxul plictisului. Căci,
din această „aprigă” luptă împotriva melancoliei se naștea jocul, ca distracție, dar și ca
atracție spre necunoscut, spre magie.

PRINTRE CĂRȚI DE JOC

THEO STĂNESCU-STANCIU

La originea mult vehiculate și în zilele noastre cărți de joc se pare că a stat o idilă. O idilă la curți mari, între un rege melancolic, pe numele său Carol al VI-lea al Franței (1380-1422), și o tânără fermecătoare, simpla Odette. Cum fata era mereu plină de viață, iar regele mereu apatic și plictisit, Odette s-a gândit să inventeze pentru plăcerea stăpânului inimii sale un joc nou, cu imagini din bogata literatură de miracole și legende. Străbunicele cărților de joc prindeau încetul cu încetul viață...

Unii specialiști urcă mai departe în timp originea cărților ce erau destinate înălțurării plictisului, până în secolele XI-XIII, undeva în îndepărtata lume a Indiei sau a Chinei. Secolul XIV începe să opereze și primele departajări între diversele tipuri de cărți. Apar, de o parte, mai pașnicele cărți exclusiv pentru joc, iar, pe de altă, iscoditoare în ghicit și în sondarea necunoscutului – cărți de tarot.

Destul de repede, timpul Evului Mediu a găsit în Cartea Genezei lui Moise și în talmăcirea

simbolurilor Kabalei că celor 22 de litere ce formau alfabetul ebraic le corespund tot atâtea simboluri, împărțite în două mari categorii – „Arcane majore” și „Arcane minore”. Acestea reprezintă figurile mult cunoscute ale cărților de ghicit.

O lucrare datând din 1859, *Recherches sur le dernier sorcier et la dernière école de magie* (Cercetări privind ultimul vrăjitor și ultima școală de magie), aparținând lui Millet de St. Pierre, vorbește mai pe larg despre mult folositele în acel secol cărți de tarot. În număr de 78, el împarte, după uzanța utilizatorilor, în patru serii de câte 14 cărți, la care se adaugă 22 de atuuri sau arcan, printre care apar și: Nebunul, Papa, Papesa, Împăratul, Împărăteasa, Îndrăgostitul, Norocul, dar și Diavolul, Moartea sau Judecata de Apoi...

Mulți specialiști au încercat să găsească analogii ale tarotului cu alte jocuri din ținuturi diferite ale lumii. Astfel, se poate privi jocul de șah din spațiul indian, numit „Tchaturanga”, format din patru grupuri de figuri corespunzătoare actualelor pică, treflă, carou sau cupă.

Sau, la musulmani, cel care se chema „Grendfigh“, o serie de cărți subdivizate în serii inferioare și superioare de genul: coroane, luni, săbii, sclavi, harpe, sori sau diplome etc.

Printre exemplarele cele mai vechi, supraviețuind timpului, se pot înscrie cele din secolul XV, folosite cu predilecție în jocul de tarot. Imaginile lor simbolizau principalele evenimente din viața omului, sugestivă fiind în acest sens „Moartea“, indiferentă la ranguri și la mărimi.

Din lemn subțire, lăcuit

Până spre mijlocul secolelor XV-XVI, materialul folosit pentru fabricarea cărților de joc era lemnul, tăiat în blocuri mici și subțiri, apoi lăcuit, după executarea desenului, prin umplerea contururilor înțizate cu vopsea.

În Italia, cărțile de joc, cunoscute sub numele de „Tarochini“, par să se fi bucurat de o mult mai îngrijită execuție, după cum o demonstrează un exemplar păstrat din 1470. Aici perspectiva desenului este corectă, arătând o concepție artistică superioară.

Și producțiile spațiului flamand din secolul XVI, aparținând unui oarecare Jehan Henault din Anvers, au fost foarte căutate la timpul lor. Fiind realizate din material lemnos, rezistent, la prima

vedere, cu ilustrații viu colorate, cărțile de joc au mai fost folosite și pe post de...scoarțe la legăturile de cărți. Obiceiul, foarte răspândit în vremurile trecute, a produs pagube considerabile în rândul micilor obiecte de amuzament, diminuându-le mult numărul și rezistența.

Ceva mai târziu vor apărea și exemplare mult mai reușite din punct de vedere artistic, ca vestitele „Tarochini di Bologna“, executate de Mitelli, din ordinul unui membru al puternicei familii Bentivoglio. Sau, și realizările unui cunoscut gravor și desenator din Nürnberg, pe numele său Virgil Solis. Întregul pachet de cărți, datând din anul 1540, este împărțit în clasicele patru categorii, dar acum ele sunt: „păuni“, „clopoței“, „inimi“ și „veverițe“...

Jocul de cărți, ca și tentația explorării necunoscutului prin ghicit, încep să devină din ce în ce mai periculoase în ochii contemporanilor. Primele edicte lansate împotriva lor se regăsesc departe în istorie. În 1240, prima interdicție păstrată în arhivele franceze sau întregul secol XIV cu a sa pleiadă de edicte ale Bisericii împotriva treflelor și a carourilor. Anul 1583 va aduce chiar și stabilirea unui impozit considerabil pentru cei care le folosesc în mod constant ca modalitate de distracție.

Cărți de joc franceze din sec. XVI (pe laturi);
în mijloc, carte portugheză din 1610

Și cu cât se înmulțeau edictele de interzicere a uzului și, mai ales, a vânzării cărților de joc, cu atât sporea o adevărată industrie de contrabandă. Mințile erau înnebunite după noua distracție, iar buzunarele se desfaceau la comandă.

Joc de noroc, dar și joc de înțelepciune

În secolul XVII, academicianul francez Desmarests, la sugestia lui Mazarin, va inventa o nouă variantă a cărților de joc. De acum, ele capătă o a valoare pronunțat educativă, regii, prin joc, trebuind să învețe istoria. Astfel, tânărul Ludovic XIV, la numai șase ani, se va desfăta cu primele jocuri cu teme istorice. Fiecare carte de joc purta o notiță biografică și portretul unui rege al Franței. Istoria devenea mai „ușoară”...

Ideea s-a extins apoi, apărând „jocul cu fabule”, cu subiecte din mitologie, „jocul geografic”, cu notițe caracteristice fiecărei țări și chiar „jocul reginelor renumite”, cu o specificație asupra caracterului fiecărei regine din trecutul francez. În marea lor majoritate, noile invenții vor fi realizate de penelul florentinului Stefano della Bella.

Începe chiar o adevărată concurență. Căci și manufactura germană, puțin mai târziu (1767), va imita cărțile de joc educative. Nürnbergul prezintă chiar o particularitate de producție, motivele cărților sale de joc fiind inspirate din ornamentația grafică, vizibil goticizată.

Satirele, bucățile muzicale la mare căutare, aforismele, parabolele, istorioarele morale, toate au furnizat subiecte ineputabile seriilor de cărți de joc ce-au început să inunde piețele marilor orașe ale Angliei, Franței sau ale spațiului german.

Francezii duc jocul mai departe prin inventarea „cărților fanteziste” cu subiecte satirice, burlești, de o ingeniozitate debordantă. Jocul își ocupă încetul cu încetul locul de mare cinste în societatea franceză.

Nici spiritul german nu va rămâne mai prejos, el încercând să impună jocurile pur educative. Din această serie, „invenția” dr. Thomas Murner, numită semnificativ „Logica Memorativa Cartiludium”, datează din 1507 și avea intenția de a servi modelării memoriei.

Imaginația lucrează și vor apărea chiar cărți de joc inspirate din motive biblice. Sentimentul ludic trebuia să-și găsească o antecedentă morală și moralizantă. Din 1605 datează astfel o serie de cărți de joc intitulată „Geistliche Kartenspiele” (Cărți de joc spirituale).

Figurile prind contururile personajelor cunoscute. Din secolul XVIII, în spațiul francez, cărțile se ilustrează cu personaje după moda provincială: jocul din Provence, din Languedoc sau din Lyonnais. Timpul revoluționar își va lăsa și el amprenta pe micuțele cartoane. Capetele

regilor vor fi eliminate și înlocuite cu alegorii cu motive țărănești. Ghilodina funcționa peste tot... Iar secolul XIX introduce satira la adresa personalităților vremii, dar și lansează mode ale costumului de tip parizian.

Un adevărat flaș

În societatea în care te conduci după preceptele vestitei *Arte de a nu te plictisi*, aparținând lui Boureau-Deslandes și editată la Paris spre 1715, jocul va căpăta în mod evident o mare pondere. Va reveni pe buzele tuturor. Toată lumea se inițiază în noile reguli, noile jocuri, noile figuri. O comedie datând din 1678 notează foarte sugestiv, într-un dialog:

„– S-a interzis lasquet-ul [joc de cărți franțuzesc foarte la modă – n.a.]?”

– Oh, da, doamnă, a fost interzis...

– Vă bateți joc de mine, Clitandre, asta nu se poate, e ca și cum ar fi fost interzis somnul...“ (Dancourt, *Desolation des joueuses* – Dezolarea jucătoarelor).

Se vorbește chiar de nașterea unui adevărat fenomen... Montesquieu, plecând de la titlul de „jucător”, în *Scrisori persane* (1714), face chiar o diferențiere între bărbați și femei, arătând că

Locul pe care îl ocupă bridge-ul în viața contemporană înseamnă în aparență o nemaipomenită accentuare a elementului ludic în cultura noastră. În realitate, lucrurile nu stau așa. Ca să joace cu adevărat, omul, cât timp joacă, trebuie să fie din nou copil. Se poate oare afirma acest lucru despre dăruirea celor care sunt absorbiți de un astfel de joc de inteligență extrem de rafinat?

J. Huizinga, *Homo ludens*

acestea din urmă sunt mult mai „rele“ decât bărbații, la fel bătrânii în comparație cu tinerii.

Devine un adevărat obicei social, un flagel... Hocul sau hoca a constituit, spre pildă, pasiunea unei întregi curți pariziene pe la 1675, într-o singură dimineață mizându-se la Versailles pe 5 000 de pistoli, suma neînsemnând însă mare lucru pentru averile care se pierdeau sau se câștigau, în variantă fericită în mod constant.

Adevărate valuri de prăbușiri financiare sau chiar de decădere din rangul social vor provoca și jocuri precum „fluxul“, „prima“, „triumful“, „treizeci și unu“, „suta“, „tarocul“ și multe altele. Inventivitatea umană nu avea margini când era vorba, mai ales, de distracție...

Și pe la porți românești

„Molima“ se extinde și spre spațiul românesc, e adevărat, însă ceva mai târziu. Pe la începutul secolului XIX, un călător străin vizitând Principatele, pe numele său William Wilkinson, va nota că îndeletnicirea principală a protipendadei era jocul de cărți. Mult mai critic, un altul ce a traversat țara de la Iași la București va observa chiar că locuitorii orașului din urmă erau „tot atât de dedați la viciul jocului de cărți și la iubirea de cheltuială, în general, ca și cei din capitala Moldovei“.

Din cercetările lui Ștefan Lemny (*Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc*), faptul va fi confirmat și de listele de cheltuieli ale unei case boierești, unde se găsesc aproape lunar mențiuni despre cumpărarea unei noi duzini de cărți de joc.

Și autoritățile devin din ce în ce mai preocupate de noul „viciu“. Astfel, în 1797, se va interzice jocul în localurile publice, de genul tractirelor, cafenelelor sau a cărciumilor, făcându-se chiar precizarea că cei descoperiți vinovați „se vor prinde și se vor ridica de zapciu“.

Dar lucrurile nu vor mai putea fi stopate. „Fenomenul“ intrase și în lumea noastră. Se vor număra chiar noi motive de destrămare de familii în fața instanțelor judecătorești. Și autoritatea va încerca din nou să profite. De astă dată din cuvântul instituției divanului, ce impune „ponturile“ pentru vânzarea cărților de joc „care servesc numai spre desfătare“, fondurile astfel obținute îndreptându-se spre finanțarea reparațiilor de străzi și poduri.

Jocul devenise atotstăpânitor. I s-au plecat capete încoronate, i s-au închinat averi, chiar vieți, i s-au restructurat precepte. De la diavolescul Tarot, la mult mai pașnicele pasențe sfidătoare de destin ale lui Napoleon, istoria a făcut doar puțini pași. ■

Cărți de joc: ungurească (stânga) și românească și valet de caro din 1500

Fotografii de la cititori

FIRMA
EPURESCU

Bucureștenii mai vârstnici își amintesc cu siguranță de fosta Stradă Regală. Pe locul actualului bloc „Romarta”, unde ea întâlnea Calea Victoriei, era o clădire cu un singur etaj. Să locuia patronul, care – pe la începutul anilor '20 – amenajase jos un select loc de petrecere, devenit repede celebrul „Restaurant Epurescu”. Deși în preajmă mai erau și alte localuri similare („Continentalul”, care există și astăzi, împreună cu hotelul aferent, apoi „Maiorul Mura”, popularizat în șlagărele spectacolelor de revistă, în fine „Enescu”), „Restaurant Epurescu” a avut câțiva ani prosperi.

Om cu inițiativă, Epurescu și-a extins prezența în branșă, plasând capital și la Sinaia. În 1923 a închiriat un imobil de frumoasă arhitectură românească, peste drum de hotelul „Palas”, în funcție și astăzi. A dotat spațiile cu mobilier pentru hotel și restaurant, așezate împreună sub firma „Caraiman”. Amplul parc din vecinătate și poziția centrală asigurau

clientelă permanentă. Dacă cercurile înalt-aristocratice frecventau, prin tradiție, „Palas”-ul, rămăneau destui mușterii cu dare de mână și pentru „Caraiman”. Un personal stilat garanta confortul și ambianța corespunzătoare exigențelor de aleasă civilizație.

I fotografie de epocă (cea din stânga sus) sugerează foarte plastic ordinea impusă de patron. În centrul imaginii, tronează însuși Ion Epurescu (socrul meu), alături – soția lui, iar în jur mulțimea angajaților, plini de răspundere. Băiatul cu bicicletă îndeplinea oficiul de curier, asigurând servicii prompte clientelei, mai numeroase în special în sezonul estival. Atunci, între chelneri, poate chiar și în documentul fotografic alăturat,

lucra și vestitul Apostol, persoană cu înclinații artistice, ajuns un cunoscut colecționar de discuri și tablouri, frecventat de intelectualii iluștri în epocă.

Aproximativ din aceeași vreme, s-a mai păstrat o fotografie, făcută într-o împrejurare specială: căsătoria fiicei celei mari a lui Epurescu, mire fiind un locotenent de cavalerie. În centrul rândului al doilea de sus se vede nașul, în persoana avocatului Naumescu, fost decan al Baroului Ilfov. Pe al patrulea rând apar proaspetții însoțitei, împreună cu părinții.

Ecourile acestui fel de trai s-ar fi prelungit înspre noi, dacă nu veneau ravagiile crizei economice mondiale, ruinătoare și pentru firma Epurescu. ■

Liviu COLIN

ARME CARE TAC

IONEL ZĂNESCU, CAMELIA ENE

În colecția de arme a Muzeului Municipiului București s-au strâns, în decursul timpului, 1 215 obiecte. Doar o mică parte a lor au fost prezentate, în cadrul expoziției permanente sau a unor expoziții temporare. Iată de ce ne-am gândit că ar fi bine să le consacram o expoziție tematică specială. Dar chiar și așa, cei care au vizitat-o nu au putut admira decât 150 de piese din bogatul patrimoniu.

Deschisă în ziua de 6 februarie, anul acesta, în sălile Palatului Sutu, a cuprins piese de factură autohtonă (mai puțin la număr) și de proveniență străină, orientală sau occidentală. Acestea din urmă se împart în două categorii: cele care au fost utilizate pe teritoriul României și cele care au ajuns doar în patrimoniul muzeului (arme marocane, caucaziene, indiene, japoneze).

Au fost prezentate arme albe (de tăiere și împungere, de lovire și izbire, de aruncare la distanță și de lansare) și arme de foc (preponderent cele de utilizare individuală).

Desigur că vizitatorii au remarcat cele câteva piese unicate. Să începem, în ordine cronologică, cu stiletul din metal traforat, confecționat în prima jumătate a secolului XVI, în Anglia sau Franța. Este o piesă care atinge perfecțiunea, atât ca tehnică, dar și ca eficiență de folosire. Și reprezintă o raritate.

Să amintim apoi sabia domnului Constantin Brâncoveanu (1688-1714). Fabricată la comandă, într-un atelier oriental, la sfârșitul secolului XVII, este bogat inscripționată și decorată cu pietre semiprețioase pe mâner. Gravura de pe lamă o reprezintă pe Maica Domnului cu Pruncul, stema orașului București. Textul gravat glăsuiește: „Tu, împărate neînvins, cuvânt al lui Dumnezeu, stăpâne atotștiutorule, dă cununa izbânzii asupra potrivnicilor Voievodului și credinciosului Domn Constantin, precum [ai dat-o] altă dată împăratului Constantin cel Mare.”

Lângă sabia voievodului martir a fost expusă medalia bătută pentru Constantin Brâncoveanu cu prilejul împlinirii a 25 de ani de domnie, chiar în preajma mazălirii sale de la tronul Țării Românești. Confectionată din argint, cu splendidă montură în aur, piesa reprezintă astăzi una dintre raritățile medalistice ale lumii.

Sabia ce a aparținut domnitorului Gheorghe Bibescu (1842-1848) a fost lucrată tot într-un atelier oriental, în prima jumătate a secolului al XIX-lea. A fost expus și pumnalul de vânatoare cu inscripția familiei Bibescu.

În schimb, sabia lui Ferdinand (1914-1927), citorul României reîntregite, a fost confec-

ționată în atelierele Solingen, din Germania, la începutul secolului XIX. Pe lamă are gravată monograma suveranului și stema regatului România.

Trei piese de o deosebită valoare, ce au aparținut domnitorului Alexandru Ioan Cuza, au fost și ele expuse. Două dintre ele au fost confectionate la Arsenalul armatei din Dealul Spirei, în 1865, stabiliment înființat de domnul Unirii: o pușcă de vânatoare cu monograma lui Cuza și un revolver. Cea de a treia piesă este o trusă de duel, cu două pistoale și numeroase accesorii, fabricată la Paris de vestitul atelier H. Bouchatte.

Să rămânem în secolul XIX, cu cartușiera de argint realizată în 1820 și care a aparținut lui Bimbașa Sava, căpetenia eteristă omorâtă în confruntările desfășurate pe străzile Bucureștiului cu trupele otomane, la 7 august 1821.

Între piesele de valoare expuse s-au numărat și sabia model 1891 ce a aparținut generalului Cihoski, o splendidă sabie de academician și o sabie-revolver, model 1875, fabricată în Austro-Ungaria. Cei ce au trecut pragul expoziției au remarcat desigur sabia cu barometru și termometru (un exemplar pentru panoplie), confectionată în Franța, în a doua jumătate a secolului XIX, un pistol armonică, realizat în aceeași țară, la 1862, și pistolul cu percuție cu opt țevi rotative, provenind din Belgia primei jumătăți a veacului XIX.

Cei pasionați de istoria armelor de foc au putut parcurge aproape toate fazele istoriei lor, de la pistoalele cu cremene și carabinele Tromblon (care se încăreau pe țevă), cu cremene sau capse, până la carabinele și puștile Mănlicher, Remington sau Winchester.

Sulițe africane din lemn și bambus, săbii japoneze Tanto, Katana și Tachi, o armură medievală în stil occidental (secolele XV-XVI) și un costum de samurai (secolele XVI-XVII), litografii, cărți postale, stampe și acuarele (semnate de Carol Popp de Szathmáry, Sava Henția, Barabas Miklos, Me. Bouquet) au întregit imaginea oferită de expoziție. ■

AROMÂNII

Armatoli aromâni din Pind

Fârșeroate din Corița (Albania)

„În fața cererilor tuturor naționalităților din Turcia [Peninsula Balcanică se afla, în acel moment, sub stăpânirea Imperiului otoman], credem că cele ale românilor sunt cele mai modeste din toate și că nimeni nu va îndrăzni a tăgădui românului un drept, de care deja se bucură grecii și bulgarii și sârbii și de care românii s-au bucurat *ab antiquo* [din vechime].

Căzut în desuetudine în vremea domniei fanarioților, reînvierea lui din cenușă va fi un titlu de recunoștință pentru generația actuală, dacă va ști să fie la înălțimea chemării sale istorice. Până în prezent, românii de peste Dunăre au avut drept apărători pe turci, e drept, apărători de ocazie și coruptibili, dar totuși, încetând puterea absolută a Califatului, ei n-ar mai avea nici un sprijin și nu pot spera decât în noi. Să ne arătăm dar demni de încrederea lor“.

A. Balamaci, fârșerot

Aromânce din Medgidie

Astfel scria Mihai Eminescu, în *Curierul de Iași*, la 10 decembrie 1876. Astăzi, când problema minorităților se pune în cu totul alți termeni, este bine să nu uităm că statul român nu are obligații numai față de minoritățile care trăiesc în țară, ci și față de comunitățile de români care trăiesc în țările din jur. În primul rând, nu trebuie să uităm de existența lor.

Iată de ce este atât de binevenită ideea de a tipări un album cu titlul *Aromânii în hărți, imagini și texte*. Autorul lui, domnul prof. Corneliu Beda, muzeograf la Muzeul de istorie al Municipiului București, îl dorește un început al unei serii consacrate românilor din afara granițelor țării.

Autorul a selecționat aproape 300 imagini, din colecția personală, care vor fi însoțite de o

Macedo-românice din Dobrogea

prefață în limba română, cu rezumate în engleză și franceză. Explicațiile fotografiilor vor fi făcute și în cele două limbi de circulație internațională.

Albumul prezintă teritoriul locuit de aromâni, tipuri de așezări, portul și ocupațiile, obiceiuri, școala și biserică, cât și bibliografia

consacrată problemei.

În paralel, domnul Corneliu Beda pregătește și o expoziție, în cadrul Muzeului de istorie al Municipiului București, consacrată aceleiași teme. Vor fi expuse un număr dublu de imagini, începând cu data de 27 aprilie, în sălile Palatului Suțu. Autorul speră să poată duce expoziția în alte țări (Canada, Republica Macedonia, Germania).

Îi dorim succes și așteptăm apariția volumului. ■

D.M.

CONCURS PENTRU ȘCOALA DE VARĂ DE LA SIGHET

Ca în fiecare an Fundația Academia Civică anunță un concurs pentru accesul la Școala de vară de la Sighet. Concursul este deschis adolescenților de peste 14 ani și câștigătorii lui vor beneficia de participarea între 4 și 11 iulie a.c. la cursurile școlii de vară, având asigurate cazarea, întreținerea și transportul.

Cele mai bune lucrări vor fi premiate.

Temele concursului din acest an, ambele obligatorii, sunt:

1. *V-a convins rezultatul ultimelor alegeri că românii sunt extremiști? Dacă da, argumentați. Dacă nu, argumentați.*
2. *Cum aș vrea să fie familia mea?*

Data limită de predare a lucrărilor, care nu trebuie să depășească 4+4 pagini, este **1 mai 2001**.

Lucrările vor fi semnate, specificându-se totodată vârsta autorului, clasa, școala (cu adresa), precum și adresa sau telefonul unde poate fi găsit.

Adresa la care vor fi depuse sau expediate este:

Fundația Academia Civică
Str. Piața Amzei nr. 13, București, CP 22-216
e-mail: acivica@fx.ro

Informații suplimentare la tel. 01-312 58 54

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Consult, pentru redactarea acestei rubrici, colecții de ziare aflate la Biblioteca Academiei Române. Știind că imaginea pe care ele o oferă despre viața acelor ani este deformată, am încercat, într-o convorbire cu domnul prof. Gabriel Ștrempel, membru de onoare al Academiei Române, directorul general al Bibliotecii, să aflăm ce se întâmpla acolo în primele luni din 1951.

Prin martie-aprilie, eram proaspăt angajat, de șase-șapte luni, la Cabinetul de manuscrise.

Biblioteca avea 250 de salariați. Erau, în bună parte, oameni cu vechi state de serviciu, cu multă experiență și continuatori ai tradițiilor cercetării.

Un vânt nefericit bătea însă în coasta Bibliotecii. Acela al comunizării instituției. Conducerea de atunci a luat măsuri de înlocuire a multor cadre vechi, buni specialiști, cu tineri considerați mai ușor de manevrat.

Îmi amintesc cum la închiderea programului (aproximativ orele 15.00) venea «porunca» de la Direcția de cadre a Academiei ca X, Y, slujbași, să-și ia «bagajele», toate pe care le aveau în Bibliotecă, și să treacă pe la respectiva Direcție.

Acolo li se înmâna decizia de dare afară, cu mențiunea că nu mai aveau voie să intre în Bibliotecă.

Luni și luni, am urmărit pe fereastră – nu numai eu, ci toți angajații Bibliotecii – drumul fără întoarcere al acestor colegi care erau sortiți unei vieți de privațiuni.

Dar nu toți tinerii intrați atunci în Bibliotecă s-au aliniat concepțiilor conducerii; neputând însă lupta cu «morile de vânt» și fiind constrânși la anumite concesii pentru supraviețuire, au acceptat această stare de lucruri.

Dintre acești colegi, cu vremea, s-au ridicat oameni de certă ținută intelectuală și morală. Au fost, din păcate, și alții – angajați exclusiv pe considerente politice, fără să aibă măcar studii corespunzătoare –, care au făcut mult rău instituției.

Aceasta este și vremea în care fondurile Bibliotecii au fost supuse controlului ideologic, multe cărți, ziare, reviste, manuscrise, documente fiind excluse de la consultarea în sălile de lectură, din considerente politice.

Fondul respectiv, de carte și periodice, n-a fost totuși distrus. El a stat la baza așa-numitului «Fond Special», ce nu putea fi consultat decât cu aprobare.

L-am cunoscut pe Traian Popovici, unul dintre vechii colaboratori ai lui I. Bianu. Am fost «coleg» cu George Baiculescu – un nume de mare deschidere în istoria bibliografiei naționale, cu Ioan Lupu, clasificator zecimal, care nu avea nevoie de indicii de clasificare, pentru că îi avea în minte.

Aceștia, împreună cu Nicolae Istrati, Constantin Moisiș și alți câțiva, fuseseră colaboratori apropiați ai lui Bianu.

De la ei, mai ales, am învățat, meseria de bibliotecar.

Orașul pe atunci era murdar, seara întunecat – căci nu existau suficiente becuri, cu oameni rebegiți și cozi interminabile la alimente.

Pregătiri pentru campania agricolă de primăvară

Țesăturile și stofele se dădeau pe cartele, până și unele alimente tot astfel. Începuseră interdicțiile pentru frecventarea bisericilor. Aveam un loc «strategic» în biserica Precupeții Noi, după ușă, și mă uitam cu insistență la cei care intrau, destul de rari în acea vreme.

Dacă omul mi se părea suspect, ieșeam tiptil, în timp ce el căuta cu privirea lumea ce-l interesa”.

Să mai zăbovim în lumea academică.

Miercuri, 21 martie, în Sală Mare a Ateneului Român, se deschide Sesiunea Generală Științifică a Academiei R.P.R.

În program: Lucrările lui I.V. Stalin cu privire la lingvistică și problemele muncii științifice în R.P.R.; Programul de activitate al Institutului Academiei R.P.R. pe anul 1951, în cadrul Planului Cincinal de electrificare a R.P.R.; Hotărâri.

Sesiunea se încheie duminică 25 martie. Seara are loc inaugurarea Casei de Odihnă a Oamenilor de Știință, din Piața Lahovary; clădirea respectivă a aparținut familiei de industriași Assan, fiind unul din interesantele monumente de arhitectură civilă ale Capitalei.

Scânțiea, din 27 martie, publică o sinteză a dezbaterilor. Consemnăm din câteva intervenții.

Acad. prof. C. Balmuș, rectorul Universității „C.I. Parhon” din Capitală, arată că „Institutul de Istorie al Academiei R.P.R. a pierdut din vedere să-și pună ca sarcină importantă publicarea – cu traducere și note explicative – a tuturor textelor antice referitoare la istoria veche a patriei noastre. Neglijarea acestei sarcini constituie o lipsă a Secțiunii de istorie veche a Institutului de

Desen de Ligia Macovei

Istorie și, în primul rând, a directorului ei, care vă vorbește acum”.

Acad. Jean Livescu, rectorul Universității din Iași, susține necesitatea „îmbogățirii vocabularului nostru cu terminologie precisă și valabilă în toate domeniile științei și tehnicii”. Spre a se „evita erori care ar putea duce la denaturarea spiritului limbii prin introducerea de cuvinte noi, înainte de a se epuiza posibilitățile reale ale limbii române”, socrate necesar ca „lingvistiștii să conlucreze mult mai temeinic cu specialiștii”.

David Prodan, membru corespondent, se referă la „lipsurile existente încă privind istoria Transilvaniei: încă nu s-a scris nici o lucrare din care să se vadă științific în ce constau raporturile feudale de aici”; nu s-au publicat documentele răscoalei lui Horea, nu s-a „studiat nici istoria capitalismului, dezvoltarea industriilor, luptele muncitorimii și altele”. Materialul documentar „aici e chiar foarte abundent, atât doar că el nu e strâns și organizat pentru cercetări decât în parte. Restul continuă încă să vegeteze în provincie, adesea să se dezorganizeze și chiar să se nimicească”.

Nu lipsesc nici accentele autocritice. Acad. Al. Rosetti mărturisește, că „înainte de apariția lucrărilor lui I.V. Stalin despre marxism în lingvistică, eram un adept al lingvisticii idealiste, după cum se poate vedea în lucrarea mea *Filosofia cuvântului*, lucrare pe care azi aş concep-o altfel”.

Prof. Ion Nestor arată că „arheologii noștri, printre care și cel care vă vorbește, au persistat ani de-a rândul în vechea atitudine de a nu da cu destulă promptitudine publicității rezultatele cercetărilor lor”. Prof. C. Daicoviciu menționează că mai sunt greutăți. La mulți dintre noi, cu cel ce vă vorbește în frunte, mai persistă vechile tendințe de specializare limitată și de neglijare

Casa de Odihnă a Oamenilor de Știință din Piața Lahovary

a ansamblului. Nici munca în colectiv nu ne-a devenit tuturor cu adevărat familiară”.

La 8 martie, Consiliul de Miniștri aprobă acordarea Premiilor de Stat ale R.P.R. și titlurilor de „Laureat al Premiului de Stat” pentru anul 1949.

Printre laureați: acad. Mihail Roller – pentru publicarea vol. I-III de documente privind răscoala țărănilor din 1907; colectivele de conducere ale șantierelor arheologice de la Gorvăn (Dobrogea), Piatra Roșie (Munții Orăștiei), Valea Jitiei (Iași-Botoșani), Hăbășești (Iași).

Acad. M. Sadoveanu – romanul *Mitrea Cocor*; acad. Al. Toma – vol. de poezii *Cuvântul Vieții*; Petru Dumitriu – nuvela *Noaptea din iunie*; Dan Deșliu – poemul *Lăzăr de la Rusca*; Maria Banuș – piesa *Zăna cea Mare*; Camil Petrescu – piesa *Bălcescu*.

Alți laureați: muzicienii George Georgescu, Matei Socor, Anatol Vieru, Valentin Gheorghiu; artiștii plastici Boris Caragea, Constantin Baravchi, Adina Paula Marcu; actorii Irina Răchiteanu-Șirianu, George Calboreanu, Nicolae Bălățeanu.

Au mai primit Premiul: 6 colective, 18 ingineri, 4 subingineri, 3 tehnicieni, 9 maeștri, 4 mecanici, 4 lăcătuși, 3 electricieni, 2 cazangii, 2 strungari, 4 șefi de foraje, 1 armurier, 1 turnător, 1 medic ș.a.

Desfășurată la Berlin între 21 și 26 februarie, Sesiunea Consiliului

Mondial al Păcii, la care a participat și o delegație română, condusă de Mihail Sadoveanu, președintele Comitetului permanent de luptă pentru apărarea păcii, adoptă, între altele, un Apel privind încheierea unui Pact al Păcii între marile puteri (S.U.A., U.R.S.S., R.P. Chineză, Marea Britanie, Franța).

Iată câteva dintre gândurile unor intelectuali.

Emil Isac, poet: „Era chiar timpul să apară un astfel de Apel menit să demaște până la capăt pe cei ce vor să declanșeze un război între puteri”.

Ligia Macovei, pictor: „Eu am în proiect o mare tapiserie care va înfățișa calea de belșug și lumină ce se deschide țăranimii muncitoare de către Partid prin lupta de transformare socialistă a

agriculturii. Voi căuta să fac din această lucrare un imn de slavă păcii, muncii pașnice aducătoare de belșug”.

Prof. Șt.S. Nicolau, prim-secretar al Academiei R.P.R.: „Apelul Consiliului Mondial al Păcii cu privire la încheierea unui Pact al Păcii reprezintă ecoul cel mai fidel al gândurilor ce frământă azi pe toți oamenii demni de această denumire”.

Camil Petrescu: „În fața paginii care cuprinde o chemare universală pentru un Pact al Păcii între cele cinci mari puteri, nimeni nu poate șovăi. Cei puțini, cuprinși de obsesiile unei nebulii imperialiste, nu pot fi lăsați să se joace cu existența întregii omeniri”.

Marti, 10 aprilie, începe, în Capitală și în întreaga țară, semnarea Apelului.

Si câteva informații culturale din aceste luni.

La 17 martie, în Șoseaua Kiseleff nr. 3, se deschide Muzeul de Artă Populară al R.P.R.

Scântea din 18

martie notează că alături de „creații ale poporului român, se găsesc pentru prima dată în țara noastră și creații artistice ale populației maghiare, urcainene, bulgare, germane, lipovene și turce”.

Pe lângă Academia R.P.R. se înființează Comisia Științifică a Muzeelor, Monumentelor Istorice și

Tineri la muncă patriotică pe Calea Victoriei

Artistice care, se precizează într-o știre Agerpress din 20 martie, „va stabili normele științifice de clasificare a muzeelor, monumentelor istorice și artistice și va elabora regulile științifice și metodologice pentru conservarea și studierea lor, va contribui la perfecționarea metodelor științifice de restaurare a acestor monumente și a metodelor de descoperire de noi monumente istorice sau artistice”.

Între 21 și 27 martie este organizat de Comitetul București al Uniunii Tineretului Muncitor și „Sovromfilm” Festivalul Filmului Sovietic pentru Tineret. Sunt proiectate filmele: *Tânără Gardă*, *Alexandru Matrosov*, *Povestea unui om adevărat*, *Orașul tinereții*, *Departee de Moscova*.

Sociale. În cursul anului, 1950 au beneficiat de Ajutorul familial de stat un număr de 131 221 mame, dintre acestea 492 care au născut al zecelea copil au primit premii a câte 20 000 lei. Au fost acordate, în total, sume de 940 362 840 lei.

Pentru sporirea eficienței asistenței medicale Marea Adunare Națională hotărăște crearea spitalelor unificate, prin trecerea policlinicilor teritoriale în componența acestora; vor funcționa ca secții de boli interne, chirurgie, pediatrie, obstetrică, ginecologie. În centrele regionale și raionale se organizează centre sanitare anti-epidemice (SANEPID).

Comitetul Executiv al Sfatului Popular al Capitalei decide ca malurile Dâmboviței și zona apeductelor să fie înșământate cu lucernă, trifoi și dughie. În total, vor fi cultivate cu furaje 52 ha teren, care vor da o producție de peste 400 tone furaje.

PENTRU UN PACT AL PACII
PENTRU PACE, PENTRU VIAȚĂ.
SEMNEAZĂ!

Sportul românesc înregistrează câteva succese deosebite: Echipa feminină de tenis de masă, formată din jucătoarele Angelica Rozeanu, Sari Szasz și Pachel Patulea câștigă turneul mondial de la Viena. În anul precedent, 1950, echipa României obținuse titlul mondial în turneul de la Budapesta.

Angelica Rozeanu câștigă și probele de simplu la fete și dublu mixt (împreună cu Bohumil Vana, din Cehoslovacia).

Dinu Cristea, muncitor la Uzinele 23 August, stabilește trei noi recorduri naționale la alergări pe distanțele de

15 000 m, 17 841 m și 20 000 m.

Cursa *Scânteii*, întrecere ciclistă ajunsă la a treia ediție și desfășurată pe traseul București – Orașul Stalin (Brașov) și retur, este câștigată de Nicolae Maxim, de la Dinamo. Cu acest prilej se formează și lotul de cicliști care urmează să participe la Cursa Păcii (Praga-Vârșovia).

În campionatul de fotbal, divizia A, după cinci etape, pe primele locuri, echipele Casa Centrală a Armatei, Dinamo București și Flacăra București; pe ultimele locuri – Știința Timișoara și Locomotiva București.

Pentru a le recompensa rezultatele deosebite, Comitetul pentru Cultură Fizică și Sport acordă titlul de Maestru al Sportului mai multor sportivi, printre care Mihai Bărbă, Lia Manoliu, Nicolae Linca, Ilona Micloș, Judith Kahane, Dragomir Zeno, Margareta Cristea ș.a.

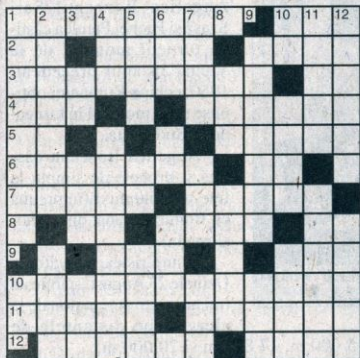
Este stabilit, de asemenea, un nou sistem de clasificare a rezultatelor sportive. Pe lângă categoria de record al R.P.R. se instituie recordurile regionale și ale orașelor de subordonare republicană. ■

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

Într-o sală de expoziție cu lucrări ale „artei noi”

STRĂLUCIȚI DIPLOMAȚI ROMÂNI (SEC. XIX-XX)

ORIZONTAL: 1) A avut rolul decisiv în angajarea României în primul război mondial, alături de Antantă și în înfăptuirea Marii Uniri (Ion I.C.; 1864-1927) – Are sarcina pozitivă sau negativă. 2) Ollenhauer Erich – Nume de față – Capitala Moldovei în timpul lui Bogdan I. 3) ... Teodoroiu, eroină care s-a remarcat în luptele de la Jiu (oct.-nov. 1916) – Început la Turtucaia! 4) Om care muncește din greu – Denunțat pentru bani. 5) Ține locul persoanei despre care se vorbește – Nu aud. 6) A dezrobit țiganii statului și ai mănăstirilor (Mihai; d. 1834-1849) – Începe luna iulie! 7) În prezența sa, la 14/26 noiembrie 1878, autoritățile române au preluat Dobrogea (d. 1866-1914) – Istoric, scriitor, publicist și om politic român care, prin opera sa monumentală, a contribuit la dezvoltarea civilizației universale (Nicolae; 1871-1940). 8) 1877 – Pahare speciale de bere – Începutul și sfârșitul lui Moțoc! 9) Lac glaciar – Poate fi și alegoric. 10) Ca ministru de Externe și-a legat numele de actul proclamării independenței României (Mihail; 1817-1891). 11) Domol – Care

este ținut ascuns. 12) Cel mai mic în grad dintre membrii unei reprezentanțe diplomatice – Capabilă, bună.

VERTICAL: 1) Jurist și om politic român care a propus alegerea lui A.I.I. Cuza ca domn și în Țara Românească (Vasile; 1830-1883) – Cap la Kaliakra! 2) Strângerea roadelor – Poet, ziarist, om politic, ministru și prim ministru (Octavian; 1881-1938). 3) Începe abdicarea! – Dușmănie – Leagă capul cu trunchiul. 4) Început de tatonare! – Se află în față (fem.). 5) Se poartă ca podoabă pe deget – Începutul și sfârșitul lui Daniil! – Desemnat prin vot. 6) Automobil Clubul Român – Miros neplăcut – Are gură de foc. 7) Fără experiență – Se află în Aiax! – Acest (reg.). 8) Se află între frunte și gură – Mărginite (fig.). 9) Presimțiri – Început de ecarisaj! 10) Început de laltă! – Zăvor – Om politic, adept al participării României la primul război mondial alături de Puterile Centrale (Petre P.; 1837-1919). 11) Una dintre luptele din „triunghiul de foc” – Gaj. 12) Sport ce se practică pe apă – A ierta.

Maria ROIBU

Soluția integralei din nr. 3/2001

P-M-C-P-C-MASA TACERII-SI-AMARUTE-PARIS-PEGAS-RELAS-NARI-JENA-CT-CER-AA-CURTI-I-ZM-HALA-UM-ALO-PICNIC-DIABET-NERO-AMIDON-AUL-OSUT-RAS-IO-TRAS-STA-A-ORI-OCTOGON-ATELIER-JA

Soluția jocului din nr. 3/2001, p. 66

ACORD ECONOMIC (A-CORD/E-CON-O-MIC)

DIALOG CU CITITORII

PALATUL TELEFOANELOR – 68 ANI

Una dintre emblemele Capitalei: Palatul Telefoanelor. Câți îi știu însă istoria?

Ea începe în anii '30, când Societatea de Telefoane a luat hotărârea să construiască un nou local, modern, pentru centrala sa. A fost ales un loc din inima Capitalei, între Cercul Militar și Teatrul Național, unde s-au aflat casa și Terasa „Oteteleșanu”. Terenul a fost achiziționat cu suma de 39,5 milioane lei aur.

Planul construcției a fost făcut de arhitectul Louis Weeks, din New York, și colaboratorul său, E. van Saanen Algi. Lucrările au început în toamna lui 1931 și au durat 17 luni. Inaugurarea oficială a avut loc la 24 aprilie 1933, în prezența regelui Carol II.

Câteva date asupra Palatului, așa cum se prezenta el la inaugurare. Cu înălțimea de 52 metri, la acea vreme era cea mai înaltă clădire a Capitalei. Suprafața totală – 2 280 m.p., cu 34 m de fațadă pe Calea Victoriei și alți 34 m pe str. Matei Millo. Scheletul de oțel – în greutate de 872 t. – a fost confecționat în țară; pentru fațade s-au folosit 530 m.c. de piatră. Suprafața totală a încăperilor – 7 404 m.p., iar cubajul de 31 280 m.c.

În imagine, Palatul Telefoanelor (în stânga) și Teatrul Național în anii interbelici.

MIHAI VITEAZUL PE CALCULATOR

DI. GHEORGHE UNGUREANU, din satul Coțofenești, comuna Vărbilău, jud. Prahova, odată cu răspunsul la Blitz... concursul din nr. 2/2001, ne împărtășește și această intenție a domniei sale: În această primăvară, voi încerca să realizez o aplicație pe calculator cu traseele lui Mihai Viteazul.

Îi dorim succes, îi recomandăm articolele colaboratorului nostru, domnul Constantin Rezachevici din nr. 5, 10/2000 și așteptăm vești despre aplicație. Ea ar putea interesa pe mulți profesori de istorie, care folosesc la oră calculatorul.

KILOMETRI SAU HECTARE?

DI. DUMITRU AUGUSTUS, din Arad, face o observație de nuanță pe marginea unei informații apărute în rubrica În București, acum 50 ani, din nr. 2/2001, informație care a fost și subiectul întrebării din Blitz... Concursul din același număr.

Cititorul nostru arădean menționează că suprafața orașelor se exprimă în kilometri pătrați și nu în hectare, iar lungimea străzilor, bulevardelor, aleilor etc. în kilometri.

Tot dl. Augustus adaugă: „dar așa au gândit edilii de atunci”.

DOUĂ DATE

DI. CONSTANTIN STOICA, din București, pasionat și atent cititor al revistei, ne semnalează două nedorite inadvertențe. În nr. 5/1992, p. 21, se face o trimitere la un articol publicat în nr. 4/1991; corect, este nr. 4/1992, p. 45. De asemenea, în nr. 1/2001, la p. 9, se amintește de un decret promulgat de Al. I. Cuza la 12 octombrie 1850; în realitate, este vorba de 12 octombrie 1859.

Mulumim pentru precizări și facem cuvenitele rectificări.

DESPRE VECINI

DI. SAVA CÂRLAN, din Iași, însoțește răspunsurile la concursul Zece secole – zece întrebări (nr. 1/2001), de aceste gânduri: Până în prezent, s-au publicat diferite materiale vizând istoria națiunilor ce ne înconjoară. Aș dori să reveniți și cu alte articole, pentru a ne cunoaște mai bine vecinii.

CERERI ȘI OFERTE

CONSTANTIN BOTU, Calea Sever Bocu, bl. 320, ap. 10, Timișoara, oferă colecția completă.

MARCEL CRISTU, bd. Gh. Duca, nr. 3-11, sc. A, ap. 5, București, oferă colecția completă.

GHEORGHE REBEGA, str. Gh. Doja, nr. 12, bloc DJ, sc. 2, ap. 33, Țiglina II, Galați, oferă numere disparate din anii 1990, 1991, 1993, 1994.

JEAN ILIE, str. Cuza Vodă, bl. D6, ap. 11, Ploiești, oferă colecția completă.

DUMITRU STREILEȚI, str. 20 Decembrie 1989, nr. 32, Lugoj, oferă numere disparate din anii 1967-1990.

IONIȚĂ MUGUR, str. Aeroport, bl. 9, ap. 1, Timișoara, solicită: nr. 8/1987; 3/1992; oferă: nr. 9/1969; 3,5/1974; 11/1978; 1, 2/1979; 8/1983.

CONTENTS (Romanian History) M. Eliade The Destiny of the Romanian Culture • G. Popp Pleading for Bessarabia • N. Jurca Why didn't Hitler take hold of Romania? • N.D. Ion Stăncă – the Castle of Rosetti-Roznovanu Family • N. Constantiniide Recollections of a Diplomat • A. Vrioni 1951. Diary of a Writer • A. Pop Soviet Advisers at the War Ministry • F. Dworschak Colonel J. Boyle • I.N. Diniu Recollections from The WWI (II) • F. Stan The Alba Iulia Court in the Second Half of the XVIth Century • R. Harhoiu Treasures of the Migratory Populations • F. Popescu Odobescu's Love Affairs • I. Lăcustă In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) M. Eliade Le destin de la culture roumaine • G. Popp Plaidoyer pour la Bessarabie • N. Jurca Pourquoi Hitler n'a pas occupé la Roumanie • N.D. Ion Stăncă – le château de la famille Rosetti-Roznovanu • N. Constantiniide Les mémoires d'un diplomate • A. Vrioni 1951. Journal d'une femme-écrivain • A. Pop Conseillers soviétiques auprès du ministère roumain des Forces Armées • F. Dworschak Le colonel J. Boyle • I.N. Diniu Journal de la Grande Guerre (II) • F. Stan La Cour princière à Alba Iulia pendant la seconde moitié du XVIe siècle • R. Harhoiu Les trésors des peuplades migratoires • F. Popescu Les amours de l'écrivain Alexandru Odobescu • I. Lăcustă A Bucarest il y a 50 ans

Содержание (Румынская история) М. Елиаде Судьба румынской культуры • Г. Попп Защитительная речь за Бессарабию • Н. Журка Почему не захватил Гитлер Румынию • Н.Д. Ион Станка – помещица усадьба рода Росетти-Розновану • Н. Константииниде Воспоминания дипломата • А. Вриони 1951 г. Дневник писательницы • А. Поп Советские советники в Министерстве Вооружённых Сил • Ф. Дворшак Полковник Дж. Бойл • И.Н. Диниу Дневник первой мировой войны (II) • Ф. Стан Княжеский двор в Алба Юлиэ во второй половине XVI в. • Р. Хархоиу Сокровища миграционных населений • Ф. Попеску Любовные романы Александру Одобеску • И. Лăкустă В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) M. Eliade Das Schicksal der rumänischen Kultur • G. Popp Plädoyer für Bessarabien • N. Jurca Warum Hitler nicht Rumänien besetzte? • N.D. Ion Der Schloss der Familie Rosetti-Roznovanu: Stăncă • N. Constantiniide Erinnerungen eines Diplomaten • A. Vrioni 1951. Tagebuch einer Schriftstellerin • A. Pop Die sowjetische Ratgeber ins Armeeministerium • F. Dworschak Oberst J. Boyle • I.N. Diniu Tagebuch aus den ersten Weltkrieg (II) • F. Stan Das Alba Iulia Hof in der zweiten Hälfte des XVI Jahrhunderts • R. Harhoiu Schätze der Wandernde • F. Popescu Alexandru Odobescus Liebschaften • I. Lăcustă In Bukarest vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) M. Eliade El destino de la cultura rumana • G. Popp Abogar por Besarabia • N. Jurca Por qué no ha ocupado Hitler a Rumania? • N.D. Ion Stăncă – el castillo de la familia Rosetti-Roznovanu • N. Constantiniide Los recuerdos de un diplomata • A. Vrioni 1951. El diario de una escritora • A. Pop Consejeros soviéticos en el Ministerio de las Fuerzas Armadas • F. Dworschak El coronel J. Boyle • I.N. Diniu Diario de la Primera Guerra Mundial (II) • F. Stan La Corte principesca de Alba Iulia durante la segunda mitad del s. XVI • R. Harhoiu Los tesoros dejados por los pueblos migratorios • F. Popescu Los amores de Alexandru Odobescu • I. Lăcustă En Bucarest hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONNEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39
Piața Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, București, România
Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);
90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 10 500

